

Tudományos és Műszaki Tájékoztatás

Könyvtár- és információtudományi
szakfolyóirat

56. évfolyam
HU ISSN 0041-3917

2009/9

Tartalom

Ajánló

SZÁNTÓ Péter: **Új szolgáltatás, új módszer**

Cikkek

BÁNKESZI Katalin: Egy képes(hon)lap a könyvtárból	403
ESZENYINÉ BORBÉLY Mária: EFQM-alapú szervezeti önértékelés: a könyvtári önértékelés egy lehetséges útja	408
DRÓTOS László – KŐRÖS Kata: Adattármustra. Levéltári iratok	422

Beszámolók • Szemlék • Referátumok

HORVÁTH Sarolta: Ön hogyan keres az interneten?	441
TERMENS, Miquel: Mi van a felszín alatt? – a konzorciális beszerzés előnyei az elektronikus folyóirat-használat tükrében (Ref.: Dancs Szabolcs)	444
GROSS, Julia – LESLIE, Lyn: Web 2.0 huszonhárom lépésben (Ref.: Kukor Ferenc)	447
PINTO, Maria – DOUCET, Anne-Vinciane – FERNÁNDEZ–RAMOS, Andrés: Az információs kompetenciák és készségek szerepe a kivonatolás megtanulásában (Ref.: Koltay Tibor).....	(e)
ALLARD, Suzie: Könyvtárvezetők és információ a Világ 2.0-ban (Ref.: Kukor Ferenc)	(e)

(e) = A TMT e-változatában érhető el.

Scientific and Technical Information

Hungarian journal of library and information science

Vol. 56 • 2009/9

Summaries

BÁNKESZI, K.: The Hungarian Digital Image Library 403

In early 2008, the Hungarian Ministry of Education and Culture published a call for proposals for the creation of a national digital library comprising already existing digital copies of picture collections, maps, photos, postcards, posters, engravings as well as scanned manuscripts. Funding was allocated for the conversion of the digital images, for providing metadata to the existing digital documents, and for ICT infrastructure necessary for the provision of quality services. 48 libraries received funding in the framework of the project. The setting up of the central database and service interface was taken up by the National Széchényi Library. The partner libraries contributed high resolution copies of freely accessible digital images from their library collections to the central archive. Copies for service provision were made from the good quality archival copies. The Hungarian Digital Image Library (Magyar Digitális Képkönyvtár) offering multiple search possibilities can be found at www.kepkonyvtar.hu. Having performed a successful search, users of the digital library are offered various options. Selected pictures can be saved and printed, arranged into a slideshow or sent as a digital postcard. In order to facilitate the more detailed study of maps and engravings, a special magnifying tool, applying the Zoomify technology is available. The searching of the database is freely accessible to anyone, only a few services – e.g. the request for copies – require registration by e-mail address. The digital images can be used for private and educational purposes. For commercial use, a permission must be obtained from the rights holder libraries holding the original copy of the document. As of March 2009, the Hungarian Digital Image Library contains more than 10,000 records and in the few following months, this number is likely to be doubled. Although the project with special funding from the Ministry was accomplished, the collection of the digital library keeps expanding. Current partner libraries continue to contribute to the collection and other libraries intend to join. With its great number of well-known and less well-known

images that can be freely accessed, the Hungarian Digital Image Library provides an outstanding source of materials for education and individual learning. The collection will be soon accessible in the framework of the Europeana project.

ESZENYINÉ BORBÉLY, M.: Self-assessment based on EFQM: a possible solution for self-assessment in library environment..... 408

The first part of the study presents an organizational self-assessment method based on the EFQM model and specially adapted to the library environment. Out of the various self-assessment methods of EFQM, the author selected the formal (pro-forma) method as the most suitable one for the self-assessment of a wide range of libraries. The paper gives detailed guidelines on the setting up of a comprehensive formal self-assessment process. The second part of the study summarises the outcomes of two organizational self-assessment projects carried out with the formal method. Both processes were conducted at the same library, but in two consecutive years. In the first year, the library operated in very poor infrastructural conditions, then in the second year, the library moved to a new building. Prior to the analysis of the results, it was expected that staff satisfaction is significantly determined by the physical working conditions of the organization (level of comfort of the building and the staff rooms, technical and ICT infrastructure). However, this presumption was not justified: the results of the second self-assessment process were in many indicators less positive than the results of the first project. The paper gives an analysis of all the factors that contributed to this surprising outcome.

DRÓTOS, L. – KÖRÖS, K.: Scrutiny of Hungarian databases. Archives 422

In the series "Scrutiny of Hungarian databases" independent experts evaluate various Hungarian online content services from the point of view of their use by libraries.

Egy képes(hon)lap a könyvtárból

2008 legelején született meg az ötlet, és a gondolatot hamarosan tett követte: februárban jelent meg az Oktatási és Kulturális Minisztérium pályázata a Magyar Digitális Képkönyvtár létrehozására. A „Reneszánsz Év” keretében kiírt pályázatnak köszönhetően a könyvtárak lehetőséget kaptak, hogy digitális képanyagaikat egy közös szolgáltatási felületen tegyék közzé. A központi szolgáltatást az Országos Széchényi Könyvtár hozta létre, a tartalom pedig 48 könyvtár képanyagából gyűlik össze.

Az Oktatási és Kulturális Minisztérium (OKM) és az Országos Széchényi Könyvtár (OSZK) dolgozta ki a Magyar Digitális Képkönyvtár kialakítására vonatkozó javaslatot, majd ezt követően 2008 elején jelent meg az a 220 millió forint összértékű pályázat, amely a gyűjtemények meglehetősen széles körét szólította meg. A támogatásnak köszönhetően a könyvtárakban őrzött, már digitalizált képek összegyűjtésével és „egypontos” szolgáltatásával a felhasználók áttekintést kapnak a gyűjteményekben található értékekről, és szabadon felhasználhatják azokat magáncélra tanuláshoz, ismeretszerzéshez vagy akár szórakozáshoz (1. ábra).

1. ábra A Magyar Digitális Képkönyvtár nyitó oldala

A képkönyvtár célja, hogy a lehető legszélesebb közönség számára kínáljon szabadon elérhető, gazdag képanyagot. Az elsődleges célcsoport a felsőoktatás és a közoktatás minden szereplője, de a kutatásban tevékenykedőknek és minden, a kultúra iránt érdeklődő látogatónak szeretnénk ismert és kevésbé ismert dokumentumokat kínálni.

Mivel a képek nyelve „nemzetközi”, ezért a külföldi látogatóknak készítettünk angol nyelvű megjelenítő felületet, hogy megkönnyítsük az eligazodást az oldalakon. (Sajnos, a képek adatainak, a tárgyszavaknak és egyéb listából választható mezőtartalmaknak a fordítására jelenleg nincs lehetőségünk.)

A képkönyvtár gyűjtőkörébe a képi (fotók, plakátok, metszetek, kódexek, képeslapok stb.) vagy képként szolgáltatott szöveges dokumentumok (kéziratok, különleges, régi könyvek oldalai stb.) tartoznak. Főként állóképeket teszünk elérhetővé, de az anyagi lehetőségek függvényében később felkészülünk a mozgóképek – rövidebb filmrészletek, animációk – közzétételére is.

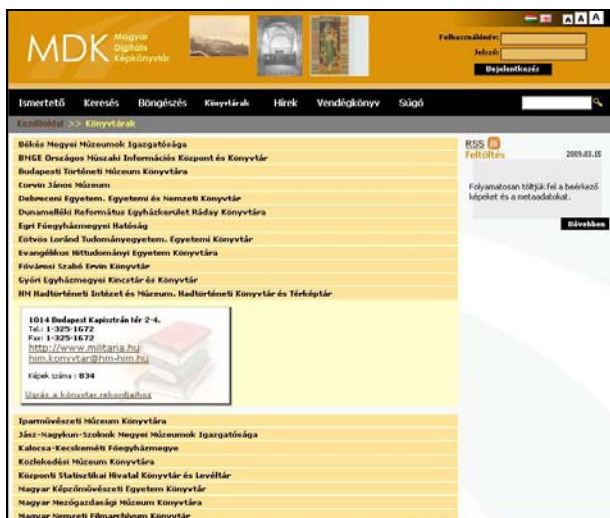
A részt vevő könyvtárak feladata, hogy gyűjteményükből a megadott szempontok alapján kiválogassák a beadandó képanyagokat. A támogatási összeget képkonverzióra, metaadatok készítésére és a képszolgáltatáshoz szükséges technikai eszközök beszerzésére lehetett fordítani. Ezáltal nem a digitalizálás, hanem a már kész tartalmak szolgáltatásba helyezése volt az alapvető cél.

A Reneszánsz Év jó alkalomnak bizonyult arra, hogy könyvtáraink kipróbáljanak egy újszerű együttműködést: nemcsak közös adatbázis készült, amelyben egy helyen kereshető és látható az összes részt vevő könyvtár beadott képanyaga, hanem emellett létrejött egy központi archívum is, ahol a mesterképekről biztonsági másolatokat helyeztek el.

Az adatbázis, az archívum és a szolgáltató felület kialakítása 2008 őszén kezdődött, és a pályázat lezártaig – 2009. április végéig – a könyvtárak több tízezer képpel gazdagították a közös gyűjteményt. Még a pályázati eredmény kihirdetése előtt megpróbáltunk előzetesen tájékozódni a leendő part-

nereknél a várható képmennyiségekről. Közzétettünk egy kérdőívet, de nem minden pályázó válaszolt, így nem voltak pontos adataink arról, hogy összesen hány kép beadását vállalták a könyvtárak. Mára azonban már működik a Magyar Digitális Képkönyvtár¹ béta verziója és folyamatosan bővül a tartalom is, jelenleg 45 000 kép között lehet keresgélni.

A képek különböző gyűjtőkörű intézmények állományából kerülnek a központi szolgáltatásba. A 48 nyertes között találunk pesti és vidéki, állami és egyházi intézményeket, valamint múzeumi könyvtárakat is (2. ábra).

2. ábra A részt vevő könyvtárak jegyzékének részlete

A jelentkezés egyik alapfeltétele volt, hogy a beadandó digitális képeknek a pályázó könyvtár gyűjteményében kell lennie. (Ez főként a múzeumi könyvtárak esetében okozott itt-ott gondot, mert a képi dokumentumok sok esetben nem a könyvtárban, hanem a tárákban vannak.) A pályázók lehetséges körét így határozták meg: „nemzeti és nemzeti gyűjtőkörű könyvtár, az ODR-ben szolgáltató állami egyetemi könyvtárak, az országos szakkönyvtárak, az egyházi könyvtárak, a múzeumi könyvtárak.” A gyűjtemények változatossága garantálja a képkönyvtár sokszínűségét.

Hasznosnak bizonyult, hogy még a pályázat beadása előtt, február 29-én az OKM tájékoztatóra hívta az érintett intézményeket. A meghívóval együtt a leendő pályázók kézhez kapták a Magyar Digitális Képkönyvtárra vonatkozó projektjavaslatot² is. A projektgazda OSZK előadótermét megtöltötték az érdeklődők, akiknek *Skaliczki Judit*, az OKM fősztályvezető-helyettese, a Könyvtári osz-

tály vezetője ismertette a pályázatban rejlő lehetőségeket. Számtalan kérdés merült föl, de még időben tisztázódtak a bizonytalan részletek, és ennek köszönhetően reálisan összeállított pályázatok érkeztek be.

Március folyamán személyes egyeztetéseket szerveztünk azoknak a könyvtáraknak, amelyek nem tudtak részt venni a központi tájékoztatón, vagy valamely kérdésben egyedi problémájuk volt. A telefonon érkező kérdéseket is igyekeztünk megválaszolni, így véleményem szerint mindenki felkészülten indulhatott a támogatás elnyeréséért.

A pályázat eredményét május 7-én tették közzé.³ A legkisebb megítélt összeg 180 ezer forint volt, míg a legmagasabb összeget az Országos Széchényi Könyvtár kapta, tekintettel arra, hogy itt kellett megvalósítani a szolgáltatási felületet, mögötte a közös adatbázissal, és ki kellett alakítani egy biztonságos, nagy kapacitású adattároló rendszert.

A *Könyvtári Intézet* honlapján külön helyet kaptak a képkönyvtárral kapcsolatos információk⁴, így nyilvánosan elérhetővé vált többek között a pályázat eredménye, a projektjavaslat, a tájékoztatóról készült jegyzőkönyv, és később is itt lesz olvasható minden tudnivaló a képkönyvtárral kapcsolatban.

Az OSZK-n belül a megvalósítást az újonnan megalakult *Elektronikus Dokumentum Központ*, azon belül is a *Digitális Gyűjtemény osztály* vállalta. Árajánlatok alapján választottunk külső partnert a fejlesztéshez. Tekintettel a szoros határidőre és a feladat összetettségére, belső kapacitásaink nem lettek volna elegendők a teljes rendszer határidőre történő megvalósításához. A támogatási szerződés megkötését követően rendeltük meg a fejlesztést a szegedi *Monguz Kft.*-től, amely már jelentős adatbázis-fejlesztési tapasztalattal rendelkezett és több érintett könyvtárral is jó munkakapcsolatban volt.

A részletes rendszertervet az OSZK és a Monguz Kft. munkatársai közösen dolgozták ki, és ennek alapján kezdődött meg az adatbázis kialakítása, a betöltéshez és az adatkonverzióhoz szükséges programok fejlesztése.

A *Vitéz Bt.*, mint a Digitális Gyűjtemény régi partnere, szintén részt vállalt a feladatokból: az adatstruktúra kialakítását, és más képszolgáltatásokból a rekordok átkonvertálását vállalták, valamint készítettek egy nyilvános űrlapot,⁵ amely a könyvtá-

rák számára megkönnyítette a metaadatok elkészítését. A webes úrlapon az adatok szerkesztése közben ellenőrzések is történnek (pl. a kötelező mezők kitöltésének ellenőrzése), támogatva az érvényes XML adatleírás elkészítését.

Egyes könyvtárak már rendelkeztek leíró adatokkal. Ha rekordjaikat HUNMARC vagy USMARC formátumban át tudták adni, akkor az OSZK vállalta, hogy elvégzi a szükséges konverziót a képkönyvtár felé. Hasonlóan, az OSZK-nak is voltak Amicus-rekordjai a beadandó képek⁶ egy részéhez, így ezeket is bekonvertáltuk a képkönyvtárba. A rekordok fogadása során számos kisebb-nagyobb problémával szembesültünk, de végül mindegyiket sikerült megoldani, és most már üzemszerűen mennek a betöltések.

Két kérésünk volt a könyvtárakhoz az átadott anyagokra vonatkozóan: az egyik, hogy a képeket archív formában kértük, a másik, hogy mindig legyenek a dokumentumokhoz leíró adatok is, még hozzá a képkönyvtár adatstruktúrájának megfelelő XML fájlban, vagy a fenti adatsere-formátumok valamelyikében. A betöltő program akkor tudja sikeresen összerendelni a rekordot és a hozzá tartozó képet, ha az összetartozó fájlok neve megegyezik. A Könyvtári Intézet honlapján ajánlást tettünk közzé a fájlok elnevezésére, de ezt nem kellett kötelező jelleggel alkalmazni, viszont a feltöltés automatizálása szempontjából lényeges, hogy a képfájl és a hozzá tartozó leíró rekord fájlneve megegyezzen. A rendszert a biztonság kedvéért úgy alakítottuk ki, hogy az „egyedül maradt” képek, illetve adatrekordok később is összepárosíthatók legyenek, hiszen előfordulhat, hogy mindössze egy betűelütésen múlik, hogy nem találkoznak össze a párok. Egy leíró rekordhoz több kép is tartozhat, mivel elképzelhető, hogy egy kódex leírásához több oldal képét is társítani kell.

Többféle formátum és kódolás fogadására készítettük fel a képkönyvtárat. Magával az adattartalommal nem foglalkozunk, hiszen a leíró adatok tartalmáért és minőségéért csak a dokumentumot őrző könyvtár tud felelősséget vállalni. Annak ellenére, hogy az adatbeviteli úrlaphoz igyekeztünk részletes útmutatást adni, mégis előfordult, hogy egy-egy mező használatát eltérően értelmezték a könyvtárak. Amikor a rekordok a beadó könyvtár adatbázisából valamelyik adatsere-formátumban érkeztek, és azt a képkönyvtár rendszere konvertálta megfelelő formára, akkor a konverzió során végeztük el a validálást, vagyis az adatok ellenör-

zését a DTD-ben meghatározott adatstruktúra alapján.

Az első kísérleti betöltések során előfordult, hogy nem párban érkeztek a képek és a leíró rekordok, ezért készült egy olyan megoldás, amellyel utólag is összepárosítható a kép és az adat, illetve a „magányos” képekhez, vagy kép nélküli rekordokhoz pótlólagos feltöltéssel is hozzá lehet rendelni a hiányzó részt. (Ez nem szerepelt az eredeti tervben, de látva a gyakorlatban előforduló eseteket, a Monguz Kft. vállalta, hogy ilyen helyzetekre is felkészíti a rendszert.) Az ilyen típusú karbantartást vagy az „admin” jogokkal rendelkező OSZK-s munkatárs végezheti el, vagy maga a beadó könyvtár. A központi, és a könyvtárak számára létrehozott „admin” felület természetesen csak jelszavas bejelentkezéssel érhető el. Egyes feladatok (feltöltés, adatkarbantartás stb.) indításához biztonsági okokból megfelelő jogosultság szükséges. Az OSZK munkatársának, mint a központi rendszer üzemeltetőjének, különleges jogai vannak (pl. törlések, nagy mennyiségű adatfeltöltés közvetlenül a képkönyvtár szerveréről, globális adatmódosítás, ajánlók összeállítása, hírek szerkesztése). A partnerkönyvtárak azonosítójuk és jelszavuk használatával feltölthetnek újabb képeket, adatokat, és szerkeszthetik saját rekordjaikat.

A könyvtárektől csak az archív minőségű képeket kérjük, ezekből a rendszer készíti el a kisebb méretű, szolgáltatási képeket. Az archív képet a sikeres betöltés után a képkönyvtár mellett létrehozott biztonságos tárterületre helyezzük át, és a továbbiakban csak akkor nyúlunk hozzá, ha megsérülne a szolgáltatási kép, vagy az őrző könyvtár kér róla másolatot. Ez várhatóan ritka eset lesz, de mégis előfordulhat, hogy a könyvtár saját példánya megsérül, és az archívumból kell pótolnia. Az archív tárhelyet elkülönítetten kezeljük, a képkönyvtár szerveréről is csak korlátozott jogosultsággal érhető el ez a terület. A biztonságos tárolás érdekében a tárhely felől olvasva töltjük át a már konvertált archív állományokat a szolgáltató szerverről a védett területre, a képkönyvtár rendszeréből ez a tár nem érhető el közvetlenül.

Az OSZK nem használja fel más célra a könyvtárektől beérkezett archív képeket, és ezt a tényt a partnerkönyvtárral kötött szerződésben is rögzítettük. Ha egy látogató jelzi, hogy valamelyik képből nyomtatott másolatot szeretne kérni, akkor az igényt e-mailben jelezzük az őrző könyvtárnak, és a kérés teljesítéséért a továbbiakban ő a felelős. Ettől csak abban az esetben térünk el, ha a beadó

könyvtár kifejezetten kéri, hogy az OSZK lássa el helyette a másolatkészítési feladatot. Ilyenkor a bevétel megoszlik az őrző, és a másolatkérés teljesítő könyvtár között – a kettőjük közötti szerződésben rögzített mértékben és módon.

A szolgáltató felületen négyféle méretben jelennek meg a képek. A találati listában előnézeti képek láthatók (3. ábra), melyekre kattintva megjelenik a dokumentumot bemutató oldal. Itt a kép valamivel nagyobb méretben jelenik meg, mellette olvashatók a legfontosabb adatok. A „Részletek megtekintése” felírra kattintva a teljes rendelkezésre álló adatsor láthatóvá válik. A képre kattintva külön ablakban, de továbbra is viszonylag kis méretben jelenik meg a kép. Ha képernyőnyi méretre szeretnénk nagyítani, akkor a bemutató oldalon a „Teljes méret” ikonra kell kattintani.

3. ábra A Magyar Digitális Képkönyvtár egyik találati listája

A különösen részletgazdag képek megjelenítéséhez egy speciális flash technológiát választottunk: a Zoomify program segítségével nagy felbontásban tanulmányozható a kép, de egyszerre csak egy-egy részlete, mint amikor nagyítót mozgatunk egy dokumentum fölött. Ezzel a módszerrel megoldható, hogy egy metszet vagy térkép apró részleteit is megmutathassuk, anélkül, hogy az archív képhez hozzáférést engednénk.

A bemutató oldalról (4. ábra) indítható a mentés és a nyomtatás is. A program mindkét esetben 72 dpi-s képpel dolgozik, amelyen látható a képkönyvtár vízjele, akárcsak a nagyított képeken. (Igény szerint a rendszer a beadó könyvtárak saját vízjelét is el tudja helyezni a szolgáltató képeken.) A kép fölötti ikonokról személyes szolgáltatások indítha-

tók, mint a képeslapküldés és az ajánlás. Egyes szolgáltatások, mint a Kedvenc képek összeállítása és vetítése, vagy a másolatrendelés csak regisztrált használók számára érhetőek el.

4. ábra A Magyar Digitális Képkönyvtár bemutató oldala

A Képkönyvtár gyorskeresőjét egy külön szolgáltatással egészítettük ki. Az ún. Metakereső⁷ szolgáltatás a Képkönyvtáron kívüli hazai és néhány határon túli magyar képi adatbázist indexeli és teszi közösen kereshetővé. A Metakereső többféle technológiát képes alkalmazni: az OAI-PMH-t, az adatbázisok leindexelését, és a Flickr-re feltett képgyűjteményekben is tud keresni. A Google Custom Search alkalmazást felhasználva az adatbázisban nem lévő, honlapokon elhelyezett képgyűjtemények keresését is lehetővé teszi, természetesen nem olyan hatékonyan, mint amikor a képek külön metaadatokkal vannak ellátva. A Metakereső a Gutenberg projektben is alkalmazott Anacleto programot használja, amelyet a Tesuji Kft. fejlesztett.

A könyvtárakkal a napi kapcsolattartás elsősorban e-mailben történik. Dávid Adrienne, a Digitális Gyűjtemény munkatársa válaszol a pályázók kérdéseire, és ő végzi a beérkezett képek betöltését is. A problémák és egyéb felvetések megbeszélésére azonban létrehoztunk egy zárt levelezőlistát is a résztvevők számára.

A pályázati időszak leteltével nem ér véget a feltöltés, hiszen az adatbázis és a szolgáltató felület bármikor képes fogadni újabb képanyagokat. A rendszer nyitott a későbbi feltöltésekre is, amelyek saját erőből vagy más forrásból valósulnak meg.

A jelenlegi partnereken kívül további könyvtárak is csatlakozhatnak a képkönyvtárhoz. Minél szélesebb a Magyar Digitális Képkönyvtár böngészhető kínálata, annál valószínűbb, hogy a látogatók találják az érdeklődési körüknek megfelelő képeket. A gazdag tartalom jól használható lesz az oktatásban is, hiszen több tantárgyhoz kínál illusztrációs anyagot. 2009 márciusában már folyik egy olyan meghívásos pályázat előkészítése, melynek során a városi könyvtárak helytörténeti gyűjteményéből képeslapok és fotók kerülnek a képkönyvtárba.

A képkönyvtár fejlesztése pilotprojektnek is tekinthető, hiszen kapcsolódik a tervezett digitalizálási és megőrzési programhoz, amelynek szintén az Országos Széchényi Könyvtár a projektgazdája. A tervezett könyvtári fejlesztés során – összhangban az Európai Unió által megfogalmazott törekvésekkel – gondoskodni kívánunk a könyvtárakban őrzött értékek digitalizálásának felgyorsításáról, az egyenlő esélyű hozzáférés feltételeinek megteremtéséről és a megőrzési feladatok központi megoldásáról. Terveink között szerepel a Képkönyvtár bekapcsolása az Európai Digitális Könyvtár adatbázisába, az Europeanaba is.

Adatbázisba szervezzük és elérhetővé tesszük a közgyűjteményekben fellelhető, már digitalizált dokumentumokat, központi archívumot építünk és gondoskodunk arról, hogy a jövőben minden digitalizálási tevékenység az intézményekben egységes elvek alapján történjen. A pilotprojekt ennek egyik szeletét oldja meg, amennyiben a digitális

képanyagokat archívumba helyezi és szolgáltatja, ezzel jelentős mennyiségű forrásanyagot tesz elérhetővé az oktatás, az élethosszig tartó tanulás számára. Hasonló feladat lesz a szöveges és más dokumentumok központi tárolásának és szolgáltatásának megszervezése, melyhez a jelen projekt tapasztalatait már fel tudjuk használni.⁸

Irodalom és jegyzetek

¹ <http://www.kepkonyvtar.hu>

² <http://www.ki.oszk.hu/107/download.php?view.293>

³ <http://www.okm.gov.hu/main.php?folderID=764&articleID=231286&ctag=articlelist&iid=1>

⁴ <http://www.ki.oszk.hu/107/news.php?cat.17>

⁵ <http://kepkonyvtar.hu/urlap/>

⁶ Az OSZK kettős szerepet vállalt, egyrészt elvégzi a központi fejlesztést, másrészt beadó könyvtárként is részt vesz a projektben.

⁷ <http://www.kepkonyvtar.hu/metakereso>

⁸ Részlet a Magyar Digitális Képkönyvtár projektjavaslatából.

<http://www.ki.oszk.hu/107/download.php?view.293>

Beérkezett: 2009. V. 25-én.

Bánkeszi Katalin

az Országos Széchényi Könyvtár
Elektronikus Dokumentum
Központjának vezetője.
E-mail: bankeszi@oszk.hu

HIRDESSEN A -BEN!

2009-ben megrendelt hirdetéséhez
ingyenes bemutatkozási lehetőséget (pr cikk) adunk
a lap elektronikus változatában.

A hirdetés ára:

- beszerkesztett (fekete-fehér): **60 000 Ft/oldal + 20% áfa**
- szórólap elhelyezése (25 g-ig): **45 000 Ft/alkalom + 20% áfa**

A kiadvány formátuma: A/4 • Tükörméret: 168 x 225 mm

Megrendelhető a szerkesztőségben:

1111 Budapest, Budafoki út 4-6. • Levélcím: 1502 Bp., Pf. 112
Tel.: 463-2446; 463-1111/5652 • E-mail: tmt@omikk.bme.hu

EFQM-alapú szervezeti önértékelés: a könyvtári önértékelés egy lehetséges útja

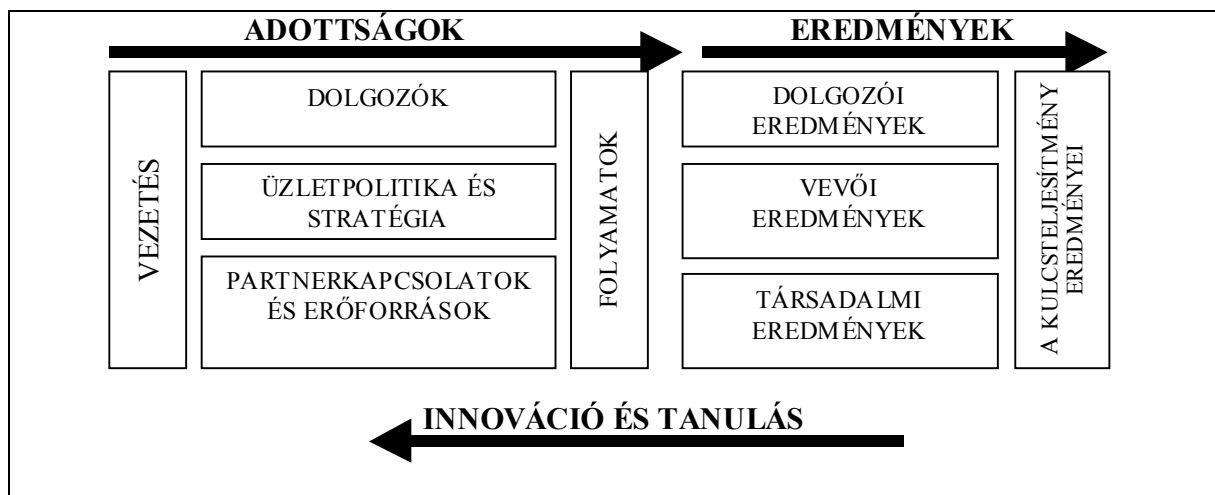
Könyvtári mindennapi kommunikációnk részévé, szaknyelvünk alapfogalmaivá váltak az utóbbi évtizedben a minőségbiztosítás, minőségfejlesztés, minőségmenedzsment, minőségi szolgáltatás szavak, kifejezések. Vannak-e olyan eszközök a kezünkben, amelyekkel hatékonyan tudjuk mérni, értékelni könyvtárunk adottságait és ezekre építve eddig elért eredményeinket? Ebben a tanulmányban egy könyvtári önértékeléshez készült, több könyvtárban már sikeresen alkalmazott eszközkészlettel ismerkedhet meg az érdeklődő olvasó.

Az EFQM Kiválósági Modell

1989. október 19-én a svájci Montreux-ben megtartott, első *Európai Minőségirányítási Fórumon* 14 vezető európai vállalat elnöke, az európai piaci pozíciók megőrzése érdekében, létrehozta az *Európai Minőségirányítási Alapítványt* (*European Foundation for Quality Management = EFQM*). Az alapítvány lett felelős az 1991-ben újtárra bocsátott *Európai Minőségdíjjal* kapcsolatos intézkedések meghozataláért, valamint a díjhoz kapcsolódó *EFQM Kiválósági Modell* létrehozásáért. A modellt eredetileg az Európai Minőségdíjra pályázók értékelésére fejlesztették ki, de sok szervezet önértékelő eszközként kezdte el használni. Ezért az EFQM úgy döntött, hogy a modellt úgy kell továbbfejleszteni, hogy ideálisan képviselje az üzleti kivá-

lóság (*Total Quality Management = TQM*) filozófiáját, és a gyakorlatban is alkalmazható legyen valamennyi szervezetre, tekintet nélkül hovatartozásukra, méreteikre és szektorukra, továbbá arra, hogy hol tartanak a saját kiválóságuk megvalósításában. [1]

A modell nem ad külön definíciót egy szervezet minőségére, de megadja azt a kilenc kritériumot és harminckét alkritériumot, amelyek alapján a szervezet minőségét értékelni lehet. A szempontokból kitűnik, hogy azok egy optimum minőséget képviselnek, egy elképzelt mintaszervezet kritériumait. A kilenc kritériumból öt az adottságok, négy pedig az eredmények közé tartozik, ahogyan azt a 1. ábra is mutatja.

1. ábra Az EFQM Kiválósági Modell [1]

Az EFQM Kiválósági Modell önértékelési módszerei

Az önértékelés egy adott szervezet rendszeres átvilágítását jelenti, adott követelményrendszernek megfelelően. A könyvtári önértékeléshez az EFQM Kiválósági Modell, mely számos területen bizonyította már sokoldalú használhatóságát, könyvtárakra történő adaptációja megfelelő követelményrendszert nyújthat.

Az EFQM modell önértékelési módszerei közül szeretnénk a figyelmet ráirányítani az ún. formális módszerre, amelyet megítélésünk szerint valamennyi könyvtár sikerrel alkalmazhatna önértékelési tevékenységéhez (az, angol nyelvű szakirodalom „pro-forma” megnevezéssel illeti).

Az EFQM modell öt különböző önértékelési módszert ajánl, ezek a következők: kérdőív, mátrix, munkaértekezlet, formális módszer és a minősítés. [2] Mindegyiket érvényesnek, felhasználhatónak tekinti, és ugyanakkor egyiket sem tartja a legjobb megközelítésnek. Mindig az önértékelésre készülő szervezet kultúrája, speciális feladatai határozzák meg, hogy számára melyik a legjobb megközelítés. Az 1. táblázat az öt módszer előnyeit és hátrányait összegezi.

1. táblázat

Módszerek [2]

Módszer	A tények pontossága	A modell tudományos	Igényli a felmérők betanítását	Anyagi ráfordítás mértéke
Kérdőív	Alacsony	Nem	Nem	Alacsony-közepes
Mátrix	Alacsony	Nem	Nem	Alacsony-közepes
Munkaértekezlet	Közepes	Igen	Megkönnyíti a munkát	Közepes
Formális (pro-forma)	Közepesen magas	Igen	Igen	Közepes-magas
Minősítés	Magas	Igen	Igen	Magas

2. táblázat

Szervezetek [2]

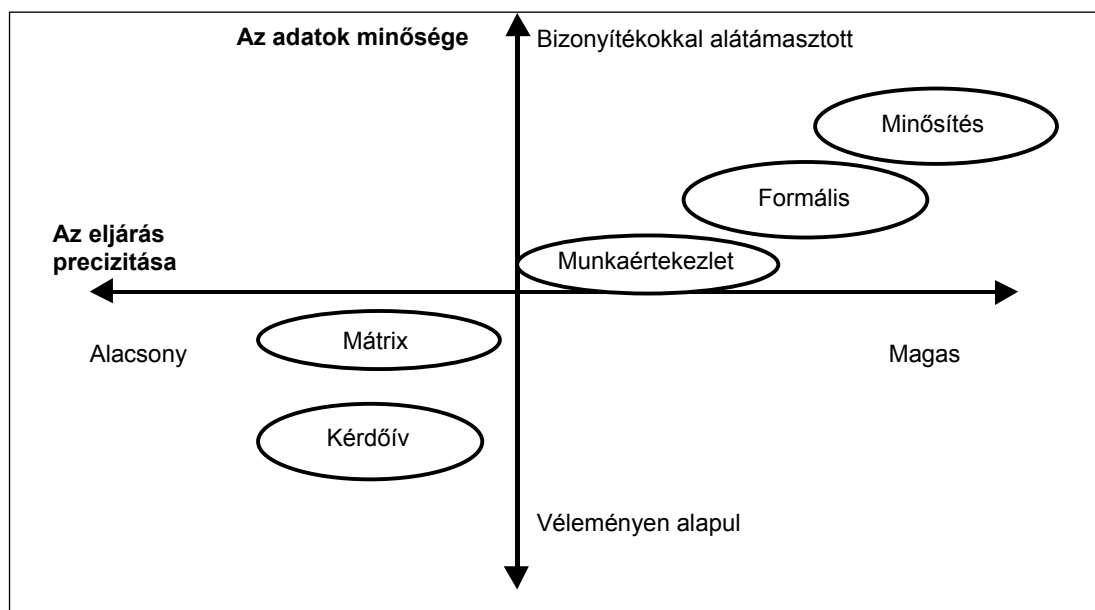
Érett szervezet	Megfelelő kérdőív	Formális módszer	Minősítés
Úton lévő szervezet	Kérdőív és munkaértekezlet Mátrix és munkaértekezlet	Formális módszer Könnyített kérdőív	Próbaminősítés Formális módszer és munkaértekezlet
A minőség útjára most lépő szervezet	Elemi kérdőív Standard mátrix	Standard kérdőív	Nagyon részletes kérdőív Átalakított mátrix
	Kis erőfeszítést igényel	Közepes erőfeszítést igényel	Nagy erőfeszítést igényel

A szervezet minőségszemléletének érettsége is befolyásolja, hogy melyik önértékelési módszer használata javasolt. Egy adott érettségi szinten álló szervezet számára is több, az alkalmazótól eltérő erőfeszítéseket kívánó módszer áll rendelkezésre, erre irányítja rá a figyelmet a 2. táblázat.

Az EFQM által javasolt ötféle önértékelési módszer között különbség van az eljárások pontossága, precizitása, és az önértékelés során nyert adatok minősége szempontjából is, ahogyan ezt a 2. ábra is szemlélteti.

Az 1. és a 2. táblázat, valamint a 2. ábra alapján az általunk könyvtári alkalmazás céljából preferált formális módszernek a következő erősségei állapíthatók meg:

- Az adatgyűjtési folyamat tényszerű, valós adatokat szolgáltat.
- A módszer tudományosan megalapozott.
- Az önértékelés során megteremti az együttműködés lehetőségét a különböző funkciókban és területeken dolgozó emberek között.
- A módszer közepesen magas pontosságához reális, közepes, vagy azt valamivel meghaladó anyagi költségek járulnak.

2. ábra Precizitás, pontosság [2]

- A magyarországi könyvtárak minőségszemléletében az elmúlt évtizedben jelentős fejlődés következett be, joggal sorolhatjuk őket a már úton lévő szervezetek közé a 2. táblázat alapján, így önértékelésükhöz a formális módszer alkalmazása ideális megoldás lehet.
- A formális módszer a közepesen magas anyagi költségen túl, ami elsősorban az önértékeléshez használt adatlapok sokszorosításából és a szervezeti eredményeket mérő kérdőívek előállításából származó költség, közepes mértékű egyéb, elsősorban idő- és munkaerő-ráfordítást igényel alkalmazóitól.

Az önértékelési folyamat előkészítésének lépései

Ha egy könyvtár az EFQM-alapú önértékelés elvégzése mellett dönt a formális módszer alkalmazásával, akkor a következő feladatokat kell elvégeznie.

Önértékelési eszközkészlet

Első lépésként el kell készítenie egy önértékelési dokumentumkészletet vagy alkalmaznia kell egy már elkészített eszközkészletet. Egy teljes pro-forma készlet 32 részből áll, lefedve az EFQM Kiválósági Modell kilenc kritériumát – vezetői adottságok, dolgozói adottságok, a szervezet politikája és stratégiája, partnerkapcsolatok és erőforrások, a szervezet folyamatai, továbbá dolgozói,

használói, társadalmi eredmények és a kulcsfolyamatok eredményei –, valamint harminckét alkritériumát. Minden egyes adatlap tetejére fel kell írni az alkritérium EFQM szerinti leírását az alkalmazási terület terminológiájának használatával. Az oldal üres részét a következő területekre ajánlott felosztani, ahogyan azt a 3. táblázat is szemlélteti.

3. táblázat „Pro-forma” adatlap [3]

Alkritérium			
Kérdések:		Erősségek:	
• A vezetők hogyan, mennyire...?		• ...	
• ...		• ...	
• ...		Fejlesztendő területek:	
		• ...	
		• ...	
Tények / Bizonyítékok			
• ...			
• ...			
Megközeletés	Alkalmazás	Értékelés és átvizsgálás	Összpontszám
...%	...%	...%	...%

A kérdések területe: Tulajdonképpen itt történik meg az EFQM modell adott felhasználási területre, jelen esetben könyvtárakra történő adaptálása. Itt kell feltenni azokat a kérdéseket, amelyek megválaszolása során fény derül arra, hogy a vizsgált alkritérium elvárásai milyen mértékben teljesülnek az adott könyvtárban. Ezek a kérdések már kifejezetten könyvtárspecifikusak, minőségük dönti el, hogy az önértékelés milyen mélységben fogja fel-

tárni a könyvtári szervezet sajátosságait, illetve milyen mértékben lesz alkalmas az egész szervezetre kiterjedő minőségfejlesztési tervek megvalósítására.

A fennmaradó területet a következő szekciókra javasolt felosztani: *Erősségek, Fejlesztendő/Tökéletesítendő területek, Tények/Bizonyítékok.*

Az *Erősségek* szekcióba az önértékelés során azok a dolgozói vélemények kerülnek, amelyek a szervezet erősségeit fejezik ki a vizsgált alkritérium kapcsán, a *Fejlesztendő területek* szekcióba pedig azok, amelyek a szervezet gyengeségeit tárják fel. Az önértékelési adatlap nagyon fontos része a *Tények* szekció, ugyanis a formális módszer egyik nagy előnye – azaz, hogy az önértékelés során nyert adatok jó minőségűek, bizonyítékokkal alátámasztottak – éppen abból származik, hogy az adatlapon fel kell sorolni, meg kell nevezni azokat a dokumentumokat, adatokat, amelyek az *Erősségek* és a *Fejlesztendő területek* részekben szereplő állításokat alátámasztják.

Az önértékelésben résztvevők minden egyes alkritériumot százalékosan értékelnek az egyes adatlapok alapján, az EFQM modell által RADAR logikának nevezett koncepció alapján. A RADAR betűszó az eredmények, megközelítés, alkalmazás vagy megvalósulás, értékelés és átvilágítás szavak angol megfelelőiből származik (RADAR = Results, Approach, Deployment, Assessment, Review).

Külön pontozzák a megközelítést, ami azt fejezi ki, hogy az alkritériumban és a kérdésekben megfogalmazottak, a könyvtár által elvégezni szánt feladatok, mennyire ésszerűek és milyen mértékben ismertek a dolgozók körében.

Az alkalmazás vagy megvalósulás pontszámai arról adnak felvilágosítást, hogy a vizsgált alkritérium kapcsán megfogalmazott megközelítés gyakorlatba való átültetéséért mit tett az önértékelés időpontjáig a könyvtár.

Az értékelés és átvizsgálás százalékos értékelése azt tükrözi, hogy mit tett a könyvtár annak érdekében, hogy értékelje, átvizsgálja az alkritériumként megfogalmazott probléma megközelítését és annak alkalmazását. Az értékelést és átvizsgálást a legelső önértékelés alkalmával nincs értelme vizsgálni, viszont ismételt önértékeléskor már jelentősége lehet.

Végül, mintegy összegzéseként az adott alkritérium kapcsán a könyvtár által megfogalmazott elvárásoknak, azok teljesülésének és átvizsgálásának, egy összpontszám adásával kell az alkritérium értékelését befejezni.

Tények, adatok gyűjtése

A formális módszerrel történő önértékelés előkészítésének második lépéseként össze kell gyűjteni azokat a dokumentumokat, bizonyítékokat, amelyekre a vizsgálat során szükség lesz. Nagyon fontosak a különböző kikérdezési eljárásoknál (kérdőíves felmérés, interjúk) nyert adatok. A szervezeti eredmények vizsgálatához kiválóan alkalmazhatók a *Teljesítménymutatók a magyar könyvtári rendszerben* [4] című kiadványban szereplő teljesítménymutatók, illetve továbbiak is kimunkálhatók. A felméréseket, méréseket még az önértékelés előtt célszerű elvégezni.

Az önértékelés résztvevői

Az önértékelési eljárás előkészítésének utolsó lépéseként a könyvtárnak döntenie kell arról, hogy az önértékelésbe a könyvtár valamennyi dolgozóját bevonja-e, vagy csak a szűkebb, tágabb értelemben vett vezetést. Véleményünk szerint több szervezeti egységet magába foglaló könyvtárak esetében kívánatos, hogy valamennyi önállóan végezze el az egység önfelmérését, hiszen a formális módszer alkalmazása kiválóan alkalmas arra, hogy egybe lehessen vetni az egységek erősségeit, javítandó területeit, és arra, hogy a kevésbé jól informált munkatársak esetlegesen új információkhoz jussanak. Két könyvtárban végzett három felmérés tanulságaként megállapíthatjuk, hogy kifejezetten jó hatással van a kollektívára, ha néhány fős csoportokban közösen gondolkodnak munkahelyükről. A csoport tagjainak különböző szintű és minőségű információi vannak a könyvtár működéséről, az adatlapok kitöltése során információikat megosztják egymással, és közös döntés meghozatalára, egymáséhoz közelítő álláspont kialakítására kényszerülnek.

Az önértékelés lebonyolításához szükség van egy tanácsadó bevonására, aki az adatlapok kitöltése előtt a dolgozókkal közösen értelmezi azok felépítését, a használatos terminológiát, és néhány konkrét példán keresztül be is mutatja az adatlapok kitöltési módját.

3/b A dolgozók tudását és szakértelmét azonosítják, definiálják, fejlesztik és megőrzik			
Kérdések: <ul style="list-style-type: none"> – Felismerik-e a dolgozók tudását, szakértelmét és hozzárendelik-e azt a könyvtár szükségleteihez? Megfelelő szakember dolgozik a megfelelő helyen? – Van-e a könyvtárnak képzési terve, illetve végrehajtják-e az abban foglaltakat annak érdekében, hogy biztosítsák a szervezet jelenbeli és jövőbeli szakértelem-szükségletének kielégítését? – Tervezi, szervezi és népszerűsíti-e a könyvtár vezetése az egyéni, csoportos és szervezeti tanulási, képzési lehetőségeket? – Teret enged-e a könyvtár vezetése a dolgozók munkatapasztalatának fejlődéséhez, fejlesztéséhez? – Az egyének és a csoportok feladatait, a munkaköri leírásokat a szervezet céljaihoz igazítják-e? – Rendszeresen áttekintik és naprakész állapotra hozzák-e az egyének és a munkacsoportok feladatait, munkaköri leírásait? – Segíti-e a könyvtár vezetése a dolgozókat teljesítményük javításában? 		Erősségek:	
		Fejlesztendő területek:	
Tények, bizonyítékok:			
Megközelítés (%)	Megvalósulás (%)	Ellenőrzés, átvizsgálás mértéke (%)	Összpontszám (%)

4. ábra Könyvtári „Pro-forma” adatlap, dolgozók

A 3/b adatlap (4. ábra) az eszközkészlet 3. Dolgozók kritériumához tartozik, amely a következőket tartalmazza:

„Dolgozók: Hogyan menedzseli, fejleszti és szabaddítja fel a könyvtár alkalmazottai tudását, munkavégző képességét, egyéni, csoport és szervezeti szinten; hogyan tervezi meg ezeket a tevékenységeket annak érdekében, hogy azok támogassák a szervezet politikáját és stratégiáját, továbbá folyamatainak hatékony működését.”

Önértékelés a formális módszer alkalmazásával a Méliusz Juhász Péter Megyei Könyvtár és Művelődési Központban

A vizsgálatok célja:

A Méliusz Juhász Péter Megyei Könyvtár és Művelődési Központ (a továbbiakban: könyvtár) 2007 nyarán új épületbe költözött. Az új környezet a korábbi állapotokhoz képest radikális változást, komoly minőségi javulást eredményezett. Vizsgálatainkkal elsősorban arra kerestük a választ, hogy a pozitív környezeti változás milyen mértékben befolyásolja a szervezet dolgozóinak elégedettségét, illetve hogyan hat a használói elégedettségre. Az első vizsgálatot 2007 kora tavaszán, a költözés előtt, nagyon rossz működési körülmények között, a második vizsgálatot pedig 2008 közepén, a már egy éve új helyen működő könyvtárban végeztük.

A vizsgálatok eredményeinek kiértékelése előtt azt feltételeztük, hogy a második vizsgálat az elsőhöz képest valószínűleg valamennyi mutatójában pozitív változást eredményez, a sokkal korszerűbb új könyvtári környezet hatása miatt. Úgy gondoltuk, hogy a szervezeti elégedettséget nagymértékben determinálják azok a munkakörnyezeti elemek – az épület komfortossága, a munkaszobák kényelmi berendezései, technikai eszközök, informatikai infrastruktúra stb. –, amelyekkel a dolgozók napi munkájuk során állandó kapcsolatban állnak.

Az 1. és a 2. vizsgálat között komoly változások is érték a szervezetet. A második vizsgálat lefolytatása előtt távozott az intézmény éléről az építkezést és a költözködést, valamint az új könyvtár megnyitását menedzselő igazgató, majd ezt követően csoportos létszámleépítés is érintette a könyvtárat.

Ezek a tények értelemszerűen befolyásolhatták az eredményeket, de a szervezet költözködés előtti és utáni állapotának összehasonlítása ettől függetlenül elvégezhető, hiszen az önértékelés során a szervezet adott időpontban érvényes állapotát tárjuk fel.

Módszerek:

A vizsgálatokat az EFQM-alapú önértékelési eszközkészlettel végeztük, jellemzően adatlapok kitöl-

tésével. A szervezeti adottságok vonatkozásában (Vezetés, Stratégia, Dolgozók, Partnerkapcsolatok, Folyamatok) vizsgáltuk a téma Megközelítését, a Megvalósulást, és az Összpontszámot, amely az elégedettség átlagos mértékét fejezi ki. A szervezeti adottságokat mindkét felmérésben megvizsgáltuk és kiértékeljük. Az eredmények (Használói, Dolgozói, Társadalmi, Kulcsfolyamatok) tekintetében a dolgozói eredmények kiértékelését végeztük el mindkét évben, a használói eredmények feltárása a 2008-as vizsgálatban valósult meg. 2007-ben, a költözködés előtt már nem volt értelme a főként teljesítménymutatók alkalmazásával mérhető Kulcsfolyamatok és Társadalmi eredmények feltárásának a könyvtár régi helyén. Az új épületben az adatok 2008-as felvétele megtörtént, de összehasonlításra alkalmas újabb adatsorral még nem rendelkezünk.

Az önértékeléseket csoportokban végezték a munkatársak, átlagosan 3-4 fős munkacsoport dolgozott az adatlapok kitöltésén, gyakorlatilag egy teljes munkanapon keresztül. A 2007-es felméréskor a könyvtár létszáma 51 fő volt, 12 csoportban zajlottak a felmérések. A második önértékelés végzésekor, 2008-ban a létszám 35 főre csökkent, így 8 dolgozói csoport végezte az adatlapok kitöltését.

A csoportokban végzett kitöltést mindkét évben megbeszélés előzte meg, ahol az adatlapok kérdéseinek tisztázására, közös értelmezésére került sor. Az első önértékelés során többször volt szükség tanácsadói segítségre, megerősítésre a kitöltés során is, a második felméréskor a csoportok már nagy önállósággal dolgoztak.

A vizsgálat eredményei a szervezet adottságai vonatkozásában

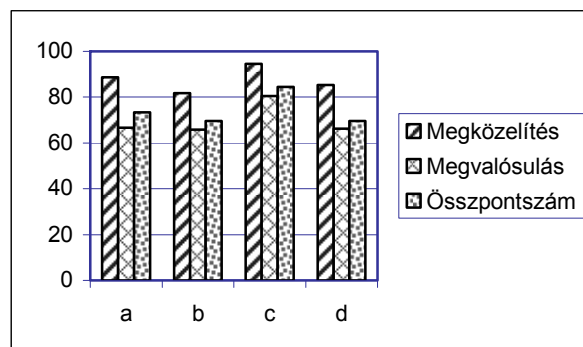
A szervezeti adottságok eredményeit tételesen (Vezetés, Politika és stratégia, Dolgozók, Partnerkapcsolatok és erőforrások, Dolgozók) közöljük, az egyes adottságok felmérése az *a*, *b*, *c*, *d*, esetenként *e* pontokban megfogalmazott részletezés szerint valósult meg, minden egyes részadottságot külön-külön adatlapon értékelték a dolgozók.

Vezetés

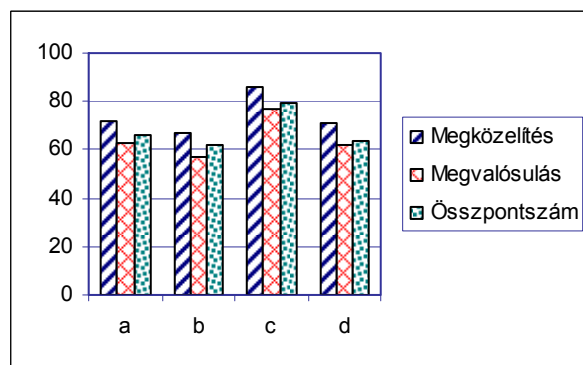
Hogyan indítják meg és segítik elő a könyvtár vezetői a könyvtár küldetésének és jövőképeinek megvalósítását: mennyire képesek a hosszútávon jelentkező sikerekhez szükséges értékek fejlesztésére; és hogyan valósítják meg ezeket a megfelelő tevékenységeken és magatartásformákon keresztül;

tül; mennyire járulnak hozzá saját személyükben az adott szervezet vezetési rendszerének kidolgozásához és gyakorlatba történő átültetéséhez.

A könyvtári vezetés szervezeti adottsága 2007-es önértékelésének eredményeit az 5. ábra, a 2008-as eredményeket pedig a 6. ábra szemlélteti.

5. ábra Vezetés 2007

6. ábra Vezetés 2008

a

A könyvtár vezetése elkészíti a könyvtár stratégiai tervét, megfogalmazza a könyvtár küldetésnyilatkozatát és jövőképét, valamint modellszerepet tölt be a könyvtár minőségkultúrájában.

Az *a* pont vonatkozásában a 2007-es év a Megközelítés, Megvalósulás és Összpontszám tekintetében is lényegesen jobb eredményeket ért el. A könyvtár jövőképét, a vezetés minőségi modellszerepét a dolgozók világosabban látták a régi helyen. A 2006-ban és 2007-ben zajló építkezés, a költözködés megtervezése, lebonyolítása, az új épület birtokbavételének lebonyolítása minden dolgozó figyelmét ráirányította a vezetésre, a könyvtár vezetésének pedig, sokszor a bizonytalanságok ellenére is, abszolút modellszerepet tulajdonítottak a dolgozók.

b

A könyvtár vezetése személyesen biztosítja a könyvtár menedzsmentrendszerének kidolgozását, megvalósítását és folyamatos fejlesztését.

A könyvtár menedzsmentrendszerének kidolgozottságát 2007-ben az elképzelések és a megvalósulás vonatkozásában is 60%, sőt az elképzeléseket 80% feletti pontszámmal értékelték. A 2008-as adatok elmaradnak ezektől.

c

A könyvtár vezetése együttműködik a használókkal, a partnerekkel és a társadalom képviselőivel.

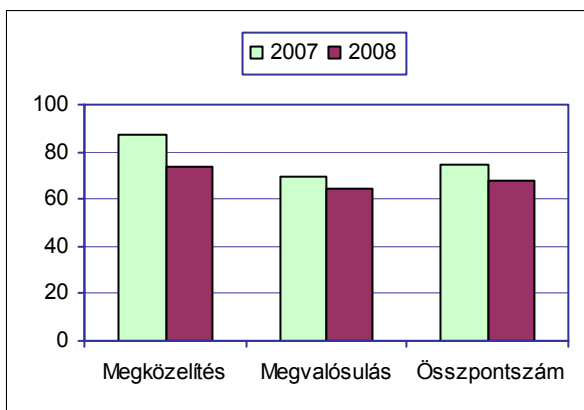
A használókkal, partnerekkel való törődés minden vonatkozásban 80%-ot meghaladó eredményt adott a 2007-es adatok alapján, a megközelítés közel 100%-os volt. A 2008-as adatok 80% körül maradtak. Ez azért is érdekes, mert a második felmérés idején a könyvtár már egy éve folyamatosan működött az új helyen, kialakultak a partnerkapcsolatok új formái.

d

A vezetők motiválják, támogatják és elismerik a szervezet alkalmazottait.

2007-ben az alkalmazottak a vezetés részéről biztosabban érezték a támogatást, mint 2008-ban.

A két felmérés összesített eredményeit a vezetés vonatkozásában a 7. ábra tartalmazza. Látható, hogy a könyvtár dolgozói a vezetést az elképzelések, azok realizálása, és az összbenyomás szintjén is pozitívabban értékelték 2007-ben, a régi körülmények között. Megállapíthatjuk, hogy a lényegesen jobb működési körülmények nem tudták kompenzálni a szervezetet ért traumát, a hirtelen bekövetkezett vezetőváltást és a csoportos létszámleépítést.

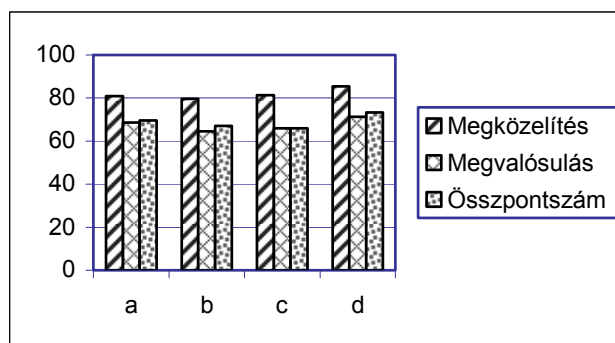

7. ábra Vezetés 2007/2008

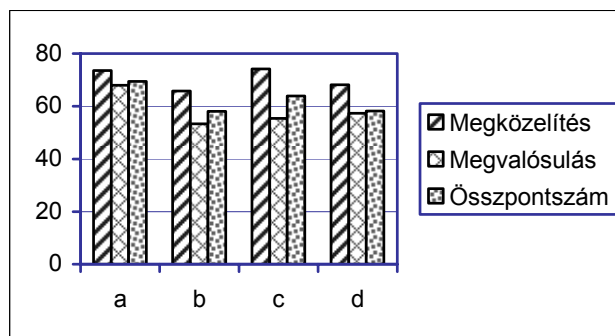
Politika, stratégia

Hogyan valósítja meg a könyvtár saját küldetését és jövőképét világos, valamennyi érdekelt szempontjait figyelembe vevő, az aktuális könyvtárpolitikával, a tervekkel, a célokkal és a folyamatokkal alátámasztott stratégia segítségével.

A 2007-es önértékelés eredményeit a 8. ábra, a 2008-as eredményeket pedig a 9. ábra mutatja be.

8. ábra Stratégia 2007

9. ábra Stratégia 2008

a

A könyvtár politikája és stratégiája az érdekelt felek jelenlegi és jövőbeli szükségletein és elvárásain alapul.

Az elvárások figyelembevételét 2007-ben az elgondolások szintjén jobbnak, a megvalósulás vonatkozásában hasonlóan értékelték a 2008-as évhez képest.

b

A könyvtár politikájának és stratégiájának alapja a teljesítménymérésből, kutatásból, tanulásból származó információ.

A stratégia megalapozottságát 2007-ben lényegesen jobbnak ítélték, ekkor még nem érték a szervezetet külső kényszerítő hatások, melyek a ké-

sőbbiekben a stratégiai célok drasztikus újrafogalmazását eredményezték.

c

A könyvtár politikája és stratégiája állandó fejlesztés, felülvizsgálat és korszerűsítés alatt áll.

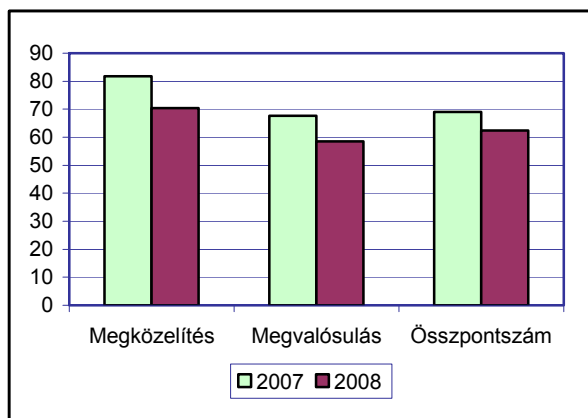
A stratégia konzekvens fejlesztése is biztosítottabbnak látszott 2007-ben a dolgozók megítélése szerint.

d

A könyvtári stratégia kulcsfolyamatokon keresztül valósul meg.

A könyvtár kulcsfolyamatainak stratégiai alátámasztottsága a 2007-es évben messze felülmúlta a 2008-as szintet. Az új könyvtári működési struktúra kialakítása előtérbe helyezte a könyvtár kulcsfolyamatait, azok újragondolása a költözködést megelőzően, majd azt követően is elengedhetetlen feladat volt, és gyakorlatilag az intézmény valamennyi dolgozóját érintette.

A könyvtár politikájának és stratégiájának dolgozói megítélését a két vizsgált évben a 10. ábra tartalmazza. A stratégia valamennyi vonatkozását jobbra értékelték 2007-ben, a költözködést megelőzően. Erre az eredményre részben magyarázat lehet, hogy a költözködés évében az átlagot jelentősen meghaladó mértékű volt a dolgozók beavatottsága a könyvtár ügyeibe, a dolgozói hatás- és felelősségi körök kiszélesedtek.

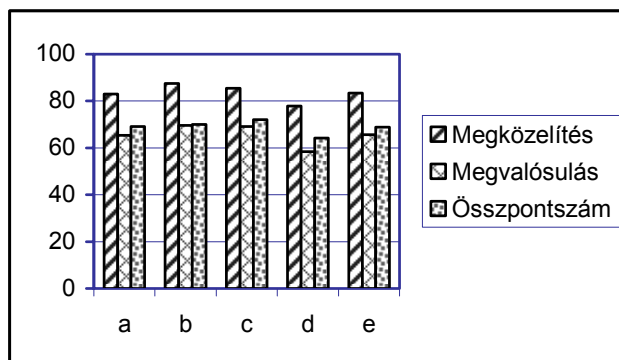
10. ábra **Stratégia 2007/2008**

Dolgozók

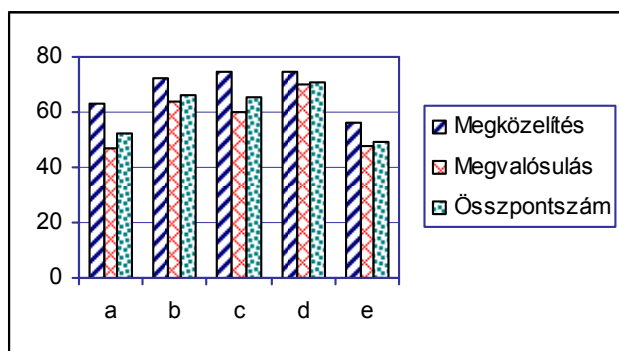
Hogyan menedzseli, fejleszti és szabadítja fel a könyvtár alkalmazottai tudását, munkavégző képességét, egyéni, csoport és szervezeti szinten; hogyan tervezi meg a tevékenységeket annak

érdekeiben, hogy azok támogassák a szervezet politikáját és stratégiáját, továbbá folyamatainak hatékony működését.

A könyvtár *humán szervezeti adottsága* 2007-es önértékelésének eredményeit a 11. ábra, a 2008-as eredményeket pedig a 12. ábra mutatja be.

11. ábra **Dolgozók 2007**

12. ábra **Dolgozók 2008**

a

Az emberi/humán erőforrást megtervezik, menedzselik és fejlesztik.

A humán erőforrás-tervezés 2008-ban csak az elképzelések/megközelítés szintjén éri el a 60%-ot, 2007-ben viszont a megközelítés meghaladta a 80%-ot, és a megvalósulás és az összértékelés is 60% feletti volt.

b

A dolgozók tudását és szakértelmét azonosítják, definiálják, fejlesztik és megőrzik.

A dolgozók 2007-ben sokkal biztosítottabbnak érezték szakértelmük fejlesztésének, hasznosításának lehetőségét, mint az új, korszerű könyvtári környezetben, 2008-ban.

c

Gondoskodnak a dolgozói részvételről és az önálló jogköréről.

A 2007-es év lényegesen nagyobb dolgozói jogkört, és részvételt tett lehetővé a könyvtárban, mint a 2008-as.

d

A könyvtár vezetése és az alkalmazottak között párbeszéd folyik.

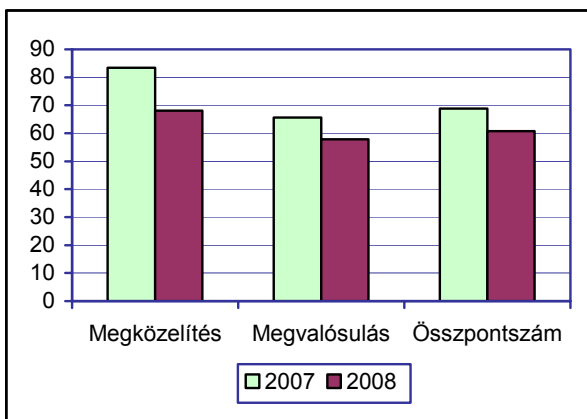
A vezetési-dolgozói kommunikáció 2007-ben 60% és 80% közötti értékeket ért el, a 2008-as adatok elmaradnak ezektől, ugyan 60% feletti, de nem érik el a 80%-ot.

e

A könyvtár vezetése törődik az alkalmazottakkal, elismerik és díjazza őket.

Az alkalmazottak az irántuk megnyilvánuló törődést 2007-ben sokkal intenzívebbnek érezték, az érték 65-85% közötti, 2008-ban az 50-55%-os tartományban maradt.

A könyvtár humán erőforrás-menedzselésének mutatóit a két vizsgálati évben a 13. ábra tartalmazza. A dolgozói elégedettség a 2007-es évben jelentős mértékben meghaladja a 2008-as értéket. Ez a tény, figyelembe véve az új, a korábbinál lényegesen jobb munkakörülményeket, elgondolkodtató.

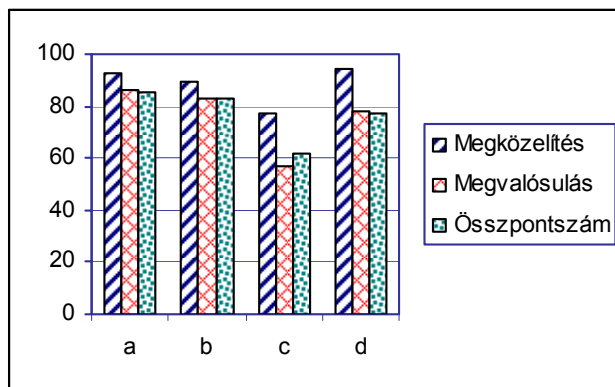

13. ábra **Dolgozók 2007/2008**

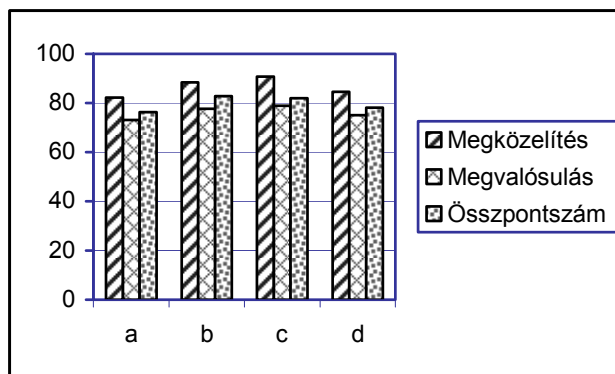
Partnerkapcsolatok és erőforrások

Hogyan tervezi és menedzseli a könyvtár külső partnerkapcsolatait és belső erőforrásait annak érdekében, hogy azok támogassák a szervezet politikáját és stratégiáját, továbbá folyamatait hatékony működését.

A könyvtár *partnerkapcsolatok és erőforrás szervezeti adottsága* 2007-es önértékelésének eredményeit a 14. ábra, a 2008-as eredményeket pedig a 15. ábra mutatja.

14. ábra **Partnerkapcsolatok és erőforrások 2007**

15. ábra **Partnerkapcsolatok és erőforrások 2008**

a

A külső partnerkapcsolatok menedzseltek.

A partnerkapcsolatok menedzselése a dolgozók véleménye szerint 2007-ben igen magas színvonalon, 80% feletti, sőt az elképzelések vonatkozásában közel 100%-os szinten valósult meg. 2008-ban csak az elképzelések kaptak valamivel több, mint 80%-ot.

b

A pénzügyek menedzseltek.

A pénzügyek menedzselésének megítélése közel hasonló a két évben, 2007-ben a megvalósulást minimális eltéréssel jobbnak érezték.

c

Az épületek, anyagok és berendezések menedzseltek.

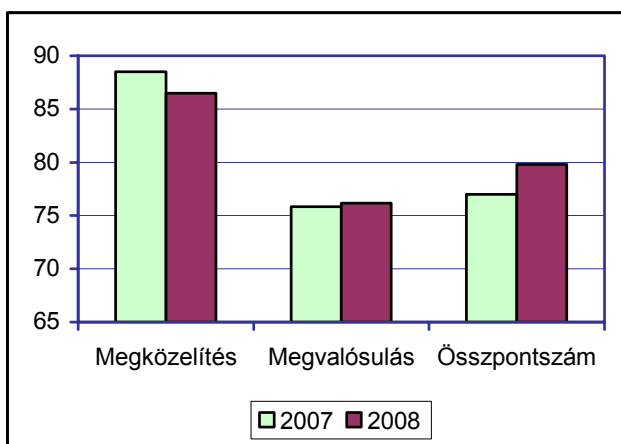
Ez az eddigiek közül az első olyan jellemző, melynek 2008-as értéke meghaladják a 2007-es szintet. 2007-ben 55-60% közötti értékek, 2008-ban pedig 80-90% közötti értékek születtek. Ez a pozitív változás egyértelműen az új épületnek, az új információs technológiai felszereltségnek köszönhető.

d

Az információs technológia menedzselt.

A c pont után meglepő, hogy az információs technológia menedzseltését 2007-ben, a régi, rossz körülmények között is a 2008-ashoz hasonlóan, 80% körülinek értékelték.

A könyvtár partnerkapcsolatainak és erőforrásainak menedzseltését átfogóbban a 16. ábra mutatja. A 2007-es év jobb megítélést kapott a megközelítés vonatkozásában, a megvalósulás hasonló a két vizsgált évben, az összpontszám alapján a 2008-as év tűnik jobbnak. Ezt az eredményt fenntartásokkal kell kezelni, mivel a négy jellemző közül háromban a 2007-es év egyértelműen jobb volt a 2008-as értékeknél. A 2008-as év összpontszámbeli előnyét egyedül az új épület idézte elő, mindössze egyetlen vizsgálati szempont alapján.

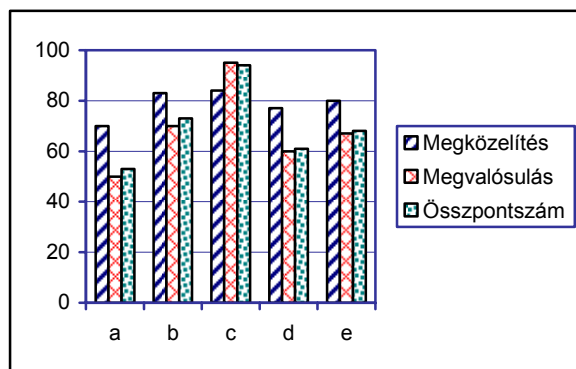
16. ábra Partnerkapcsolatok és erőforrások 2007/2008

Folyamatok

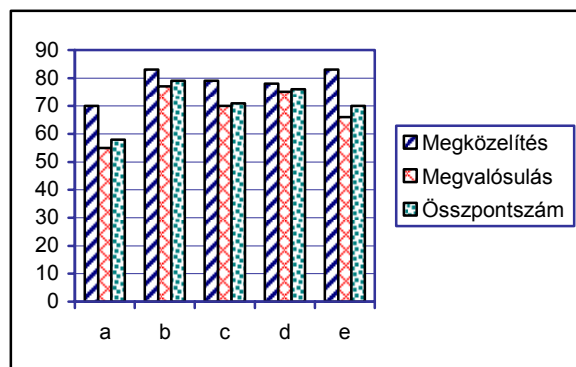
Hogyan tervezi meg, menedzseli és fejleszti a könyvtár a folyamatait annak érdekében, hogy azok támogassák a szervezet politikáját és stratégiáját, teljes mértékben kielégítsék a használókat és a többi érdekelt felet; valamint egyre nagyobb értékeket hozzanak létre számukra.

A könyvtár *folyamatok szervezeti adottsága* 2007-es önértékelésének eredményeit a 17. ábra, a

2008-as eredményeket pedig a 18. ábra szemlélteti.

17. ábra Folyamatok 2007

18. ábra Folyamatok 2008

a

A könyvtári munkafolyamatokat módszeresen tervezik és menedzselik.

A folyamatok tervezése és menedzselése 2007-ben és 2008-ban is viszonylag elhanyagolt területe volt a könyvtári menedzsmentnek a dolgozók megítélése szerint. Mindkét évben kb. 50-70% körüli értékek születtek. A 2007-es adatsor egy árnyalattal jobb a megközelítés, a 2008-as pedig az összkép vonatkozásában.

b

Minden folyamatot a szükségleteknek megfelelően innovatív úton úgy fejlesztenek, hogy azok teljes mértékben kielégítsék a felhasználókat és a többi érdekelt felet, valamint egyre nagyobb értékeket állítsanak elő számukra.

A fejlesztési lehetőségek feltárását, a dolgozók innovatív tevékenységének ösztönzését, megfelelő módszerek alkalmazását mindkét évben magasra, kb. 70-82%-ra értékelték, a 2008-as adatok valamivel magasabbak. Ebben nagy szerepe lehet a

konzorcium formájában zajló uniós pályázati tevékenységnek, mely a közös gondolkodásnak köszönhetően sok kreatív gondolatot felszínre hozott, és komoly fejlesztések esélyét teremtette meg.

c

A könyvtárban a szolgáltatásokat a használói igények és elvárások alapján tervezik és fejlesztik.

A használói visszacsatolás, a használói igények felmérésének eredményei a dolgozók véleménye szerint beépül a szolgáltatásokba. Ennek a szándékát 2007-ben, az új helyre költözés tervezésekor valamivel erősebbnek érezték, mint a költözködés után.

d

A könyvtár a szolgáltatásait kifejleszti, működteti, és folyamatosan ellenőrzi, javítja.

A szolgáltatások fejlesztése, a szolgáltatások környezete, a helyiség, bútorzat, számítógépes szolgáltatások vonatkozásában a 2008-as adatok magasabbak, 70-80% közöttiek, a 2007-esek pedig kb. 60-78% között mozognak. Az új könyvtár korszerű célbútorzata, a teljesen új számítógépes infrastruktúra meglétével magyarázható a 2008-as pozitívabb kép, bár joggal elvárható lett volna lényegesen magasabb pontszám is egy vadonatúj épületben.

e

A könyvtár közönségkapcsolatait menedzseli és erősíti.

A közönségkapcsolatok 2008-as adatai kis mértékben meghaladják a 2007-es értékeket. Az új épület ideális színteret nyújt a kapcsolatépítés és kapcsolattartás új formáinak.

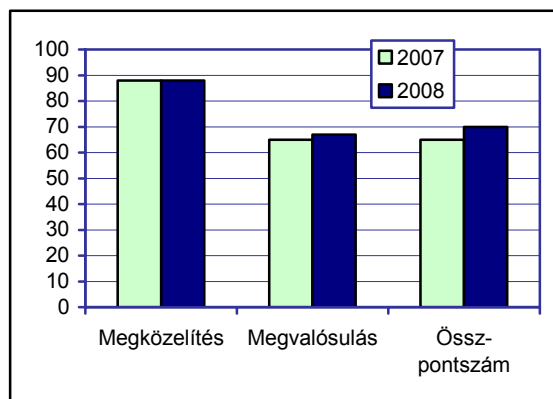
A könyvtár folyamatainak menedzseléséről a 19. ábra nyújt képet a két vizsgálati évben. A téma megközelítése, a viszonyulás változatlan maradt, viszont az új környezet adta lehetőségek a megvalósulás értékeit 2008-ban, a diagramon is látható, igen szerény mértékben megemelték.

A vizsgálat megállapításai a szervezet eredményei vonatkozásában

Használói eredmények

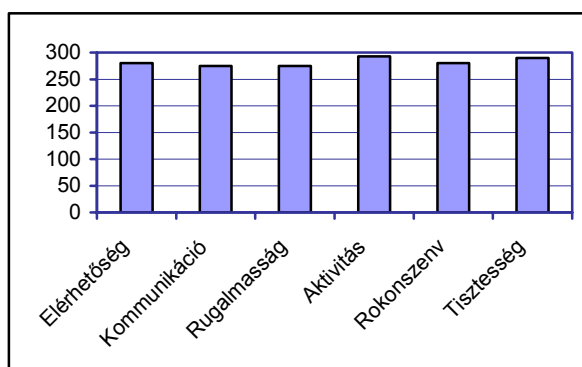
A használói elégedettséget csak 2008-ban, az új könyvtárban vizsgáltuk, ennek a vizsgálatnak az eredményeit a következőkben összegezzük. A vizsgálatba 60 használót vontunk be. A használók kérdőívet töltöttek ki, melynek minden kérdésére 1-5-ig terjedő skálán adhattak pontot, elégedettségük mértékétől függően. A maximális elégedettség

300 pontot eredményezhetett kérdésenként. A használói mintát az olvasószolgálat munkatársai állították össze. Az olvasói adatbázisban rendelkezésre álló adatok alapján arra törekedtek, hogy a megkérdezettek viszonylag alacsony száma ellenére a minta reprezentatív legyen. A minta a legkülönbözőbb életkori csoportokból tartalmazott aktív, és kevésbé aktív, valamint több éves tagsággal rendelkező, és az intézménybe frissen beiratkozott könyvtárhasználót is.

19. ábra **Folyamatok 2007/2008**

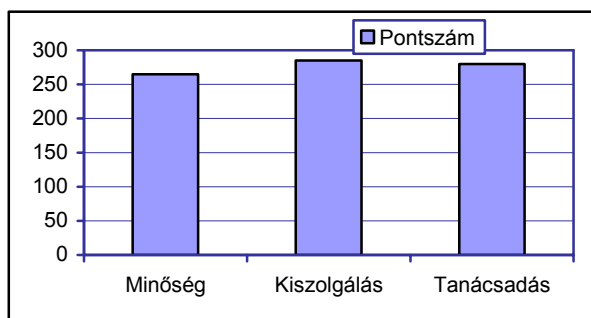
A könyvtárról kialakult általános összkép eredményeit a 20. ábra tartalmazza. Valamennyi jellemző magas, 250 feletti pontszámot kapott, ami jóval 80% feletti elégedettségi értéket mutat. Majdnem 100%-os a használók elégedettsége a könyvtár dolgozóinak feléjük megnyilvánuló aktivitása vonatkozásában. Kiemelkedően magas pontszámmal díjazták a könyvtárosok tisztességes, becsületes viselkedését.

20. ábra **A könyvtárról kialakult összkép**

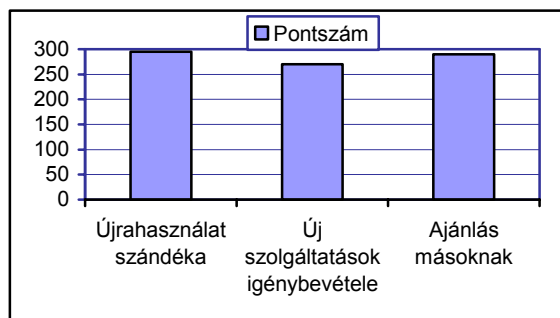
A termékek, szolgáltatások kapcsán mért használói elégedettség mértékét a 21. ábra szemlélteti. Ennél a vizsgálati szempontnál is a magas hasz-

nálói pontszámok dominálnak. A kiszolgálás, az alkalmazottak viselkedése kapta a legmagasabb értéket.

21. ábra Termékek, szolgáltatások

A hűség, elkötelezettség mértékét a könyvtár iránt a 22. ábra érzékelteti, amely erős használói hűségről, a könyvtár iránti elkötelezettségről tanúskodik.

22. ábra Hűség, elkötelezettség

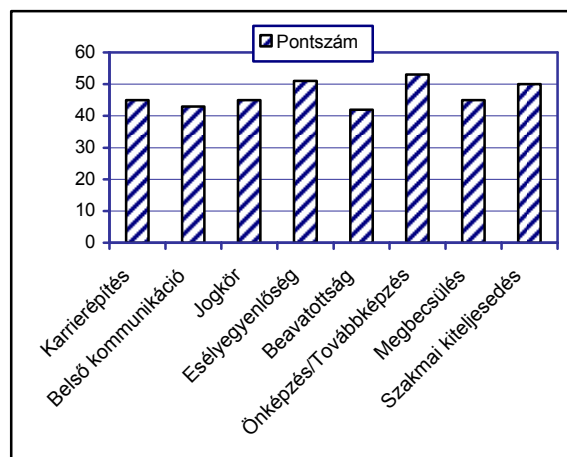
Összegzésként megállapíthatjuk, hogy a tapasztalt használói elégedettséget legnagyobb mértékben a könyvtár személyzetének aktivitása, tisztességes, becsületos munkavégzése eredményezi.

Dolgozói eredmények

A dolgozói elégedettséget 2007-ben, a régi helyen, és 2008-ban, az új könyvtárban is vizsgáltuk. A dolgozók kérdőívet töltöttek ki. A használói eredményekhez hasonlóan, a 2008-as, új könyvtári környezetben mért adatokat közöljük.

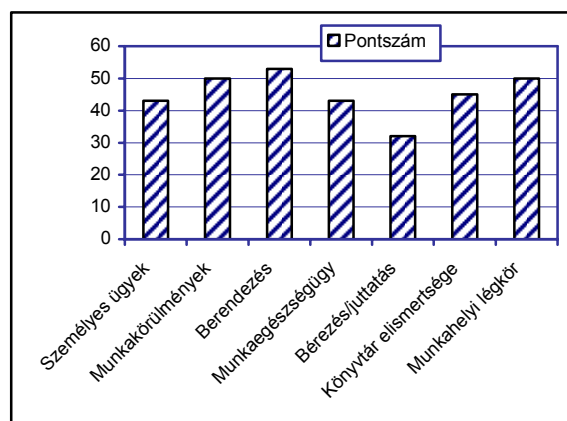
A motiváció, teljesítmény, előmenetel vizsgálati részterület eredményeit a 23. ábra ismerteti. A kérdéscsoportban elérhető maximális pontszám kérdésenként 65 pont volt. A dolgozók a motivációs tényezők közül a képzési lehetőséget érezték a legjellemzőbbnek. Gyengének, alig több mint 50%-on teljesülőnek érezték a könyvtár ügyeibe való beavatottságuk mértékét, valamint a belső kom-

munikáció működését. Ez a két tényező szorosan összefügg egymással. Valószínűleg a belső kommunikáció javítása előidézné a beavatottság érzésének növekedését.

23. ábra Motiváció, teljesítmény, előmenetel

A dolgozói elégedettséget, a munkafeltételek dolgozói megítélését a 24. ábrán tártuk fel. A kérdéscsoportban elérhető maximális pontszám kérdésenként 65 pont volt. Meglepő eredmény, hogy a vadonatúj, korszerű épületben a dolgozók a bérezésük után a legkevésbé elégedettek a munkakörnyezetük egészségügyi és biztonsági körülményeivel. A személyes ügyeik intézésében nem tartják a munkahelyet segítő partnernek. A legjobb eredményt az új épület berendezéseire és a munkahelyi légkörre irányuló kérdések érték el.

24. ábra Elégedettség, munkafeltételek

A dolgozói eredmények összegzéseként megállapíthatjuk, hogy a legnagyobb mértékben a dolgozói elégedettség érzéséhez ebben a könyvtárban a képzési/továbbképzési lehetőségek megoldása és

a munkahelyi légkör, munkakörnyezet járul hozzá. Minden további tényező, amely befolyással lehet a dolgozók elégedettségének javítására, fejlesztésre szorul.

A tanulmányban ismertetett önértékelési eszköz-készlet kidolgozása és a Méliusz Juhász Péter Megyei Könyvtár és Művelődési Központban végzett felmérések a *Nemzeti Kulturális Alap* támogatásával valósultak meg.

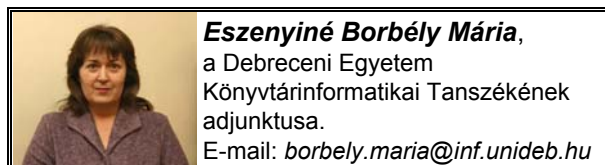
Irodalom

- [1] VÁRKONYI Gábor: A továbbfejlesztett EFQM-modell. = Minőség és Megbízhatóság, 4. sz. 1999. p. 165–172.
- [2] Practical Guide for Self-Assessment Assessing for Excellence. EFQM. Brussels, Representative Office, 2001.

[3] The EFQM Excellence Model: Public and Voluntary Sectors. EFQM. Brussels, Representative Office, 1999.

[4] Teljesítménymutatók a magyar könyvtári rendszerben: Ajánlás a könyvtári teljesítménymutatók alkalmazására az MSZ ISO 11620:2000 szabvány alapján. Budapest, OSZK Könyvtári Intézet, 2003.

Beérkezett: 2009. II. 26-án.

Újabb elektronikuskönyv-olvasók jelennek meg októberben

Számos új e-könyv olvasó debütál majd az októberi frankfurti könyvvásáron. Az új készülékeknek már nagyobb kijelzőik vannak, de a felhasználók könnyen elveszhetnek a formátumtengerben.

A napjainkban megjelenő elektronikuskönyv-olvasók képernyői már jól olvashatók, akkumulátoridejük is jelentősen nőtt. Egyetlen problémát már csak a számos eltérő formátum jelent. A mai e-könyv olvasó készülékek akár több száz e-könyv tárolására is képesek, memóriakártyákkal bővíthetők, a megjelenített szöveg minősége pedig az eredeti könyvek betűinek minőségével vetekszik. Tizenegy évvel ezelőtt a Rocket eBook esetében ez még közel sem volt így. A várt siker elmaradt, igaz ez elsősorban az eszköz 649 márkás árának volt köszönhető. Az igazi áttörést az Amazon Kindle modelljének megjelenése jelentette.

A Frankfurti Könyvvásáron már bemutatkoztak a Kindle mellett a Sony és a Bookeen készülékei is. Azóta már kapható a Kindle 2 és a Kindle DX is. Október közepén érkezik a Sony Touch Edition PRS 600, amelyet már érintőképernyővel láttak el és amelynek az 512 megabájtos memóriakapacitása 16 gigabájtra bővíthető. Ekkora tárhelyen akár 13 000 e-könyv is biztonságosan elfér. Az érintőképernyő segítségével bárki kereshet a könyvek szövegeiben és kijelölheti a tartalmakat. Emellett zeneszámok is meghallgathatók és lehetőség van fotók megjelenítésére. További új Sony modellek a Reader Pocket Edition (PRS-300), a Reader Touch Edition (PRS-700), valamint a vezeték nélküli modullal kiegészített Daily Edition.

Frankfurtban mutatkozik be a Bookeen Cybook Opus is, amelynek bevezető ára 249 euró lesz. A mindössze 150 grammos készülék kijelző 5 colos, a belső memóriakapacitása azonban csak 1 gigabájt. Szintén e-book olvasót dob a piacra 2010 elején a Plastic Logic céggel közösen a Barnes & Noble. A 9,7 colos érintőképernyővel és két vezeték nélküli adapterrel ellátott terméket a Kindle DX konkurenciájának szánják és a szöveg-, valamint képfarmátumok mellett támogatja az elterjedt Office formátumokat is.

Az Amazon babérajaira tör az iRex iLiad, ami potom 400 euróba fog kerülni, tömege pedig 390 gramm lesz. Az eszköz egyetlen feltöltéssel több mint 20 órán át működhet.

Frankfurtban lesz látható a Wispac txtr reader terméke és a Sony iRiverje. Utóbbinak billentyűzete van, a belső memóriakapacitása 2 gigabájt, az ára pedig 300 euró alatt lesz. Végül, de egyáltalán nem utolsósorban e-olvasókat terveznek a PC-gyártók, konkrétan az Asus és az MSI. Vagyis a felhasználók a közeljövőben már megfelelő kínálatból válogathatnak majd.

„Elméletileg egy e-book megvásárlása semmiben sem különbözik egy nyomtatott könyv online megrendelésétől. A különbség az, hogy a kiválasztott művek másodpercek alatt letölthetők a számítógépre” – mondta Roland Schild, a Libreka online könyvesbolt hálózat munkatársa. A szakemberek egyetértenek abban, hogy most már a gyártóknak egy megfelelő formátum kidolgozására kellene koncentrálniuk. A Google ugyanis az ePubot támogatja, és az ePub mellett állt ki a Sony is. Az Amazon e-könyvei viszont kizárólag a Kindle és az iPhone képernyőjén olvashatók.

/SG.hu Hírlevél, 2009. szeptember 15., <http://www.sg.hu/>

(B. Bné)

Adattármustra. Levéltári iratok

A sorozat egyes számaiban független szakemberek értékelik a magyar nyelvű internet könyvtári szempontból fontos tartalomszolgáltatásait megadott szempontok szerint; ez alkalommal a levéltári jellegű információforrásokat. A bírálatok a használók számára fontos kezelőfelülettel, keresőrendszerrel, tartalommal és metaadatokkal foglalkoznak. Az értékelések egyrészt segítséget nyújtanak a rendszerek minél eredményesebb használatához, másrészt felhívják a fejlesztők és karbantartók figyelmét a szolgáltatás hiányosságaira, a jövőbeli minőségi javítások érdekében.

Országgyűlési dokumentumok: naplók és irományok 1861–1990

Honlap: <http://mpgy.ogyk.hu>
E-mail: mpgy@ogyk.hu
Fenntartó: Országgyűlési Könyvtár
Értékelés dátuma: 2009. május 18.
Értékelő: Drótos László

Általános értékelés

Az Országgyűlési Könyvtár által létrehozott digitális dokumentumtár ünnepélyes megnyitója 2008 júniusában volt. Ekkor az 1861–1918 közötti parlamenti naplók és irományok váltak elérhetővé, vagyis több mint 300 ezer szkennelt oldal; ez a szám azóta már közel a duplájára nőtt és a záróév pedig 1990-ig tolódott ki. A sajtóhírekben megjelent tervek szerint a jövőben további évekkel és típusokkal – például jegyzőkönyvek, házszabályok, delegációk iratai, zárszámadások, költségvetések – bővül majd ez a szolgáltatás. A dokumentumok oldalanként különálló, kétrétegű PDF állományokban vannak: felül egy egybites (fekete-fehér) és mögötte a felismertetett (javítatlan) szöveg. Keresni a teljes szövegben vagy az egyes kötetekhez készült mutatókban lehet. A szolgáltatásnak elég szokatlan, sokablakos kezelőfelülete van, ami az alkalmi felhasználóknak nehezen átlátható, megtanulható. Az egyes aloldalakon egy-két mondatos „tipp”-ek nyújtanak némi segítséget, de részletes útmutatót sehol nem találni. Jó tulajdonsága viszont a rendszernek, hogy a korábbi kereséseket megőrzi, így ezek később is előhívhatók és lefutathatók – igaz csak az adott gépről, mert ezek nem a szerveren tárolódnak.

A tesztelés során talált három komolyabb hiányosság a következő:

1. Nincsen rendes ismertető sem a digitalizált tartalomról, sem a felhasználói felületről, pedig a kívülállók (pl. újságírók, politikusok, jogászok) számára egyik sem magától értetődő, így könnyen lehet, hogy az „elveszettség érzése” miatt gyorsan otthagyják ezt a rengeteg munkával létrehozott, értékes szolgáltatást.
2. A speciális ablakkezelés nemcsak a rendszer átláthatóságát nehezíti, hanem az átlagfelhasználó számára elérhetetlenné válnak a böngészőjének megszokott funkciói: nem tud könyvjelzőt elhelyezni, találati listákat elmenteni vagy kinyomtatni, egyes ablakokat átméretezni vagy görgetni, betűméretet állítani, és azt sem látja, hogy éppen tölt-e valamit a kliense vagy csak rosszul kattintott és azért nem történik semmi. És természetesen egy ilyen felület a közintézményektől elvárt akadálymentes hozzáférésnek sem felel meg.
3. Különösen az irományok mutatói között böngészve elég gyakori, hogy megjelenik ugyan az iromány száma, de nem kattintható. Tartalmi ismertető vagy a projekt előrehaladását mutató adatok hiányában nem lehet tudni, hogy ennek az-e az oka, hogy az adott irat még nem került digitalizálásra (esetleg nincs is meg az OGYK-ban), vagy adatbeviteli hiba történt, ezért nem került rá a számra a hivatkozás. Fontos volna arra is felhívni a figyelmet, hogy nem minden időszakhoz készültek mutatók, így aki ezek alapján próbál keresni, az a teljes dokumentumhalmaznak csak egy részét találhatja így meg.

Összefoglalva: Nem könnyű feladat egy ekkora és elég kevésbé strukturált szöveghalmazt jól kezelhető és böngészhető adatbázissá alakítani

anélkül, hogy jelentős élömrunkát kelljen befektetni a metaadatolásba, illetve a szintén nyomtatott kötetekből digitalizálandó mutatók egységesítésébe és hibáinak javításába. Mindenesetre már az is nagy eredmény, hogy egyáltalán online hozzáférhetővé vált a magyar politika- és jogtörténetnek ez a jelentős szelete, és remélhetőleg még tovább is bővül majd a tartalom. Az erőforrások függvényében érdemes volna meggondolni egy lényegesen leegyszerűsített alternatív felület kialakítását is, vagy legalább egy helyi Google kereső beépítését a kezdőlapra azoknak, akik nem akarják/tudják megtanulni a jelenlegi komplex – és szinte egyáltalán nem dokumentált – felületet. Ezt azután nem volna nehéz angolra is lefordítani a külföldiek számára, mert bár a tartalom nagy része magyar, de vannak benne például nemzetközi szerződések is. A használhatóságot tovább javítaná, ha lenne külön személynév-index és egyszerűen lehetne év(ek)re szűkíteni a kereséseket.

Részletes értékelés

Felület, használhatóság, segítség

- Az Országgyűlési Könyvtár honlapján (www.ogyk.hu) balra fent egy kiemelt felirat hívja fel a figyelmet erre az adatbázisra, de aki a főmenüben próbálja megtalálni, az a „Könyvtári adatbázisok” alatt hiába keresgél, ehelyett az „e-Könyvtár” menüpontot kell választania. Valójában a szolgáltatás jellege miatt mindkét aloldalra érdemes volna bekötni. De legalább a nevét frissíteni az „e-Könyvtár” alatt, mert ott még mindig a régi címmel: „Képviselőházi naplók és irományok, főrendiházi naplók 1861–1918” szerepel.
- Az mpgy.ogyk.hu kezdőlapján (1. ábra) egy rövid üdvözlő és tájékoztató szöveg fogad, de ebben csak annyi plusz információ van a főcímmel képest, hogy mintegy 600 ezer oldalt tartalmaz az adatbázis. Nagyon hiányzik itt egy olyan gomb, amelyre kattintva részletes tájékoztatást kaphatna az érdeklődő, hogy milyen állományrész lett itt digitalizálva, melyek azok a naplók és irományok, mely részekhez vannak mutatók, mit jelentenek a rövidítések és kódok, mik az esetleges hiányok és a további tervek, hogyan vannak a dokumentumok PDF-ben tárolva, kik készítették a szolgáltatást, mikor és milyen ütemben bővül stb. De legalább a szolgáltatás megnyitásakor készült sajtó- és előadásanyagokra lehetne egy hivatkozás, például a www.ogyk.hu/legfr/hirek/20080611_mpgy.html oldalra, ahol több hasznos ismertető is össze van gyűjtve. Súlyos, FAQ, hírek, sajtóválogatás, impresszum, jogi nyilatkozat,

technikai követelmények, statisztika, linkgyűjtemény, üzenetküldés és egyéb, a nagyobb tartalomszolgáltatásoknál megszokott menüpontok helyett csak a kétfajta keresőhöz vezető gombok és egy – a háttérképbe eléggé belevesző – „Kapcsolat” felirat fogadja a felhasználót. Utóbbi egy e-mail címet és a könyvtár személyes meglátogatását ajánlja, de még innen sincs egy ugrópont a könyvtár honlapjára, vagyis az mpgy.ogyk.hu olyan szigetként létezik a kibertérben, ahonnan nincs kivezető út.

1. ábra Az adatbázis nyitólapja

- Az oldal külalakja a témához illő, archaizált felület, tiszta és következetesen végigvitt megjelenéssel; bár a design a korábbi keresések ablakában azért megtörik, mert ott már a böngésző saját nyomógombjai jelennek meg. Nagy felbontásban a círádás háttérkép szemfárasztó lehet, különösen azért, mert az oldalak általában csak 790 pont szélesek (ami azt eredményezi, hogy éppen nem férnek el egy 800x600-as képernyőn a görgetősáv és a margó miatt), így sok látszik a tapétából és kevés hely marad az érdemi tartalomnak. A kereső és böngésző ablakok mérete sem lett eltávolítva, mert ezeket meg a leggyakoribb 1024x768-as felbontásnál függőlegesen kell kicsit tologatni. Az indexablakoknál a Firefox nem teszi ki a fel-le görgetősávot, így kisebb felbontásban ezek alja egyáltalán nem látszik: vagyis lehetetlen az indexek lapozása, a korábbi keresések ablakánál pedig vízszintesen van ugyanilyen probléma. Más kompatibilitási hibát nem találtam, az adatbázis mindkét elterjedt böngészővel használható (ellentétben az OGYK saját honlapjával, amelyhez külön Explorerablaknyitó modult kell letölteni a Firefox használóknak).

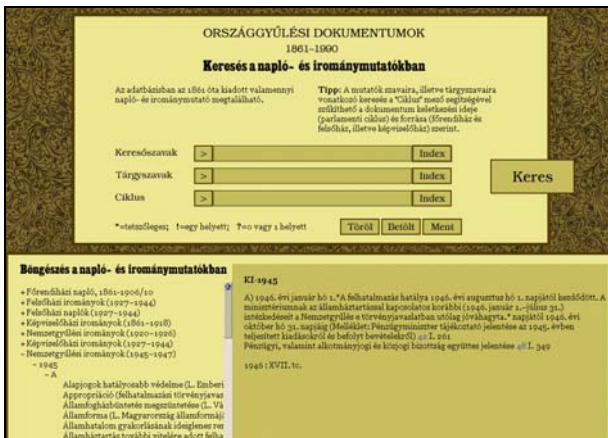
- Az oldalak többnyire keretből állanak, amelyek nem méretezhetők át és vizuálisan is összefolynak, ha nincs éppen köztük a görgetősáv. Így a mutatókat böngésző felhasználó ideje nagy részét a keskeny frame-ben szorongó, sokszor nagyon hosszú sorok vízszintes tologatásával tölti – hiába van akármilyen nagyfelbontású monitorja.
- A kattintható hivatkozások színe zöld és kék (hogyan melyik szín mit jelöl, arról nincs tájékoztatás), a találatokban a keresőszavak pirossal vannak kiemelve, úgyhogy ezek jól láthatók a zöldesbarna háttéren. Nem jó viszont, hogy a hivatkozások megtekintés után nem váltanak színt, így nem lehet követni, hogy mit néztünk már meg; és az sem jó, hogy a találati listákban a sorszámkok nincsenek átszínezve, emiatt nehéz rájönni, hogy azokra kell kattintani és nem a találatok szövegére.
- Szinte minden kattintás új ablaknyitást eredményez (akkor is, ha csak új fület/lapot állítottunk be erre az esetre a böngészőnkben), ezért néhány perces keresgélés után zavarbaejtően sok ablak sorakozik a képernyőnk alján, a tálcán. Bár ennek a javascriptes megoldásnak megvan a maga logikája és szerepe, továbbá megnyitható egy külön ablakkezelő ablak is, de az alkalmi látogató nem látja át ezt a rendszert és gyorsan elvész az ablakok sorozatában. Ráadásul az indexablakok maguktól bezáródnak, ha kikerülnek a fókuszból. Az átlagfelhasználó kellemetlenségeit tovább növeli, hogy ezek az új ablakok cím-, menü-, ikon- és státuszsor nélküliek, ezért a megszokott funkciókat sehol sem találja (hacsak nem ismeri a jobb gombos menüket és a billentyűparancsokat), vagyis nem tud nyomtatni, menteni, visszalépni, URL címet kimásolni stb. Ezeket a veszteségeket a felület csak részben pótolja, mert visszalépésre, bezárásra és zárolásra (az adott ablak felülírás elleni védelmére) vannak ugyan néhol saját gombok, de a többi funkcióra nem. Mindig nagy az ára annak, ha lemondunk a böngészők beépített képességeiről és a felhasználókat újfajta navigáció és funkciók megtanulására kényszerítjük, de ilyen esetben legalább egy jól megírt súgóval segítsünk nekik. Sajnos a felület használatához semmilyen segítség nincs, még lebegő súgók sincsenek a gombokhoz. Az egyetlen fellelhető Súgó gomb a korábbi keresések ablakában van, de az egy üres képernyőt nyit meg.
- Maguk a dokumentumok 1 bites képként vannak eltárolva, minden oldal külön, egy-egy – védelem nélküli – PDF fájlban. A fekete-fehér oldalképek nem szépek (fax-minőség), de legalább gyorsan

letöltődnek és általában az olvashatóság határa fölött vannak, viszont a dokumentumok eredeti külalakjának visszaadására és professzionális célokra természetesen nem alkalmasak. (Érdeemes lenne néhány dokumentumot vagy legalább oldalt mintaként színesben, jobb minőségben is feltenni az adatbázis honlapjára, hogy az emberek lássák, hogyan is néznek ki ezek a valóságban.) Az egyoldalas megoldás csak a letöltési idő szempontjából jó, de a felhasználó így állandó lapozásra és rövid várakozásra kényszerül, és ha úgy van beállítva a Reader a gépén, hogy a böngészőbe ágyazva jelenjen meg, akkor egy nem teljesképernyős keretben kell görgetnie a dokumentumot, ráadásul a számára kényelmes nagyítás a következő lapozásnál visszaáll az eredetire, úgyhogy a képernyőn való hosszabb olvasásra kevesen vállalkoznak ilyen körülmények között. Ha túllapozunk egy kötet végén, akkor vagy egy „File doesn't begin with %PDF” vagy egy „nincs kép” üzenet jelenik meg. Mivel minden oldal külön töltődik le, a kötetben való navigálás, illetve egyáltalán egy megtalált iromány terjedelmének felmérése is körülményes – egy hosszabb dokumentum kinyomtatásáról nem is beszélve. Alternatív megoldás lehetett volna (legalább opcionálisan) a kötetek egészének vagy nagyobb egységeinek PDF-be mentése és az egyes oldalakra való hivatkozás *URL/fájlnev.pdf#page=oldalaszám* formában való megoldása, vagy pedig egy online PDF megjelenítő beépítése a felületbe.

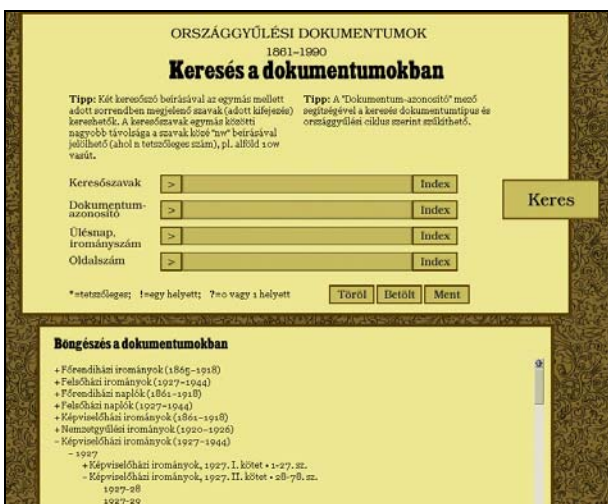
Kereső funkciók, találatok

- Kétfajta keresési és egyben böngészési lehetőség van, ezek külön ablakokban nyílnak meg és már az *nfo.arcanum.hu* szerverről jönnek. A mutatók űrlapján *keresőszavak* és *tárgyszavak* szerinti keresés és ciklus szerinti szűkítés, valamint ciklusok és azon belül betűrendben való böngészés választható (2. ábra). Hogy mi a különbség, illetve kapcsolat a keresőszavak és tárgyszavak, valamint a böngészhető mutatók között, azt a laikus nehezen deríti ki: de úgy tűnik, hogy valójában a *mutatócímek* maguk a *tárgyszavak*, és ezek szavankénti indexe jelenti a *keresőszavakat*. Lehetett volna szerencsésebb elnevezéseket választani ezen az űrlapon, mert a *tárgyszó* és a *keresőszó* alatt mást szoktunk érteni (előbbi egy teauruszból vett deskriptor, utóbbi pedig a felhasználó által begépelte keresőkérdés egy szava). A teljes szövegű űrlapon is egy *keresőszavak* sor, valamint – elsősorban szűkítés céljából – dokumentumazonosító, ülésnap/irományszám és oldalszám mezők vannak (3. ábra). Itt nagyon

hiányzik az év szerinti szűkítés lehetősége, amely az azonosítóból nem szűrhető ki, tekintve hogy az csak a ciklusok kezdő évszámát tartalmazza. Ezen a lapon a keresés mellett kötetenként és azon belül oldalszámoként tudunk böngészni.

2. ábra A mutatók kereső- és böngészőlapja

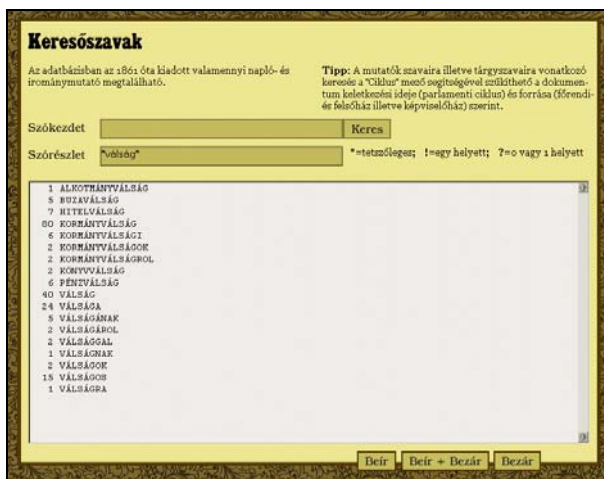

3. ábra A dokumentumok teljes szövegű kereső- és böngészőlapja

- A böngészés a sorok előtti kis + és - jelekkel történik, ezekkel – a nem kézenfekvő és az egérrel nehezen eltalálható – jelekkel nyithatjuk és zárhatjuk az egyes ágakat (nagyobb ágak kinyitására néha várni kell pár másodpercet). Nem szerencsés, hogy a kétféle űrlapon a legfelső szintű ágak sorrendje nem azonos, így nehezebben tűnik fel az is, hogy nincs minden dokumentumtípushoz és időszakhoz mutató, vagyis hogy a mutatók űrlapjával csak egy részhalmazt érünk el. Az abc-sorrendű böngészésnél a számok a

betűk között vannak (pl. a 100.800/1945. F. M. sz. *rendelet* az SZ betűnél).

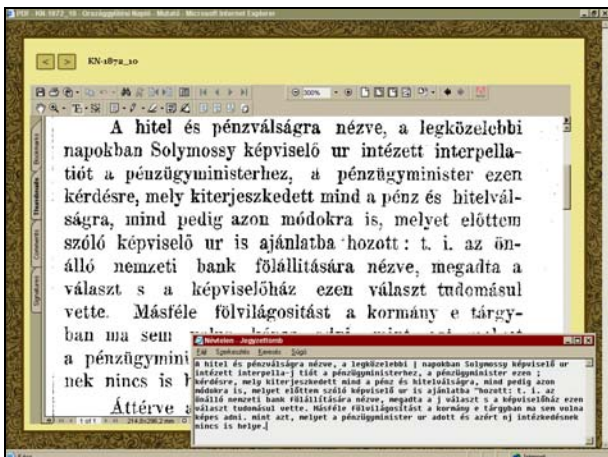
- A keresőmezőkhöz indexablakok (4. ábra) tartoznak, ezekhez pedig szókezdet és szórésztel segédmezők, melyek nagyon hasznosak, tekintve hogy esetenként hatalmas indexekről van szó, amelyekben nem könnyű navigálni. Különösen, hogy a lapozógombok viszont nem sokat segítenek: az első lapozás után ugyan egyszerre két „Következő 100” feliratú gomb is megjelenik (majd később néha mindkettő eltűnik valami programhiba miatt), de csak egyik működik, a másik az index elejére visz, és visszafelé lapozni vagy nagyobb lépésekben ugrálni egyáltalán nem lehet. A dokumentumazonosítók indexében az 1-es szám után jönnek a 10-es sorszámúak, a 2-es után a 20-asok stb., vagyis nem numerikusan, hanem abc-ben vannak rendezve. A keresőszavak indexe persze tele van hibával, mert hogy javítatlan OCR-es szövegből készült; elég például a *hallj* kezdetű szavakat megnézni az indexben, hogy lássuk, hányféleképpen fordul elő a jegyzőkönyvekben gyakori *Halljuk!* felkiáltás.

4. ábra A mutatók indexablaka

- A kereső működéséhez mindössze annyi segítség van, hogy a beírt szavak kifejezésnek számítsanak, de írhatunk közéjük egy w operátort (amivel a szavak távolsága adható meg), továbbá használhatók a *, ! és ? jelek (tetszőleges számú, pontosan 1, illetve 0 vagy 1 karakter helyettesítésére). Valójában a kereső ennél sokkal többet tud, ismeri például a Boole-műveleteket és zárójellezni is lehet: például az *(orosz or szovjet) 4n hadifog** keresőkérdés is működik (itt a 4n max. négyzónyi távolságot jelent,etszőleges sorrendben). Egy ekkora teljes szövegű adatbá-

felhatalmazás, státuszrendezése, öntözésrol, Zálólevelek, Arpád, Barankovics stb.).

7. ábra Egy oldalkép részlete PDF-ben és mellette a kimásolt OCR-es szöveg

Metaadatok, bibliográfiai információk

- Az mpgy.ogyk.hu oldal fejlécében csak egy <title> sor van metaadatként, az is csupán ennyit tartalmaz: *Országgyűlési dokumentumok*. Az adatbázis teljes neve csak képként van a kezdőlapra, ezért is lehet az, hogy a Google nem az első találatok között adja a „naplók és irományok” kifejezésre keresve.
- A PDF dokumentumok szintén csak egy Title adatot hordoznak a metaadat blokkban (Ctrl/D gomb az Adobe Readerben), de abban korrektül benne van az eredeti forrás, például *Nemzetgyűlési irományok, 1920. XI. kötet • 320–362., XLIX. sz.*, ami nagyon fontos, tekintve, hogy mindegyik PDF csak egyetlen oldalképet tartalmaz, amelyen nem látszik, hogy melyik kötet melyik részéből származik. A forrás a fájlnevből sem derül ki (az mindig *a.pdf*), és ha a mutatókban keresünk, akkor a webfelületen is csak a kötetkódok látszanak (pl. *KI-1920_11*) mind a találati listában, mind pedig a dokumentummegjelenítő ablakban, nem pedig azok részletes feloldása. Ráadásul a találati listában még ezek a kódok sem minden tételnél jelennek meg, ami végképp megítélhetlenné teszi, hogy egy adott találat milyen típusú dokumentumból és melyik időszakból származik.
- A közel 60 ezer PDF fájlból a Google csak néhány százat talál meg, a többi a „mélyweb” részét képezi. Ezen olyan statikus HTML link-listák létrehozásával lehetne segíteni, melyeket bejárva a keresőgép robotja könnyen és biztosan rá talál valamennyi PDF-re.

Budapest Főváros Levéltára Központi Kereső, Társadalomtörténeti Adattár

Honlap:

<http://lear3.bparchiv.hu/kozponti/simplese/arch.html>

E-mail: bfl@bparchiv.hu

Fenntartó: Budapest Főváros Levéltára

Értékelés dátuma: 2009. május 9–17.

Értékelő: Körös Kata

Általános értékelés

Budapest Főváros Levéltára (BFL) kiemelkedő helyet foglal el a magyarországi levéltárak sorában. Önkormányzati levéltárként gyűjtőkörébe elsősorban a fővárosi közigazgatás intézményei (minisztériumok, önkormányzatok, oktatási és jogszolgáltatási intézmények, egészségügyi és szociális intézetek, közigazgatási szervek, pénzügyintézetek) dokumentumai tartoznak, emellett iparvállalatok, egyházi szervek, családok és személyek anyagait őrzi legnagyobb részt a 19-20. századból. Az intézmény meghatározó szerepet vállal a magyar levéltárügy informatikai fejlesztéseiből is. 21 ezer folyóméternyi iratanyagához közel negyven adattárat, elektronikus segédletet készítettek az elmúlt években, amelyek egy részét napjainkig dinamikus fejlesztik. A kutatási segédletek többsége Microsoft Access adatbáziskezelővel készült, elsősorban belső használatra, de a levéltár szolgáltatásai között egyedi fejlesztésű adattárakat is találunk, amelyeknek egységes központi adatbázisba való integrálása folyamatban van. Ezek közül jelenleg öt érhető el a levéltár honlapján: a *Registrum*, a budapesti *Törvényhatósági Bizottság* jegyzőkönyvei, *Klősz György* városfotói, a *Budapesti lakcímejegyzék 1900* és a *Társadalomtörténeti Adattár*.

A *Registrum* (bparchiv.hu/magyar/registrum/hu_bfl.html) a BFL saját fejlesztésű, ISAD/G (*General International Standard Archival Description*) alapú nyilvántartási rendszere, amelyben a levéltári dokumentumok strukturált leírása a fondfőcsoporttól egészen a tétel szintig megvalósítható. Az adatbázis tartalmazza az iratok fond- és állagnyilvántartását, valamint raktári jegyzékeit.

A Budapest főváros törvényhatósági bizottsága közgyűlési jegyzőkönyveinek adatbázisa (nfo.arcanum.hu/szkj) a bizottság üléseiről 1873 és

1949 között született jegyzőkönyvek teljes szövegét teszi elérhetővé PDF formátumban. Az 1881 előtti jegyzőkönyveket mai helyesírás szerinti átíratásban, a későbbi dokumentumokat az eredeti nyomtatott jegyzőkönyvek szkennelt oldalaként találjuk meg az adatbázisban.

A Klósz György által 1870 és 1910 között készített fényképfelvételek archivált gyűjteménye a fotókra jellemző legfontosabb paraméterek rögzítésével vált kereshetővé egy online adatbázisban (klosz.bparchiv.hu/klosz/app/index.fm).

A Budapesti lakcímgjegyzék 1900 (www.bparchiv.hu/cgi-bin/lakas/lakas.pl) a Budapesti cím- és lakjegyzék, illetve a Franklin-társulat által megjelentetett Lakás-jegyzék alapján készült adattár az 1900-as év budapesti lakosait cím- és névadatok, továbbá foglalkozás, rang és nemesi előnév alapján teszi kereshetővé.

A levéltári adatbázisok adatállományainak egységes szerkezetbe foglalását hivatott megvalósítani a LEAR-projekt, amelynek keretében a Társadalomtörténeti Adattár már hozzáférhető. Az integrált adatbázis az iratanyagoként eltérő adattartalmú metatárakra épül, amelyekhez külön objektumtárakban kapcsolódnak a dokumentumok digitális verziói. Az adatok közötti eligazodást különböző névterek segítik (személy- és családnevek, szervezetek neve, tárgyszavak).

A Társadalomtörténeti Adattár (Budapest Főváros Levéltára Központi Kereső) tesztelése alapján az alábbi fejlesztések ajánlhatók:

- Elengedhetetlennek tartom a projekttel kapcsolatos dokumentáció közzétételét, a tartalmat bemutató szövegek megírását, tájékoztatást a rendszer fejlesztési terveiről. Ebben a formában a felhasználó nem tudja, milyen elvárásokkal fordulhat a szolgáltatás felé.
- Legalább ennyire fontos volna egy keresési útmutató kidolgozása, a legfontosabb levéltári fogalmak, illetve elsősorban a keresésnél használható kategóriák, lehetőségek részletes, példával ellátott ismertetésével.
- A tesztelés során többször lépett fel szerveroldali hiba, mely megnehezítette az értékelést. Javítani kellene a rendszer üzembiztonságán.
- Az adatok minőségének ellenőrzése, különösen ilyen nagy mennyiségű adat esetén, körültekintést igényel. Egységesített tárgyszó- vagy kifejezésjegyzék segíthetné a magas színvonalú adatbevitelt, és kiküszöbölné a helyesírási hi-

bákból, rövidítésekből fakadó következetlenségeket.

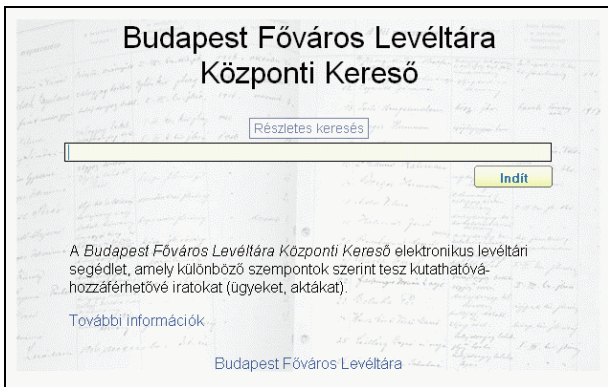
- A kereső funkciók következtelen működése nehezíti a releváns információ megtalálását. Az operátorok sztenderd használhatósága és a keresőmotor optimalizálása megszüntetné ezt a problémát.

Jelenlegi állapotában a levéltár központi keresője ígéretes vállalkozásnak tűnik, de a keresési segédletek hiánya és a használat bonyolultsága miatt elsősorban olyan felhasználók számára megfelelő, akik pontosan tudják, hogy milyen dokumentumot keresnek. Ahhoz, hogy a rendszer szélesebb körben is használhatóvá váljon, olyan alapvető útmutatókkal kellene ellátni ezt az eleve kutatási segédletnek készülő keresőrendszert, amelyek a rendszert nem ismerő felhasználók számára is átláthatóvá teszik a szolgáltatást.

Részletes értékelés

Felület, használhatóság, segítség

- A Budapest Főváros Levéltára honlapjáról (www.bparchiv.hu) az adatbázisok menüpont alatt a *Társtört. adattár* címre kattintva érhetjük el a *Központi Kereső* nyitóoldalát (8. ábra). A levéltár honlapján sem a LEAR-projektre, sem a Társadalomtörténeti Adattárra vonatkozóan nem találunk érdemi információt. Kizárólag a *Publikációk* menüpont alatt levő, *Levéltári adatbázisok összefoglaló elemzése* című PDF dokumentumba betekintve van néhány adat a projektről és a levéltár eddigi informatikai fejlesztéseiről. Csak ebből a dokumentumból derül ki az is, hogy a Társadalomtörténeti Adattár egy nagyszabású terv első állomása. A Központi Kereső nyitóoldalon már nem szerepel a Társadalomtörténeti Adattár elnevezés, és az adatbázisról szóló további információk között sem találunk semmilyen utalást erre az összefoglaló névre. A nyitóoldalon mindössze az olvasható, hogy a kereső egy elektronikus levéltári segédlet, amely különböző szempontok szerint tesz kutathatóvá-hozzáférhetővé iratokat. A Központi Kereső cím ezért teljesen félreérthető. Ezen az oldalon semmi sem jelzi, hogy milyen fejlesztési tervei vannak az adatbázis készítőinek. A *További információk* címre kattintva egy legalább két éve nem frissített szöveget olvashatunk, amely vázolja az adatbázis tartalmát, utalva a részadatbázisok eltérő feltöltöttségi szintjére és a folyamatos fejlesztésre, de nem tájékoztat az összes elérhető tartalomról.

8. ábra A Budapest Főváros Levéltára Központi Keresőjének nyitóoldala

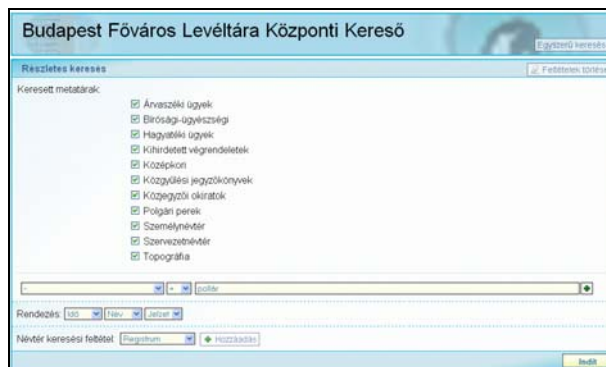
- A Központi Keresőhöz tartozó oldalak megjelenítése egyszerű, kevés grafikai elemet tartalmaz, jól áttekinthető. Nem készült viszont akadálymentes változat a keresőfelülethez, és a magyar nyelvű felületen kívül nincs más nyelvű információ az adatbázisról. A kereséshez nem áll rendelkezésre súgó, a felhasználó csak találgatni tudja az egyes funkciók működését, a listákból kiválasztható kategóriák jelentését.
- A kereső nyitóoldaláról hivatkozás vezet a BFL központi oldalára, felhasználói visszajelzésre csak itt van mód. Az adatbázissal kapcsolatos kérdésekre nem tartanak fenn külön e-mail címet, de a központi címre küldött kérdésekre gyors és udvarias válasz érkezik.

Kereső funkciók, találatok

- A BFL Központi Kereső nyitóoldalán egyszerű keresés áll rendelkezésünkre. A részletes keresés egy újabb kattintással érhető el erről az oldalról. A keresőürlapok közötti váltást a felső menüsorban állandóan megjelenő *Egyszerű keresés* és *Részletes keresés* címkék teszik lehetővé.
- Az egyszerű keresés során a beírt kifejezést a keresőmotor az összes adatmezőben keresi. A rendszer a keresőkifejezések között automatikusan ÉS kapcsolatot feltételez. Pontos kifejezésre idézőjelek segítségével tudunk keresni. Első ránézésre használhatunk Boole-operátorokat angol vagy magyar nyelven, de a tesztelés azt mutatja, hogy a rendszer nem működik következetesen: a találati lista nem lesz azonos az egyenértékű jelek, kifejezések használatánál. A „*Fodor András*”, *Fodor+András* és a *Fodor|András* kifejezésre is ugyanaz a 9 rekord a találat; a *Fodor András* keresésre 10 152, a *Fodor and András* kifejezésre 10 187, a *Fodor és András*-ra 10 152, a *Fodor*

vagy *András*-ra 10 936, a *Fodor or András* kifejezésre viszont 10 156 találatot kapunk.

- A keresőkifejezésben helyettesítő karakterek használata megengedett: ?-lel és *-gal egyszerre egy karaktert helyettesíthetünk. A kifejezések csonkolására nincs mód, bár bizonyos keresőkérdéseket automatikusan csonkoltnak tekint a kereső. Következetlen működésre utal, hogy a *Papa* keresőkérdésre megkapjuk a *Papa* vezetéknévű személyek mellett a *Papák* nevéket is, de a *Papak* keresésre már nincs találat. A keresőrendszer a kis- és nagybetűk között nem tesz különbséget, ékezetek nélküli keresésre legtöbbször nincs mód.
- A részletes keresés űrlapján külön is, vagy tetszőlegesen kijelölve kereshetők az egyes részadatbázisok adatállományai (9. ábra). A keresőmezők száma egy kis ikon segítségével szabadon növelhető, a keresést így nagyon specifikus szempontok kombinálásával szűkíthetjük. A keresőmezők összekapcsolásánál az űrlapon ÉS, VAGY és ÉS NEM operátorok közül választhatunk.

9. ábra A részletes keresés űrlapja

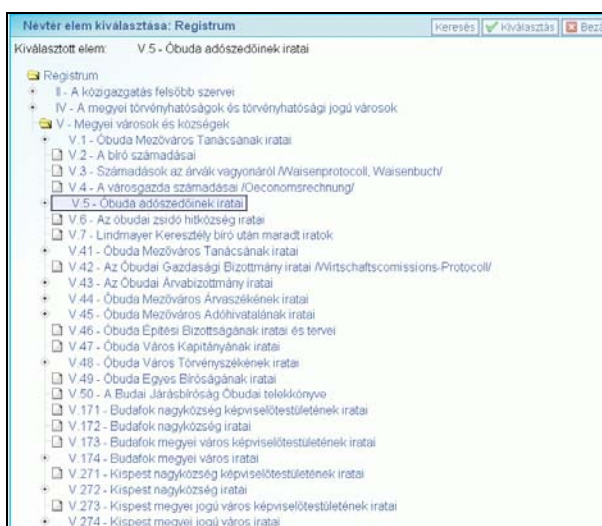
- Kereshetünk különböző azonosítók: a metatár neve, az ügyazonosító, a rekord egyedi azonosítója, vezérnév, ügyszám, jelzet, név és idő alapján. Megadhatjuk az ügy kiterjedésére vonatkozóan a résztvevők születési, illetve halálozási dátumát, a születés helyét, az ügyben érintett ingatlan budapesti helyrajzi számát, az érintettek lakhelyét, az esemény időpontját. Kereshetünk valásra, foglalkozásra, ügytípusra, haláleset-felvételi jegyzőkönyvre, tárgyszavakra, státuszra, hagyatéki leltárra, végrendeletre, pertárgyra, illetve perértékre. Megadhatjuk a kapcsolódó rekord azonosítóját, a leírás dokumentumát. Kereshetünk a dokumentum terjedelme vagy formátuma szerint, az iratanyag nyelvére, fondszámra, az őrző levéltár nevére, tartalomra, megjegyzés-

re és többek között sok más, a rekord létrehozásával kapcsolatos technikai adatra. Széles skálája ez a keresési lehetőségeknek, és jól strukturált adatállományt, mélyen feltárt dokumentumokat sejtet, azonban keresési segédlet nélkül a sok lehetőség kihasználására alig van esély. Nem egyértelmű, hogy milyen kifejezések kerülhetnek az egyes adattípusokba. Példa hiányában nem lehet eldönteni, hogy a *halálesetfelvételi jegyzőkönyv*, vagy a *hagyatéki leltár* címszavak alatt mi kereshető. Hogy nem egyértelmű listával találkozunk itt, arra utalhat magában a lenyíló listában az egyes kifejezések után található kérdőjel. A keresések alapján még az *Esemény időpontja* és a *Keletkezés dátuma* sem egyértelmű, hiszen rengeteg dokumentumnál ez utóbbi a korábbi.

- Bizonyos keresőkérdéseknél használható relációs operátor, például a nehezen meghatározható terjedelemeire vonatkozó kategóriában, máshol viszont, ahol logikusnak gondolnánk, például idő megadásakor, a rendszer hibaüzenetet ad: „Az operátor ezen minősítő esetén nem megengedett.” Sokféle hibaüzenetet kaphatunk, ha a keresőkérdés nem megfelelő. Egy részük iránymutatásnak jól használható. Például: „A dátum formátuma nem megfelelő. Elvárt formátum: éééé.hh.nn”. Máskor viszont érthetetlen okból kapunk különböző hibaüzeneteket. Ilyen például: „A kért művelet végrehajtása sikertelen. A keresés adatai elvesztek. Adja meg újra a feltételeket!” Vagy ha egy több ezres listában próbálunk lapozni, gyakran kapjuk azt a hibaüzenetet, hogy „A program futása során hiba történt. Hiba az eredmény feldolgozásakor”, amelyet a részleteket megtekintve egy hosszú hibakódlista követ. A rendszer láthatóan nem képes egyszerre kezelni túl sok találatot.
- A részletes keresés űrlapján megadhatjuk a találati lista rendezési sorrendjét. Három adattípus szerint rendezhetjük egyszerre a rekordokat, *Név*, *Jelzet*, *Idő*, vagy *Fond* kategóriák közül választva. A rendezés mindig növekvő sorrendben lehetséges. A lista utólagos átrendezésére már nincs módunk.
- A kereséshez hozzáadhatunk még tetszőleges számú „Névtér keresési feltételt”. A *Személynévtér*, *Szervezetnévtér*, *Tárgyszónévtér*, *Objektumtár* és a *Registrum* elemei emelhetők be így a keresésbe. A legördülő listából kiválasztott tárat hozzáadva – egy új ablakban – az adott névtér elemei között kereshetünk. Sajnos a hiányos dokumentáció miatt a laikus felhasználó nem is

sejtheti, mire kell keresnie például az *Objektumtárban*. Sokkal könnyebb volna, ha ezeket a kereséseket lenyíló listák is segítenék, például, ha az entitás típusának egységesített neveit a *Szervezetnévtérben* egy indexből lehetne kiválasztani.

- A *Tárgyszónévtér* és a *Registrum* elemeit a felső sarokba kattintva hierarchikus listában is kereshetjük. Előbbiek esetében a lista valójában nem hierarchikus, pusztán egy betűrendes jegyzéke a használt tárgyszavaknak, ráadásul hosszúsága nehezíti a tájékozódást. Egy – akár ábécé szerint – oldalakra tördelt megjelenítési mód segíthetne eligazodni. Jól használható viszont a *Registrum* logikusan felépített struktúrája, amellyel a keresést az iratképzők és iratok típusai alapján, fond-és állagszinten lehet szűkíteni (10. ábra).

10. ábra A *Registrum* keresési feltételként beemelhető elemeinek hierarchikus listája

- A találati listákban az adattár neve, jelzet, név, az irat típusára vagy tartalmára vonatkozó kifejezések és a keletkezés ideje jelennek meg (11. ábra). A lista megjelenítésén nem változtathatunk. A keresési előzmények és a találati lista elmentésére nincs lehetőségünk, pedig egy jegyzékek, listák készítésére, kiválasztott rekordok tárolására, mentésére, exportálására alkalmas funkció felhasználóbarátabbá tehetné a keresőrendszert. Problémát okoz a hosszabb találati listákban a tájékozódás is. Egy oldalon egyszerre csak 50 találatot látunk, de nem tudunk a találati lista adott oldalaira ugrani.

Budapest Főváros Levéltára Központi Kereső							
						Egyszerű keresés	Részletes keresés
Találatok száma: 14							
<	Adattár neve	Jelzet	Név	Tipus/tartalom	Hely	Idő	
	1. Árvaszéki ügyek	02075	Lanz Györgyné ifj.	hagyatéki ügy		1878	Megtekintés
	2. Árvaszéki ügyek	02793	Bohus József	hagyatéki és örökbefogadási ügy	Cegéld,	1878	Megtekintés
	3. Árvaszéki ügyek	00748	Motskay (Mutskay) Jakab	hagyatéki ügy		1878	Megtekintés
	4. Árvaszéki ügyek	02993	Reger Jakab	hagyatéki ügy	Pest, Hoch Strasse 14..	1878	Megtekintés
	5. Árvaszéki ügyek	02993	Pap György	hagyatéki ügy		1878	Megtekintés
	6. Árvaszéki ügyek	02993	Schobloch Sztaniszló	hagyatéki ügy	Párizs,	1878	Megtekintés
	7. Árvaszéki ügyek	02993	Schobloch Maria	hagyatéki ügy	Párizs,	1878	Megtekintés
	8. Árvaszéki ügyek	02075	Lanz János György id.	hagyatéki ügy		1878	Megtekintés
	9. Árvaszéki ügyek	02075	Lanz János Györgyné (Schneider Anna)	hagyatéki ügy		1878	Megtekintés
	10. Árvaszéki ügyek	02993	Reger István	hagyatéki ügy		1878	Megtekintés
	11. Árvaszéki ügyek	02075	Lanz György legifj.	hagyatéki ügy		1878	Megtekintés
	12. Árvaszéki ügyek	00907	Szlavessky József	gyámsági ügy		1879	Megtekintés
	13. Árvaszéki ügyek	02993	Pap Adolf	hagyatéki ügy		1878	Megtekintés
	14. Árvaszéki ügyek	02075	Lanz György ifj.	hagyatéki ügy		1878	Megtekintés

11. ábra Találati lista az Esemény időpontja = 1920 keresőkérdésre

Budapest Főváros Levéltára Központi Kereső							
						Egyszerű keresés	Részletes keresés
Metarekord Találati listában: 93.							
						Előző rekord	Következő rekord
						Találati lista	
Állapota	nem ellenőrzött						
Iratanyag nyelve	magyar						
Lakhely							
Ország	Megye/tartomány	Helység	Kerület/városrész	Utca	Házszám	Emelet/ajtó	Lakhely/ingatlan minősége
		Budapest	V.	Lipót kt.	1.		
Formátum	Papíralapú dokumentum						
Metatár neve	Polgári perek						
Státusz	felperes						
Egyedi azonosító	oai:polgper:62180						
Keletkezés dátuma	1908						
Levéltár	Budapest Főváros Levéltára						
Pertárgy/Perérték	2617 K 20 f						
Ügyazonosító	HU BFL - VII.2.c - 1908 - I.1957						
Név	Gaál Bertalan						
Ügyszám	I.1957						
Terjedelem (pagina)	17						
Fond	VII.2.c Budapesti (Pesti) Királyi Törvényszék peres iratok						
Foglalkozás	műépítész						
Ügytípus	vagyon per						
Módosítva	2009.03.12 09:22:16						

12. ábra Egy polgári peres irat rekordja

- A rekordok melletti *Megtekintés* gombra kattintva juthatunk az egyes rekordok űrlapjára, amely adattartalmanként változó felépítésű, de az iratok azonosításához szükséges legfontosabb adatokat tartalmazza (12. ábra). Az űrlapok felépítése az egyes irattípusokra jellemző különféle mezőket tünteti fel. Minden űrlapon megtaláljuk az iratok azonosító adatait, az ügyszámot, az iratok

keletkezési dátumát, a fond jelölését és az ügytípusra vonatkozó adatokat, továbbá a dokumentum formátuma is leolvasható. Speciális mezőként a Megjegyzés, vagy a Tartalom rovatban találunk bővebb információt az iratanyag tartalmára vonatkozóan. Ide kerülnek például az árvaszéki ügyekben a leszármazási listák, a tartalmazott különböző ügyek vonatkozásai, vagy a

középkori rekordoknál például a szövegek tartalmának lényege. Az iratokhoz kapcsolódó nevek és helyek több kapcsolódó adattal együtt jelennek meg. A rekordok egy részénél például a bírósági és a polgári peres ügyeknél a foglalkozást és a vallást is feltüntetik, de minden névadat esetében találunk születési helyet, időt és „anya neve” adattípust. Ahol szükséges, az űrlapok jelölik a résztvevők státuszát: hogy egy személy örökösként, gyámként vagy például felperesként szerepel-e egy ügyben. Tárgyszavakkal csak a közgyűlési jegyzőkönyvek rekordjai között találunk. E rekordokhoz minden esetben kapcsolódik a dokumentumok digitális változatának elérési útvonala is. A középkori rekordoknál találunk információt az iratanyag budapesti vonatkozásairól; arról, hogy milyen formában: átiratban, másolatban, vagy eredetiben őrzik; és a szövegkiadásokról, amelyekben a dokumentumok szövegei hozzáférhetők. Ez utóbbinak viszont csak a szígláját találjuk meg az adatbázisban, feloldásukhoz segédletet nem nyújtanak.

Tartalom, minőség

- A részadatbázisokban mára többszázezer rekord kereshető. Az Árvaszéki ügyek metatárban jelenleg 12 426 rekordot találunk, döntően 1872 utáni iratok rekordjait. A bírósági-ügyészeti ügyek adatbázisában a nagyrészt 1890 utáni rekordok száma 275 013. A hagyatéki ügyek adatbázisa a budapesti járásbíróóságokon, illetve magán- és közjegyzői fondokban fennmaradt, 1914 és 1955 között lezajlott hagyatéki eljárások iratait tartalmazza, közel 81 ezer ilyen irat kereshető. A közjegyzői okiratok között az 1875 és 1950 közötti budapesti magánközjegyzők előtt kötött jogügyletek kereshetők, az 1900 előtti iratok legnagyobb része már elérhető, a rekordok száma a tesztelés időpontjában már meghaladja a 200 ezret. A polgári perek metatár a különböző budapesti bíróságokon tárgyalt ügyek 65 ezernél is több rekordját tartalmazza, a kihirdetett végrendeletek között pedig 18 ezer ügy adatait kereshetjük. Találunk továbbá 4048 középkori iratra vonatkozó rekordot, és 7165 közgyűlési jegyzőkönyvként feltüntetett rekordot, amelyek a Budapest főváros törvényhatósági bizottsága közgyűlési jegyzőkönyveinek adatbázisa beépített rekordjai, bár a kereső oldaláról csak annyit tudhatunk meg, hogy ezek közgyűlési jegyzőkönyvek. A Topográfia néven kereshető adatbázisrész funkciója pedig dokumentáció hiányában kikövetkeztethetetlen.
- A különböző adattartalmú rekordok feltöltöttsége eltérő. A rekordok nagy részénél sok adatmező

még üres. Ez jellemző a szervezetnévtér elemeire is, ahol a 38 szervezet közül mindössze a Fővárosi Bíróság adatlapja van kitöltve.

- Az adatok minősége változó, az adatbázisban találunk hibásan írt neveket és tárgyszavakat, továbbá feltűnő, hogy – feltehetőleg adatbeviteli hibából fakadóan – az összes lakhelymegjelölés házszámadata után a találati listában két pont jelenik meg.
- A tárgyszavak nem egységesek, a vallás- és foglalkozásnevek között nem egyet találunk, amelyet különböző formákban vettek fel. Jellemző, hogy a vallások a legtöbb rekordban csak rövidített formában jelennek meg és csak így kereshetők (pl. *róm.kat.*, *ref.*).

Metaadatok, bibliográfiai információk

- A BFL metatáráiban a személyek és a szervezetek névtérleírása az ISAAR (CPF) 2nd szabványon alapul. A metatárakban az adatokat Dublin Core metaadat-szabvány szerint rögzítik, melyeket az adatbázis XML sémákban tárol. A fellelhető dokumentáció szerint a LEAR-projekt egyik célja a szabványos adatcsere megoldása, de a kereső oldalain ennek nem sok nyomát látjuk. Közvetlenül a keresőn keresztül XML fájlokat exportálni nem tudunk.

DigitArchiv

Honlap: <http://www.digitarchiv.hu>
E-mail: digitarchiv@mol.gov.hu
Fenntartó: Magyar Országos Levéltár
Értékelés dátuma: 2009. május 24.
Értékelő: Drótos László

Általános értékelés

A Magyar Országos Levéltár (MOL) 2003-tól digitalizálja szisztematikusan a modernkori iratanyagait, és 2007-től ezek egy részét az interneten is közzéteszi a *DigitArchiv* rendszer keretében. A szolgáltatás 2008 nyarán kapott nagyobb publicitást, a Nagy Imre-per iratainak és hanganyagainak elektronikus feldolgozása kapcsán. A www.digitarchiv.hu adattárban jelenleg az MSZMP-jegyzőkönyvek (1956–1989), az MDP-jegyzőkönyvek (1948–1956), a Minisztertanácsi jegyzőkönyvek (1867–1944), a Miniszterelnökség iratai – segédkönyvek (1867–1910), a Külügyminisztérium repertórium (1965–1990) és a Legfelsőbb Bíróság anyagaiból a Nagy Imre-per

dokumentumai, valamint a *Levéltári közlemények* publikációi (1923–2002) kereshetők vissza. Hogy ezeket a dokumentumhalmazokat az adott évi intervallumokon belül milyen arányban digitalizálták már, az sajnos nem derül ki, mint ahogy az sem, hogy a DigitArchiv online szolgáltatásában hány százalékuk érhető el teljes szöveggel, illetve szkennelt oldalképként. Azt ugyanis az egyes őrzési egységek kezelői döntenek el, hogy mely fondokat tesznek nyilvánossá, sőt a tapasztalatok szerint még egyes dokumentumokon belül is vannak olyan oldalak, amelyeket a személyi adatok védelme miatt nem jelenít meg a rendszer. Az iratok az *Egységes Elektronikus Levéltári Nyilvántartó Rendszer* (www.e-archivum.hu) honlapjáról megnyitható Bodza adatbázisban (193.224.149.3:8080/mol) is visszakereshetők, de ha itt egy találatra kattintunk, akkor minden esetben egy „Nem megfelelő paraméter!” hibaüzenet jön, úgyhogy innen még a nyilvános dokumentumokat sem tudjuk megnézni. A DigitArchiv rendszeren belül a képpoldalak megjelenítését a Microsoft *Silverlight* nevű technológiája végzi. Ehhez előzőleg telepíteni kell egy kiegészítő szoftvert, és utána kényelmesen navigálhatunk vele a jó minőségben szkennelt képek között. A keresőhöz és a felülethez van részletes súgó, de magáról a projektről nincsen semmi háttérinformáció az adattár honlapján.

A tesztelés során talált három komolyabb hiányosság a következő:

1. Ha a keresővel megpróbálunk a tartalomjegyzékek mellett az OCR-es szövegben és/vagy a hanganyagok szövegében is keresni, akkor minden alkalommal 0 találat van, még akkor is, amikor a tartalomban valójában lenne találat. Ez nagyon zavaró így, és nincs is értelme ezeknek a szűkítési feltételeknek mindaddig, amíg a nyilvános felületen amúgy sem érhető el a szöveges anyagok.
2. A keresőben – úgy tűnik – nincs csonkolási lehetőség, ami már a tartalomjegyzékek keresését is megnehezíti, hiszen be kell írni a lehetséges ragozott és képzett szóalakokat is vesszővel elválasztva, de ha majd a teljes szövegben is megnyílik a keresési lehetőség, akkor végképp elfogadhatatlan lesz, hogy nem lehet szórészleteket, illetve betűket jokerkarakterekkel helyettesíteni.
3. A szkennelt képpoldalak közül sok minden titkosítva lett, így a felhasználót folyamatosan frusztrálja egy piros „Adatvédelmi okokból az oldal nem kutatható!” felirat, vagy egyszerűen nem kattinthatók számára a találati lista tételei.

Bár az érthető, hogy aktuálpolitikai megfontolások, személyes adatok védelme, nemzetbiztonsági érdekek és más okok miatt nem minden levéltári irat lehet publikus, de egyrészt olyan tételek sem jeleníthetők meg, amelyeknél a védelmet semmi nem indokolja (pl. *Borsa Iván* cikke: „A Magyar Országos Levéltár Diplomatiikai Levéltára egyes adatainak gépi segítséggel történő feldolgozása” – *Levéltári közlemények* XLII. évfolyam, 1971.), másrészt semmilyen tájékoztatást nem kapunk arra vonatkozólag, hogy ilyen esetben kinek, hol és hogyan lehet mégis hozzáférni az adott dokumentumhoz (akár digitális, akár eredeti formájában). Úgy tűnik, hogy még a nagy hírveréssel beharangozott Nagy Imre peranyagból sem publikus semmi: még néhány mintaoldal, borítólapp, tartalomjegyzék, vagy Nagy Imre nyilvános beszédeinek szövege sem nézhető meg.

Összefoglalva: A 20. század magyar politikatörténetének dokumentumai iránt komoly hazai és külföldi érdeklődés van, amit kiválóan ki lehet (ne) elégíteni a dokumentumok digitalizálásával és online szolgáltatásával – vagy nyilvánosan, vagy regisztrációhoz kötve, vagy zárt levéltári/könyvtári hálózaton át. A DigitArchiv sajnos inkább elveszi a kedvét a múlt kutatóinak: a 10 percnyi várakozás után a kapcsolatot megszakító, csak magyar nyelvű, nem akadálymentes, nem minden platformon használható plugint igénylő felület; a kistudású kereső és a nehézkes nyelvezetű súgó; az 50 tételben maximált méretű és egyenként kinyitogandó találati lista, a képeken keresztbeírt nagyméretű vízjel, mind rontja a „felhasználói élményt”. Pedig az adattár már jelen állapotában is sok érdekes és láthatóan gondosan digitalizált dokumentumot szolgáltat, úgyhogy érdemes volna rövid távon legalább az indokolatlanul szigorú technikai korlátozásokon enyhíteni, az adatvédelmi korlátozásokkal kapcsolatban pedig több információt adni az érdeklődőknek: vagyis leírni, hogy mi érhető el csak mutató szinten és mi teljes egészében, mi várható még, és ami pedig nem nyilvános, annak mi az oka, s milyen más módon és feltételekkel lehet esetleg hozzáférni. Hosszabb távon pedig a kereső képességeit fejleszteni kellene és megfontolni egy alternatív megjelenítő felületet is, ahol a dokumentumok – lehetőleg metaadatokkal ellátva – egyszerű JPG vagy PDF formátumban nézegethetők, menthetők, nyomtathatók, könyvjelzővel elláthatók, más weboldalakról belinkelhetők, keresőrobotokkal leindexelhetők, mert jelenleg a DigitArchivból a kezdőlapon és a súgón kívül más nem látszik kívülről.

Részletes értékelés

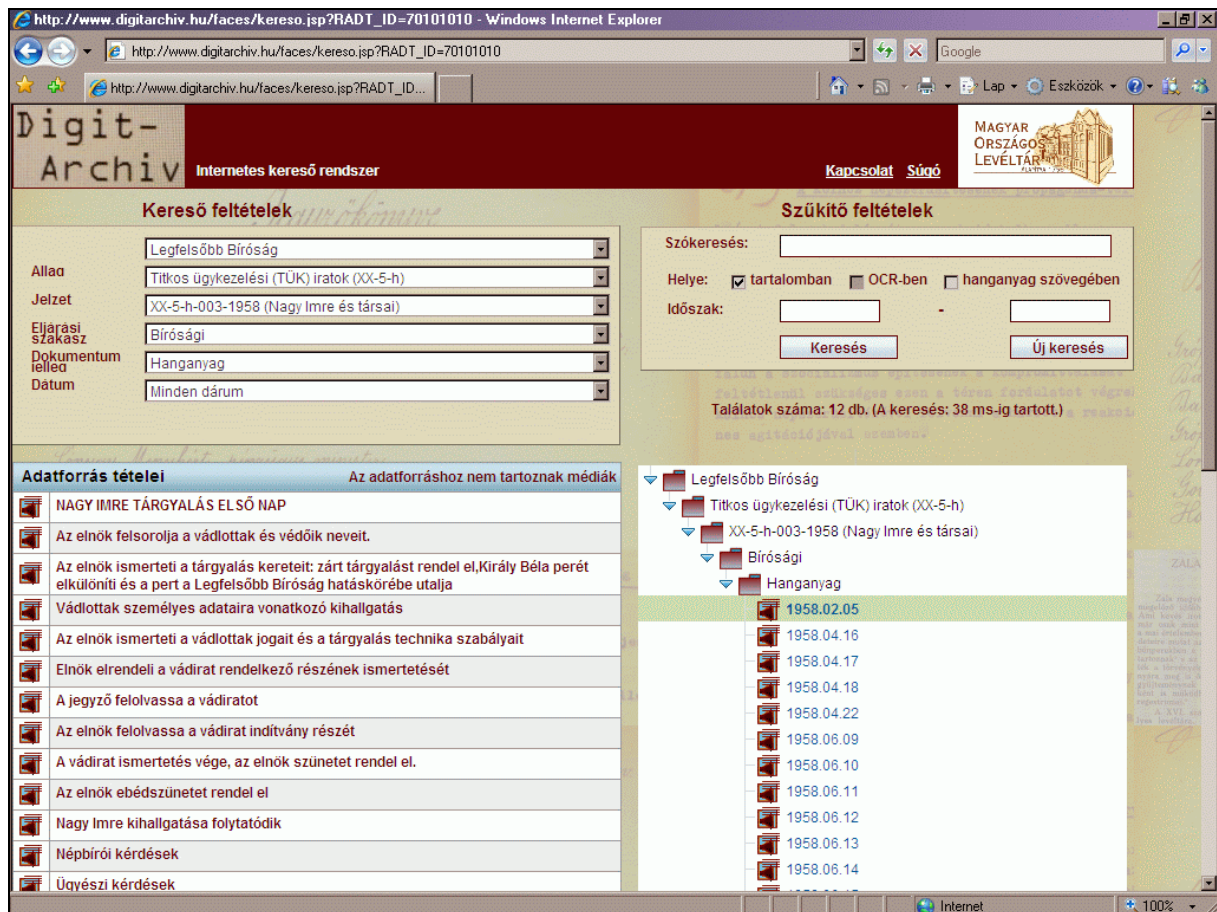
Felület, használhatóság, segítség

- A DigitArchiv a MOL honlapján (*mol.gov.hu*) az Adatbázisok menüpont alatt található. Ismertető helyett itt is csak az adattár részegységei vannak felsorolva (egy betűhibával: „Legfelőbb Bíróság”). Magának a *www.digitarchiv.hu* szolgáltatásnak önálló doménneve és arculata van. A nyitólapon a DigitArchiv és a MOL kétszer is kitett logója (utóbbiak közül az egyik visszavisz a Levéltár honlapjára), néhány dokumentum képe és háttérképként is használt montázs, valamint egy meglehetősen kicsi „Belépés” gomb fogadja a látogatót (13. ábra). A fejlécben levő „Kapcsolat” (ami egy e-postacím) és „Súgó” menüpont a keresőoldalon is megmarad, akárcsak az elég fölöslegesnek tűnő „Internetes kereső rendszer” felirat. Fontos még – a kezdő névelő nélkül írt – „Teljes funkcionalitáshoz Silverlight kompatibilis böngésző és minimum 1024x768 felbontás szükséges” figyelmeztetés a kezdőlap alján, amelyet még további technikai követelmények egészítenek ki a súgóban. A rendszernek fontos sajátossága, hogy 10 percnyi várakozás után kiléptet és visszavisz a kezdőlapra, ám ez csak a súgóból derül ki – jó volna kiírni a nyitóoldalra is. (De még jobb volna megnövelni, mert nem biztos, hogy például egy nyomtatást el tud intézni a felhasználó ennyi idő alatt, a szerver túlterheltsége pedig aligha indokolja ezt a rövid inaktivitási időt. Vagy legalább annyit megtenni, hogy az ajánlott képernyőfelbontásnál ne a belépési gomb fölé tegye ki a Firefox az újbóli belépésre felszólító pirosbetűs üzenetet, megakadályozva ezzel a visszajutást a keresőfelületre.)
- Mind a kezdő- és keresőlapot, mind pedig a dokumentumok nézegetésére szolgáló képernyőt a levéltári környezethez illő barnás pasztellszín jellemzi, ezt a színvilágot élénkebb kék és bordó gombok, fejlécek és ikonok teszik változatosabbá. Az oldalak rajza, betűtípusa és elrendezése kellemes, jól áttekinthető. Kisebb olvashatósági hiba csak a Nagy Imre peranyagokhoz vezető menüknél van, mert itt a két sorba törő Eljárási szakasz és Dokumentum jelleg feliratok és a kis sortávolság miatt egymásba lógnak a betűk. (Ennél a menünél még egy elírás is rontja az összképet: „Minden *dárum*”, l. 14. ábra.)

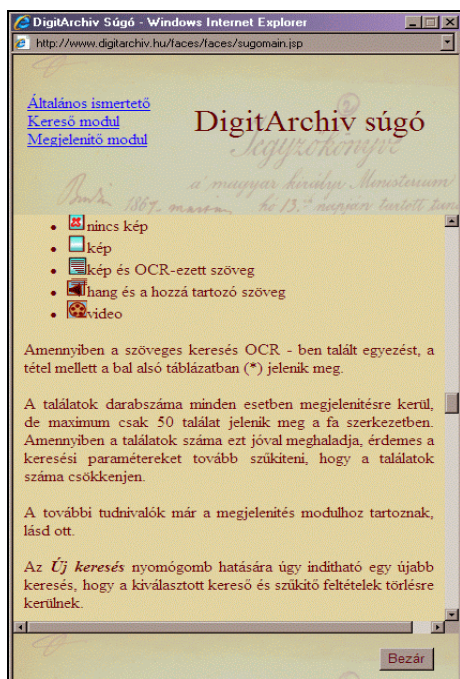

13. ábra A DigitArchiv nyitólapja

- Jó dolog, hogy a DigitArchiv azon ritka hazai adattárak közé tartozik, amelyekhez van hosszabb kezelési útmutató. Nem jó viszont, hogy ez a súgó olyan keskeny ablakban jelenik meg, amely nem méretezhető át (így a benne levő képernyőfotók és táblázatok elég torzak, ráadásul az Adobe Reader letöltő oldala is ugyanebben a kisablakban próbál megnyílni), nincs menüsora (így nehezen lehet rá hivatkozni, vagy ki nyomtatni), megnyitás után azonnal eltűnik a főablak mögött, és az egyes fejezeteire, illetve a Miniszterelnökség iratainak saját súgójára hivatkozó ugrópontok pedig nem működnek benne (15. ábra). Az sem jó, hogy a programozókra jellemző nehézkes nyelven íródott (pl. „A megjelenítésnél a média nagyobb felületen, átlátható módon történő megjelenítés érdekében a műveleteket lehetővé tevő gombok és egyéb elemek áttetsző formában jelennek meg.”, vagy: „Ha a tételeket azonosító információk rögzítése megtörtént, akkor a linkként viselkedő tétel megnevezésre kattintva érhető el a megjelenítés.”), és hogy gépelési és nyelvtani hibákat is tartalmaz (pl. *képerenyő*, *gögetősávval*, illetve: *nyíllak*, *egy hosszúságú szavak*).
- Csak magyar nyelvű felület van; az egyetlen angol felirat az időnként megjelenő „System Messages” kezdetű figyelmeztetés – igazán nem sokból állt volna e helyett „Rendszerüzenet”-et írni. A sok javascriptes menü és az oldalképek megjelenítéséhez használt Silverlight miatt természetesen akadálymentes hozzáférésről szó sincs, sajnos ez gyakori probléma a hazai közintézményi tartalomszolgáltatásoknál.

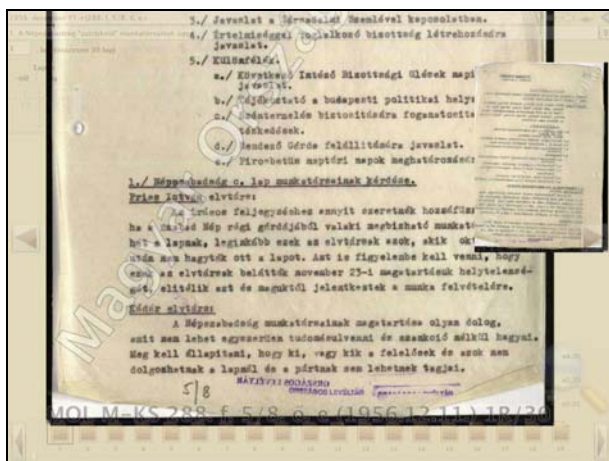
14. ábra A Nagy Imre peranyag hangfelvételeinek listája

15. ábra A súgó ablaka és a keresési tudnivalók egy részlete

- A Microsoft-féle Silverlight platform, amely az interneten igen elterjedt Adobe-tulajdonú Flash technológia versenytársának tekinthető, látványos és kényelmes megjelenítési és navigálási lehetőséget nyújt nemcsak képek, hanem egyéb multimédia tartalmak számára is. A DigitArchiv ezzel mutatja meg a szkennelt oldalképeket, és bár a súgó kétoldalas nézetről, oldalkép és OCR-es szöveg egyidejű megjelenítéséről, sőt hanganyag és szövegének szinkronban való lejátszásáról is beszél, a jelenlegi nyilvános tartalmak között nem sikerült ilyenekre példát találni a tesztelés során. A súgóban szintén említett PDF-generálás sem működik. A Silverlight felületen a képek méretezését és a lapozást halvány, de az egérkurzor hatására élessé váló ikonok és skálák segítik. Ezzel a megoldással nagyobb képernyőfelület jut a képdokumentum számára, hiszen a navigációs eszközök csak akkor jelennek meg a kép fölött, amikor szükségünk van rájuk. A hasznos felület még tovább növelhető, ha teljes képernyősre váltunk az erre szolgáló ikonnal, de ilyenkor az egérgöggövel való méretezés sajnos nem működik, és ebből a nézetből csak az Esc

gombbal tudunk kijönni, mert a másik – a teljes képernyőshöz nagyon hasonlító, de fordított nyilakat mutató ikon – nem erre szolgál, hanem csak a nagyítást állítja alapállapotba. A halványan, de mégiscsak mindig látszó navigáló eszközök, valamint a képernyő alsó és felső részére ugyancsak halványan felírt dokumentumkód és egyéb metaadatok, továbbá a minden képen végighúzó nagy vízjel szinte olvashatatlanná tesznek bizonyos sorokat. (Érdeemes ilyen esetben a nyomtató ikonra kattintani, mert ekkor a kép egy normál böngésző ablakba kerül át, ahol rendesen megnézhető, sőt el is tudjuk menteni.) Egyes képeknél furcsa módon egy kicsinyített, de vízszintesen tükrözött kép is ráúsztható az eredetire, ennek értelmére nem jöttem rá (16. ábra). Bár a Silverlight a ma leginkább elterjedt Windows verziókkal és böngészőkkel együttműködik, de nem minden rendszerre telepíthető fel. Ez elég nagy ár a látványos felületért, amelyen jelenleg valójában csak egyszerű JPG képek jelennek meg, mert a multimédia platform egyéb lehetőségeit még nem használja ki a DigitArchiv nyilvános webes változata.

16. ábra A dokumentumnézegető képernyő, egy tükrözéssel megjelenő kisképpel

Kereső funkciók, találatok

• A DigitArchivban egy „Kereső feltételek” és egy „Szűkítő feltételek” doboz segítségével állíthatjuk össze a keresőkérdésünket. Szokatlan, hogy utóbbiba került maga a szöveges keresőmező is, amit más adattárak nem szűkítésként, hanem elsődleges kereső feltételként kezelnek. De itt valójában azt várják a felhasználótól, hogy előbb döntse el, hogy mely dokumentumhalmazban és lehetőleg azon belül is mely részegységben akar keresni, majd ezt a részhalmazt szűkítse tovább időszak és esetleg egy-két szó megadásával. Ez a fajta keresés azonban inkább a gyűjteményt jól

ismerőknek kézenfekvő; a kívülálló felhasználó már az első menü „Minden fond” menüpontját sem érti. Igaz, a sűgőben elolvashatja, hogy mi ez a szakkifejezés, de valójában szakmailag sem helyes ez a kiírás, mert például a *Levéltári közlemények* folyóirat anyaga nem fondokban van tárolva (és jobb lenne a menü végére tenni, nem pedig a jegyzőkönyvek közé). Az „OCR-ben” opcióhoz is célszerűbb volna a közérthetőbb „szövegben” feliratot írni, de ezzel a szűkítő feltétellel ennél sokkal nagyobb baj is van: ugyanis ha a tartalomban való keresés mellett ezt is bekapcsoljuk, akkor többé semmilyen kérdésre nem kapunk találatot. Ugyanez a helyzet, ha a hanganyagok szövegében próbálunk keresni – úgyhogy ez a két, első látásra nagyon izgalmas lehetőség használhatatlan.

- A kereső működését a használati útmutató elég jól elmagyarázza és a beviteli mezőkhöz is vannak lebegő sűgők. A „Szókeresés” mezőnél maximum négy, szóközökkel elválasztott szókapcsolat (AND művelet) írható be vesszővel elválasztva (OR művelet). Ennél bonyolultabb keresőfeltételeket (pl. kifejezések, távolsági operátorok, szótöredékek, zárójeles műveletek) nem tud a rendszer, ami különösen akkor lesz gond, ha valóban lehet majd keresni a dokumentumok teljes szövegében is. A sűgő szerint vannak tiltott szavak (névelők, gyakori kötőszavak stb.), de valójában az itt felsorolt stopword-ök közül többet is elfogad a kereső és találatokat ad rájuk (pl. hogy, pedig, egy). A keresőkérdések és a találati listák mentésére nincs mód.
- A találatok elég gyorsan jönnek, sőt a számuk mellett még az is megjelenik, hogy hány millisekundumig tartott a keresés (ami a rendszergazdán kívül mást aligha érdekel). A tesztelés során egy alkalommal egy „unhandled exception” hibaüzenetet küldött a Java szerver, de ezt a hibát később már nem tudtam reprodukálni. Csak az első 50 találat nézhető meg, és ezek sorrendjét sem tudjuk befolyásolni: a főmenü – eleve nem logikus – sorrendjében és azon belül pedig évszám szerint jelennek meg a találatokat tartalmazó fondok. Az 50-es korlát teljesen indokolatlan és nagyon megnehezíti a digitalizált állományt nem ismerő kívülálló számára a keresést, hiszen szinte pontosan tudniuk kellene, hogy mit hol találnak. További nehezítés, hogy a megszokott találati lista helyett egy hierarchikus menüt kapunk, amelynek még egyenként ki kell nyitogatnunk az ágait (néha egész mélyen), majd a bal oldalon megjelenő tartalomjegyzékben meg kell keresnünk a pirossal kiemelt keresőszavainkat tartalmazó sort, és csak ezután nézhetjük

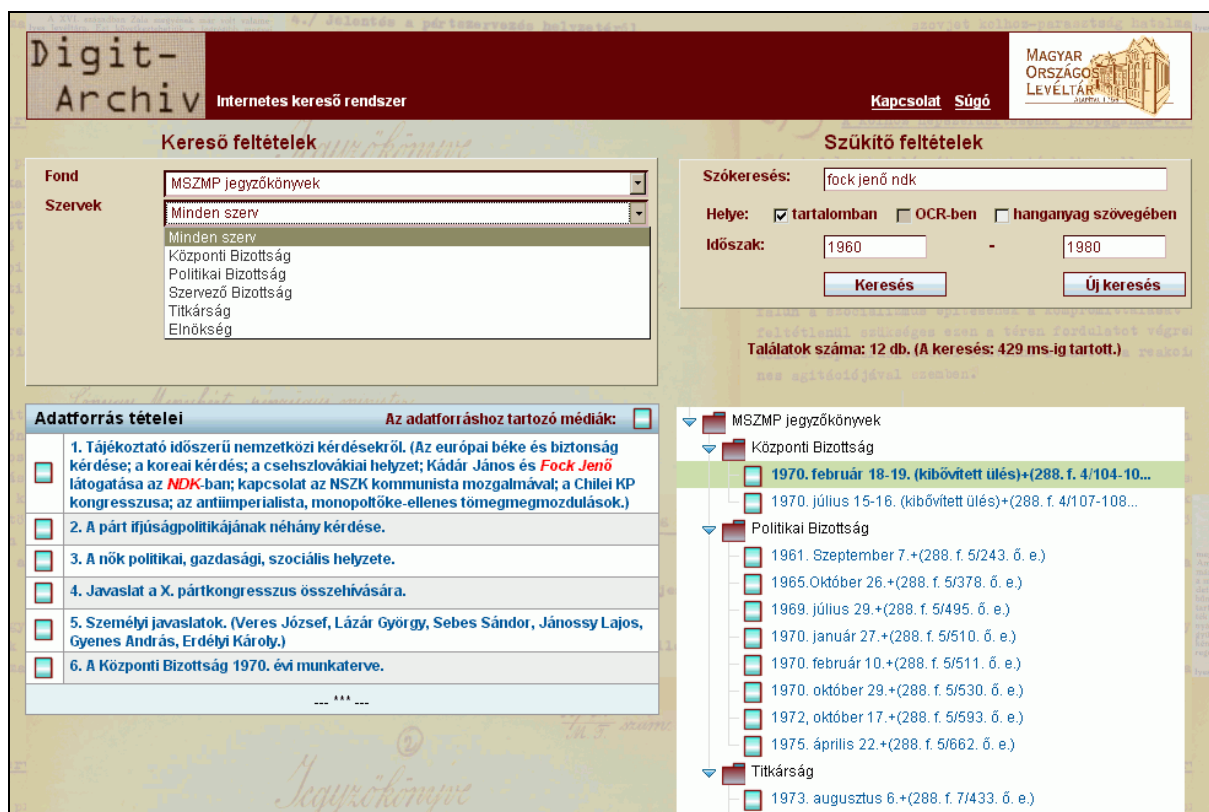
meg végre magát a dokumentumot (amennyiben digitalizálták és nem titkos) (17. ábra). Így az ember ideje nagy részét kattintgatásokkal és görgetésekkel kénytelen tölteni. Felhasználói szempontból sokkal jobb volna a webes keresőknél megszokott, „egysoros” tételeket tartalmazó, beállítható tételszámú és sorrendű, lapozható találati lista, amelyből egyetlen kattintással elérhető a részletes adatrekord vagy maga a teljes dokumentum.

Tartalom, minőség

- Az adattár honlapja nem tartalmaz statisztikai adatokat a digitális archívum méretéről: az adatrekordok számáról, a digitalizált dokumentumok/oldalképek mennyiségéről és ezen belül a nyilvános és nem nyilvános tételek arányáról. A lefedett időszakokról is csak úgy tudunk meggyőződni, ha sorra lenyitogatjuk az egyes állományrészek menüit. Ha az időszak szerinti szűkítésnél kezdőévként 1867 előtti évszámot állítunk be, akkor 22 340 találat van, vagyis leg-

alább ennyi adatrekordból áll a DigitArchiv, de mivel nem biztos, hogy minden rekordnál van évszám adat, ezért a tényleges szám ennél több lehet. És természetesen nincs minden tétel mögött digitalizált dokumentum sem, mert vannak például olyan részek, amelyek csak mutatókból állnak. A digitális dokumentumok sok esetben adatvédelmi okokból nem nézhetők meg, bár sikerült olyan MSZP jegyzőkönyvet is találni, amelyben az egyik oldal a találati listából nem volt megnyitható, de a következő oldalt megnyitva, majd visszalapozva mégis megjelent a „titkos” oldal is (18. ábra).

- Az oldalképek jó minőségűek, színesek vagy szürke árnyalatúak, látható vízjellel védettek. A papírdokumentumok mellett a Nagy Imre és társai elleni peranyagban hangfelvételek is vannak, de ezek sem hallgathatók meg az interneten át, csak a címük látható. Az „Audiovizuális” dokumentumtípust kiválasztva pedig még ennyi sem jelenik meg, csak egy „No items found” üzenet.

17. ábra Egy kinyitogatott találati lista és balra egy pirossal kiemelt találat

18. ábra A találati listából nem megnézhető, de lapozással megjelenő „titkos” oldal

- A tartalommutatókban elő-előfordulnak gépelési hibák (pl. *kérdéseeiről*, *ideaiglenes*, *bartásági*), ezeket egy helyesírásellenőrzéssel könnyen ki lehetett volna szűrni, hogy ne rontsák a keresés pontosságát. Betűhiba még a lenyitható menükben is van: az MSZMP jegyzőkönyvek / Elnökség alatt: 1989. *zeptember*. Hogy a Minisztertanácsi jegyzőkönyvek menüjének évlísta miatt nincs mindenhol növekvő sorrendben, az rejtély, de lehet, hogy itt is adatrögzítési probléma van a háttérben, vagy pedig egyszerűen elfelejtették rendezni ezt a listát. Mivel OCR-es szöveget nem sikerült találni az adattárban, ezért annak minőségéről nem tudtam meggyőződni.

Metaadatok, bibliográfiai információk

- Az adattár honlapja csak egy üres <title></title> sort tartalmaz, és magán az oldalon is csak képként jelenik meg a szolgáltatás és a fenntartó neve. Fontos volna, hogy legalább a közintézmények lássák el szabványos Dublin Core metaadatokkal az internetes tartalomszolgáltatásuk nyitóoldalát (lehetőleg angolul is), mert ez olyan, mintha egy nyomtatott kiadványt címlap és impresszum nélkül publikálnának.
- A kezdőlap és a kereső űrlap forrásában az látszik, hogy a használt karakterkódolás sincs beállítva a fejlécbe, és a szövegben vegyesen van

nak „acute”, Latin-2 és decimális Unicode kódolású magyar karakterek.

- A találati listákban a hierarchikus menüszerkezet mindig mutatja, hogy melyik dokumentum melyik állományrészről és azon belül melyik fondból származik, de a képnézegető oldalon már csak az őrzési egység és a dokumentum címe látszik halványan (amíg rá nem visszük az egeret), magán az oldalképen pedig már csak a belső azonosító kód van felírva (néhol a sötét háttér miatt rosszul olvashatóan), így ha egy ilyen iratoldalt lementünk vagy kinyomtatunk, akkor például az 1989. július 31-i MSZMP elnökségi jegyzőkönyvben található „Módosítások a párt belső életével kapcsolatban” c. dokumentumoldal forrásáról már csak ennyi információk marad: *MOL M-KS 288. f. 59/4. ó. e. (1989.07.30) 2R/42*. Ezen a problémán, vagyis hogy a metaadatok és a digitális képek mentéskor vagy nyomtatáskor elszakadnak egymástól, például azzal lehetne segíteni, ha a kiválasztott oldalképeket PDF fájlba tudná menteni a felhasználó, amely szemmel látható és beágyazott formában is tartalmazná a forrásra vonatkozó és a technikai metaadatokat. Jelenleg ugyanis csak JPG formátumban lehet menteni és a felajánlott 60 karakter hosszú, szinte csak számokból álló fájlnev sem hordoz a laikus számára értelmezhető információt.

Beérkezett: 2009. V. 25-én.

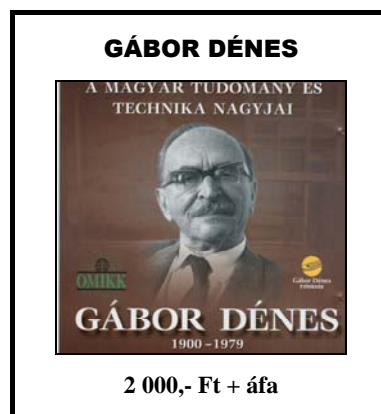
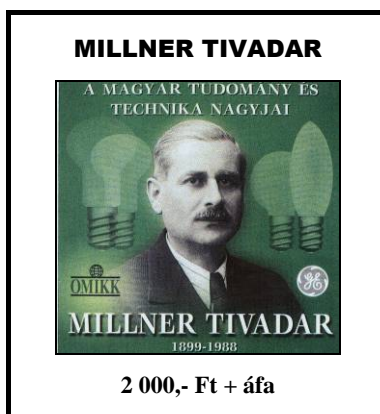
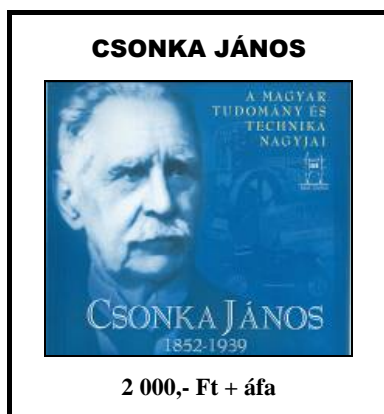
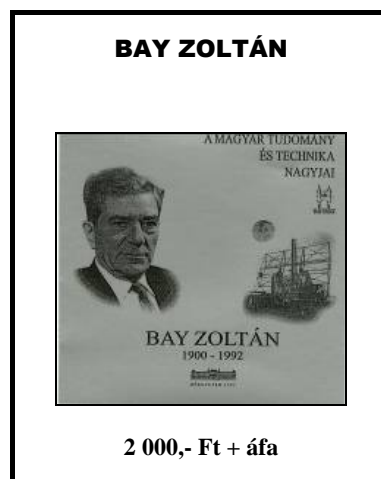
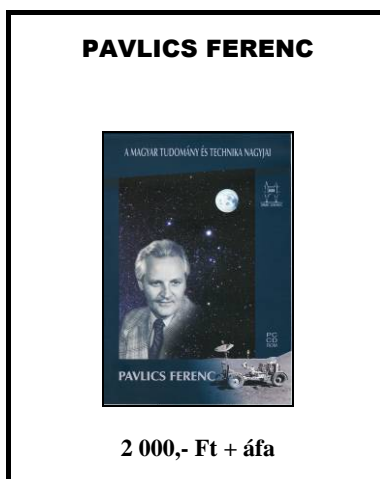
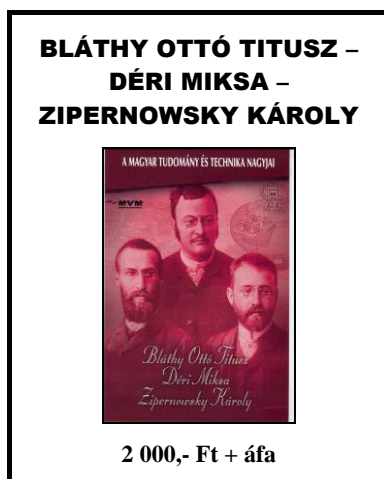
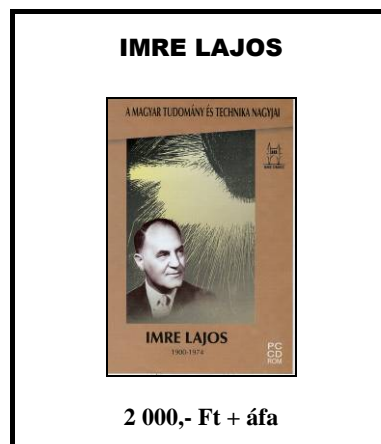
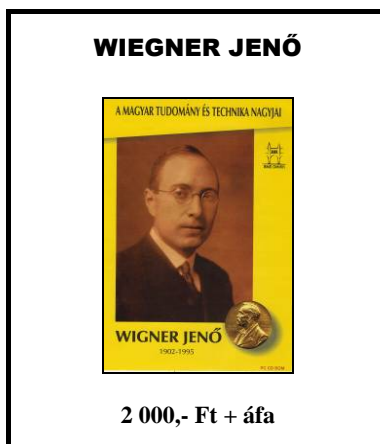
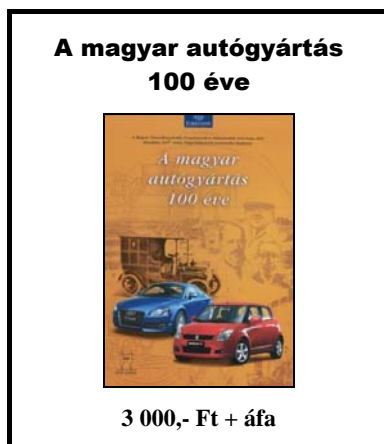

Drótos László
 az Országos Széchényi Könyvtár
 Magyar Elektronikus Könyvtár
 Osztályán főkönyvtáros.
 A Magyar Elektronikus Könyvtárért
 Egyesület elnökségi tagja.
 E-mail: mekdl@iif.hu

Kőrös Kata
 a Petőfi Irodalmi Múzeum
 könyvtárosa.
 E-mail: korosk@pim.hu

**A BME OMIKK gondozásában megjelent
A magyar tudomány és technika című CD/DVD sorozat tagjai**

Megrendelhető:

a TMT Szerkesztőségénél, tel./fax: 463-2446
vagy tmt@omikk.bme.hu; acsubak@omikk.bme.hu e-mail címen.

Jelentkezési felhívás segédkönyvtáros-tanfolyamra

A Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár (BME OMIKK) segédkönyvtáros tanfolyamot hirdet.

A tanfolyam **2010. januárban**, keresztféléves képzési formában indul.

A képzés időtartama két félév.

A foglalkozásokat heti egy alkalommal, csütörtökönként, minden hónap utolsó hetében szerdán és csütörtökön 8-tól 17 óráig tartjuk.

Az oktatás elsősorban gyakorlati jellegű, amely a vizsgakövetelményekben is érvényesül.

A képzés emelt szintű középfokú tanfolyamnak minősül. A végzett hallgató munkaköre segédkönyvtáros.

Részvételi díj a két félévre 150 000,- Ft, a vizsgák költsége előreláthatólag további maximum 50 000,- Ft.

Felvételi vizsga nincs, a beiratkozás feltétele az érettségi bizonyítvány bemutatása.

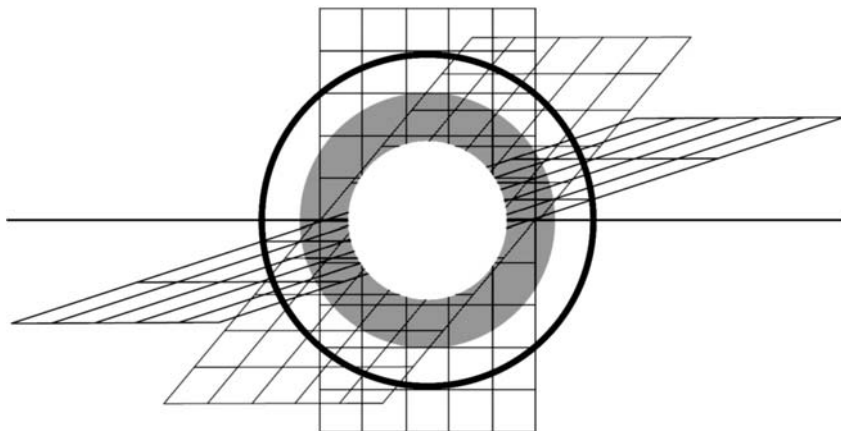
A tanfolyam jegyzeteit, segédkönyveit kölcsönzés formájában biztosítja a szervező intézmény.

A képzésre azoknak a jelentkezését várjuk, akik a könyvtári munka gyakorlatát rövid idő alatt kívánják elsajátítani, és a számítógép használatában négy ECDL modul megismerésével jártasságot akarnak szerezni.

Jelentkezésüket **2009. december 15-ig** írásban kérjük elküldeni a

BME OMIKK
Segédkönyvtáros-képzés
1111 Budapest, Budafoki út 4-6.
címre vagy a
gylengyel@omikk.bme.hu
e-mail címre.

További felvilágosítás a **463-3534**-es telefonszámon Lengyel Gyöngyitől kérhető.

Ön hogyan keres az interneten?

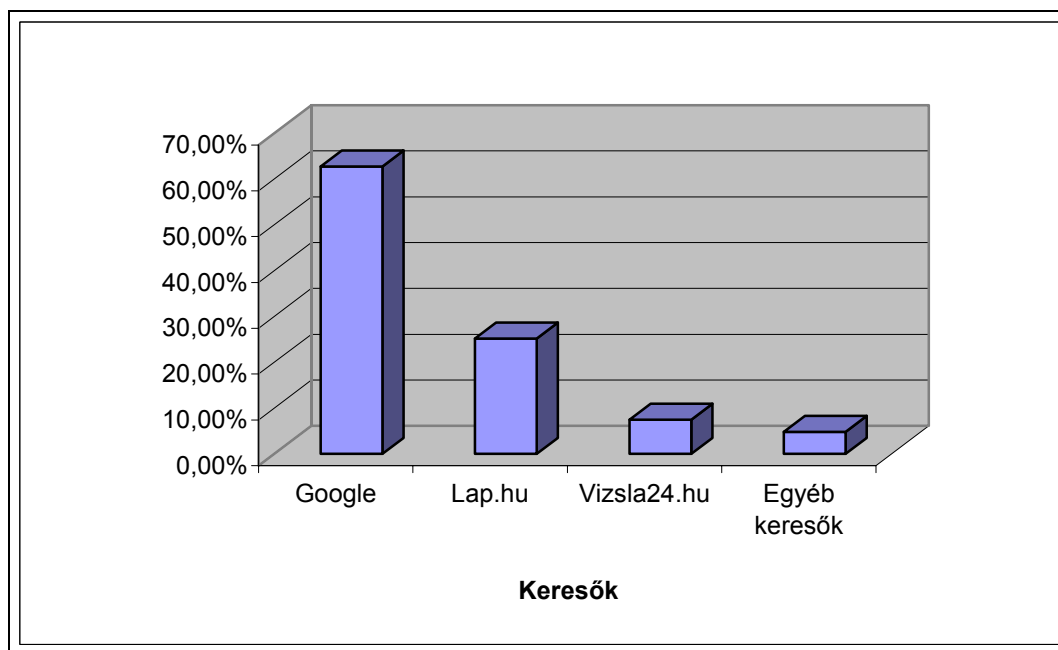
A Magyar Információbrókerek Egyesülete (MIBE) 2009. június 3-án rendezett konferenciája¹ az internetes információkeresés jelenlegi trendjeit helyezte a középpontba: az előadók azt a kérdést igyekeztek megválaszolni, hogy mi jellemző – elsősorban piaci szempontból – a webes információszerezésre. A prezentációk első része a szabadon felhasználható források piaci értékét elemezte, míg a második egység a professzionális információszolgáltatások jellemzőit világította meg.

Valamennyi felmerülő probléma közül azt a legegyszerűbb megválaszolni, hogy melyik keresőportált részesítik az internetezők előnyben: köztudott, jelenleg a Google térnyerése jellemző hazánk (1. ábra) és a világ keresőpiacán, az azonban kérdéses: a felhasználók az információkeresés tekintetében valóban elégedettek-e a keresőportálok által nyújtott lehetőségekkel, illetve képesek-e, vagy inkább hajlandóak-e a netezők elsajátítani – a sokszor bonyolult – keresési technikákat?

tőségekkel, illetve képesek-e, vagy inkább hajlandóak-e a netezők elsajátítani – a sokszor bonyolult – keresési technikákat?

Ingyenesek-e az interneten található információk?

Mítosz, hogy az interneten „minden” megtalálható, mivel a keresők sok fájl és publikus adatbázist indexelnek ugyan, de az előfizetéshez és regisztrációhoz kötött adatbázisokat, illetve a nem szöveges állományokat nem. Arányaiban ezekre az információkra keveseknek van szükségük, így az internet üzleti modellje, hogy sokan keveset fizetnek, itt nem érvényesül – mondta Jóföldi Endre (Weblib Informatikai Kft.), aki a keresőportálok hatékonyságát mutatta be a kereséssel kapcsolatos tévhitek cáfolatával.

1. ábra A magyar keresők piaci részesedése

Forrás: http://webni.innen.hu/MagyarKeres_c5_91kPiaciR_c3_a9szesed_c3_a9se Letöltés ideje: 2009. 06. 15.

Keresni egyáltalán nem könnyű, ezt bizonyítja az a kutatás, amely megállapította, hogy a keresést végzők 72,3%-ával előfordult már, hogy belefáradt és feladta, 65,4%-uk egy információt keresve két vagy több órát töltött el, és összességében 75%-uk állt már fel kudarc érzésével a géptől. Az internetes keresésnél a találati halmazban tehát nagy a zaj, a keresőgépek ma még nem a keresést végző személy szándékát értelmezik: az első 10 találatban (az emberek 93%-a csak ezt nézi meg), nem biztos, hogy a releváns információk szerepelnek. Különösen igaz ez a kereskedelmi értékkel bíró témák esetében, ugyanis a hirdetések között folyó anyagi verseny következtében annak az ajánlata jelenik meg a találati lista elején, aki többet fizetett érte. Hazánk keresőpiacára is jellemző ez a tendencia, bár Magyarországon egyelőre kisebb mértékű a hirdetések között folyó verseny.

Az internetes információért fizetni kell: a hirdetőnek az oldal rangsorolása kerül pénzbe, a keresést végző a kutatással töltött időt fizeti meg, ha egyáltalán sikerrel jár. Az információbrókernek megbízás esetén a vállalási árba bele kell számítani

- az infrastruktúrát (keresőszolgáltatás – hardver, szoftver, speciális eszközök költsége),

1. táblázat

Az ingyenes és az értékhozzáadott szolgáltatások összehasonlítása

Ingyenesen hozzáférhető információ	Előfizetéshez kötött információ
ömlesztett, rengeteg	csak releváns
késleltetett, kivonatos, linkgyűjtemény on-line	teljes tartalom és exportálható
archívum nincs, vagy korlátozott	teljes archívum
primer feldolgozottság	szekunder feldolgozottság
minőségi problémák előfordulhatnak	folyamatos minőség-ellenőrzés
navigáció esetleg nehézkes	navigáció felhasználóbarát
nincs vagy egyszerű keresőfelület	szofisztikált keresőprogram
adatforrás nehezebben leinformálható	adatforrás azonosítható
fáradtságos (idő és energia)	gyors és hatékony
a szerzői jog kérdéses lehet	jogtiszta
ügyfél-visszacsatolás nem lehetséges vagy nagyon korlátozott	ügyfél-visszacsatolás alapján dolgozik
ügyféltámogatás nincs vagy nagyon limitált	teljes körű vevőszolgálat (betanítás, tréning, on-line helpdesk)
ingyenes.....valóban?	fix díjhoz kötött (költség vagy befektetés?)

- a keresési időt (tanulás ideje, a keresésre fordított idő, valamint az ügyfél idejének értéke),
- a szakértelmet (megszerzési idő, speciális eszközök kiválasztása, installálása, tanulás, a mélyweb keresésének ismerete, folyamatkontroll, minőségirányítás)
- részletezte a ráfordításokat *Mikulás Gábor (GM Consulting)*.

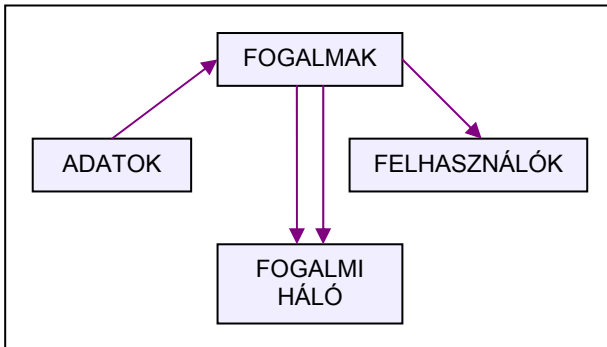
Az ingyenes források használata felveti azt a kérdést, hogy milyen esetben bízjon meg egy vállalkozás információs szakembereket? A szerződéskötés előtt érdemes átgondolni, hogy a keresés ráfordítása és a várható eredmény a megbízó munkadíjával arányos-e; és ha igen, olcsóbb (és kényelmesebb) igénybe venni a szakemberek segítségét, mint önálló adatkeresésbe bocsátkozni.

A kérdés tehát „csupán” annyi, hogy a kereső a réven vagy a vámon szeretne-e téríteni. *Hidvégi Péter (ISI Emerging Markets)* az ingyenes és az értékhozzáadott szolgáltatások összehasonlításával bemutatta az előfizetéshez kötött adatbázisok előnyeit az ingyenessel szemben (*1. táblázat*).

A keresési költség az egy platformra való rendezéssel is csökkenthető, egyszerre keresve a már megtermelt (megőrzött) és a még fel nem dolgozott tudásban. Kutatások szerint az alkalmazottak által használt információ 50-75%-a munkatársaktól származik, az információk 80%-a található a dolgozók gépein szét-szórva, és ez a tudás elveszhet, ha az alkalmazott távozik a cégtől.²

A Bigle alkalmazás (az előadó szellemes magyarázatában „bájlgi”), melyet Horváth György (IQSYS Kft.) mutatott be, a Business Intelligence és a Google kapcsolatából kialakult online üzleti intelligencia, egy már ismert keresőportált használ mintaként. A program „emberközpontú, az üzleti adatok minden területét átfogó, a vállalati adatvagyon feltérképezését segítő, webböngészővel kezelhető [...] infrastruktúra, amely egyetlen front-end megoldásba integrálja a strukturált és strukturálatlan vállalati információkat.”³

ADVISE elnevezésű platformja egyszerű kereshetőséget tesz lehetővé a fogalmak közötti összefüggéseket hálószerűen ábrázoló megjelenítő felülettel, amelynek segítségével egy adott fogalomkör megkereshető (2. ábra).

2. ábra Az adatok rendszerezése és közvetítése ADVISE programban

Az értékteremtő közösség – 2.0-ás eszközök a keresésben

Napi gyakorlatunkban is tapasztalhatjuk, hogy az interneten való információszerezésben alaposan felértékelődtek a közösségi oldalak.⁴

A social networks (szociális/társadalmi/ismeretségi hálózat/háló) rejtett tartalékaival kapcsolatban Takács Dániel (Moholy-Nagy

Művészeti Egyetem Könyvtára) rámutatott, hogy a közösségi oldalak az egyének adatait, kapcsolatrendszerét, érdeklődési körét, valamint véleményét tartalmazzák, így terepei és forrásai is a célzott ajánlatoknak. Tévedés, hogy sok szabadidejük miatt e források célközönsége elsősorban a fiatalok között keresendő, ezt támasztja alá a Nielsen cég 2009-es vizsgálata, mely szerint a közösségi oldalakat főként a 35-49 éves korosztály látogatja.

A „long tail” azaz „hosszú farok” jelenség felhívta a figyelmet a kevésbé népszerű zenék, filmek, honlapok piaci értékére: így ezt a szegmenst is érdemes figyelembe venni az értékesítésnél. (Az Amazon.com pl. nem csak népszerű könyveket forgalmaz.)⁵

Hidvégi Péter (ISI Emerging Markets) ezzel összhangban kiemelte, hogy az üzleti szempontokat szem előtt tartó (térítéses) szolgáltatások ma már kiterjednek a bulvársajtóra és az ingyenes forrásokra is: tematikus (főként hír-) blogok keresésére, mivel ezekben megjelenhetnek szakmailag érdekes cikkek is, amelyeket az adott téma szakemberei nem biztos, hogy olvasnak. A térítéses szolgáltatások tartalmát így egyfajta „bulvárosodás” jellemzi.

A tematikus blogok ezen túl kapcsolati tőkét és együttműködést jelentenek: a látogatottság miatt üzleti értékük is van, például a hirdetések elhelyezése révén lehetnek konkrét bevételi források.

A tartalommegosztásnak köszönhetően felgyorsult az információáramlás, valamint sokféle formátum megjelenése jellemzi a webet. A web 2.0 hatására a klasszikus karakterkeresők teljesítőképességük határára értek, a jövő a multimodális tartalmak (strukturált szöveges, hang-, kép- és videoállományokat egyszerre szolgáltatni és kezelni képes információforrások) szemantikus indexelése (olyan technikák, amelyek az asszociációkat és a rejtett információkat képesek megtalálni).⁶

Intelligens keresőprogramok jelennek majd meg a piacon, melyek nem elsősorban az adattárolásra helyezik a hangsúlyt, hanem a felfogóképességre: „a keresés attól lesz intelligens, hogy okosan képes felhasználni azokat az algoritmusokat, amelyek a világhálón már jelenlévő értékes információtömeget feldolgozzák és hasznosítják.”⁷

Ebbe az irányban halad például a Yahoo SearchMonkey, mely egyénre szabott találatokat tesz lehetővé, vagy a Wolfram Alpha, mely igazából nem is kereső, hanem kérdés-válasz rendszer.

Összefoglalva: az interneten található, közösségi részvétel által megsokszorozott információkban problémát jelent az eligazodás, mivel a keresőeszközök megváltozott körülményeknek megfelelő fejlesztése még korántsem zárult le. Az egyéni keresés hatékonysága megkérdőjelezhető, ezért szakemberhez kell fordulnia annak, akinek mindennapi – elsősorban üzleti, szakmai vonatkozású – munkájához nélkülözhetetlen a friss, megbízható, pontos információ.

Hol helyezkedik el a könyvtár ebben a paradigmában?

A *Kiszl Péter (ELTE BTK)* által moderált kerekasztal-beszélgetés konklúziójaként értékelhetjük, hogy a könyvtárak – alapfunkciójukból következően – állandóságot képviselnek az internettel szemben, céljuk a kulturális értékek megőrzése; a web tartalmi viszont folyamatosan változnak. Fontos kiemelni továbbá, hogy a könyvtárak a felhasználóképzés során (és természetesen tájékoztató munkájukkal is), a kért információkon kívül a keresőeszközök tudatos használatát is közvetítik, tanítják. A könyvtárak – céljaikat tekintve – különböznek ugyan a versenyszférától, azonban a keresőpiac változásai ugyanolyan érzékenyen érintik őket, mint a szektor üzleti

részét. Arról pedig, hogy a közösségi értékremlés modern eszközei hogyan formálják át a közgyűjteményi szervezetet, egyelőre csak hipotézisek születhetnek...

Irodalom és jegyzetek

- ¹ A konferencia prezentációi – részben hanggal – megtalálhatók a MIBE honlapján:
http://www.mibe.info/index.php?oldal=oldal&o=konferencia_9
- ² Business Intelligence – Üzleti Intelligencia áttekintés. [Honlap] A hozzáférés módja:
http://m.blog.hu/su/sumeghy-onlab/onlab_071129.pdf
Utolsó módosítása: 2007. 11. 29.
- ³ ADVISE – A rendszerek rendszere. [Honlap] A hozzáférés módja: <http://www.iqsys.hu/iqsysadvise>
Utolsó módosítása: 2009. 06. 13.
- ⁴ A közösségi portálok népszerűbbek az e-mailnél [Elektronikus dokumentum] Forrás: MTI 2009. 03. 14. A hozzáférés módja:
<http://hir3.hu/index.php?hir=magazin&hirid=21100&kat=3> Utolsó módosítása: 2009. 06. 20.
- ⁵ SZŰCS Viktor - VIDA Andrea: Web 2.0 – a könyvtárak világában [Elektronikus dokumentum] A hozzáférés módja:
http://www.bibl.u-szeged.hu/~vidaa/oktatas/ea/web2_070418.pdf
Utolsó módosítása: 2007. 09. 17.
- ⁶ Bővebb információ: BATTELLE, John: Keress! – Hogyan alakítja át kultúránkat, üzleti életünket a Google és az internetes keresés. Budapest, HVG Kiadó Zrt., 2006; KRAUTH Péter – KÖMLŐDI Ferenc: A Web 2.0 jelenség, és ami mögötte van. = Égen-Földön Informatika. Budapest, Typotex, 2008. 638-641. p.
- ⁷ BATTELLE, John: Keress! Budapest, HVG Kiadó Zrt., 2006. 225. p.

Horváth Sarolta
(FSZEK Központi Könyvtár)

Mi van a felszín alatt? – a konzorciális beszerzés előnyei az elektronikus folyóirat-használat tükrében

A folyóiratcsomagok konzorciumi keretben történő beszerzése látszólag minden fél számára kifizetődő, a részt vevő intézmények kölcsönös megelégedésére szolgáló megoldás, ugyanakkor a szállítókkal kötött szerződések bizalmas záradékai mintha némasági fogadalomra kényszerítenék az érdekelteket és nem igazán adnak esélyt a konzorciumok tényleges, nyilvános kiértékelésére. Sok minden utal arra, hogy a könyvtárvezetők egy része úgy értékeli, az egyes intézmények egyenlőtlenül részesednek a konzorciumok hasznából.

A kiadói üzletpolitika megváltozásával, a „big deal” megjelenésével a konzorciumok szervezése a könyvtári szerzeményezés egyik fontos feladatává lépett elő. Ugyanakkor ez a jelenség nem terjedt tovább az olcsóbb licenyszerződés érdekében alakuló „vásárlói klubok” létrejöttén, jöllehet a konzorciumnak meglehetnek a pozitív hozadéka a menedzsment és a szolgáltatások összehangolása területén is. Az, hogy mindenki nyertesén kerül ki egy ilyen üzletből, feltételezett, de egyelőre nem bizonyított. A cikk a szerző doktori disszertációjá-

nak kivonata, s arra vállalkozik, hogy a *Katalóniai Felsőoktatási Könyvtárak Konzorciuma* (*Consortium of Academic Libraries of Catalonia = CBUC*) által szerzeményezett elektronikus folyóiratok használatának vizsgálatával bizonyítsa vagy cáfolja, hogy a konzorciális folyóiratcsomag-beszerzésből valamennyi részt vevő intézmény közel egyenlő mértékben húz hasznot.

A nyolc egyetemi könyvtár mellett a régió központi könyvtáraként funkcionáló *Katalóniai Könyvtár* magában foglaló CBUC 1996-ban jött létre és elsődleges célja egy közös katalógus kifejlesztése volt. A későbbiek során az együttműködést – többek között – az elektronikus források beszerzésére is kiterjesztették. A vizsgálat a szervezeti felépítésük és céljaik alapján összehasonlítható hét intézményre (*Barcelonai Egyetem [UB]*, *Barcelonai Autonóm Egyetem [UAB]*, *Katalóniai Műszaki Egyetem [UPC]*, *Pompeu Fabra Egyetem [UPF]*, *Gironai Egyetem [UDG]*, *Lleidai Egyetem [UDL]*, *Rovira i Virgili Egyetem [URV]*), valamint a szabványos, COUNTER-formátumú statisztikai adatokat szolgáltató – összesen 5 139 címet magában foglaló – hét folyóiratcsomagra (*American Chemical Society*, *American Institute of Physics*, *Blackwell*, *Elsevier*, *Emerald*, *Springer*, *Wiley*) terjedt ki. A vizsgált időszak – a tanév egyes periódusaira jellemző eltérő használói szokások miatt – a szokásos 3-6 hónap helyett egy teljes esztendőt ölel át.

A vizsgált folyóiratokat a szerző az *Ulrich's International Periodicals Directory* alapján 33 témakörbe sorolta be, majd meghatározta az egyes témakörökhöz tartozó célfelhasználói csoportokat, hogy megállapíthassa az egyes tudományterületekre jellemző használói mintákat. A felhasználói csoportok minél pontosabb meghatározása érdekében a következő feltételezésekkel élt:

1. a tudományos folyóiratokat a spanyol egyetemeken elsősorban kutatási céllal olvassák;
2. a kutatáscentrikus folyóirat-használat az egyetem oktatói és kutatói gárdájára, a kutató ösztöndíjasokra, a doktoranduszokra jellemző, ugyanakkor majdhogynem lehetetlen a teljes munkaidős kutatói létszámot egyetemekre és tudományterületekre lebontva kiszámítani;
3. az előbbieket szem előtt tartva a potenciális folyóirat-használók számának megállapításakor a szerző azzal az egyszerűsítéssel élt, hogy mivel a folyóiratokat mindenekelőtt az oktatói és kutatói gárda használja, érdemes az érintett egyetemek teljes munkaidőre átszámított oktatói és kutatói létszámát (FTE) alapul venni (2005-ben 10.851,35); ez azért is leegyszerűsíti

a dolgot, mert a *Spanyol Oktatási Minisztérium*-ban az oktatók és kutatók szakterület szerinti besorolást kapnak, így megfelelő adatok állnak rendelkezésre ahhoz, hogy a felhasználókat az egyes témakörökhöz rendelhessük;

4. az egyes tudományos folyóiratokat általában az adott tudományterületen tevékenykedő kutatók olvassák.

A használat mértékének megállapításakor a szerző az egyes intézmények cikketöltéseit az FTE-számuk viszonyában vizsgálja. Kimutatja, hogy nem egyszerűen arról van szó, hogy a folyóirat-használat korrelál az intézmények FTE-számban kifejeződő méreteivel, hanem az egy főre jutó legtöbb cikketöltést produkáló intézmény (UB) 11,35%-kal több használatot mutat az FTE-számából következően ráeső használati arányhoz képest, míg a legkevesebb cikketöltést felmutató könyvtár (UPC) 9,51%-kal kisebb használati részesedéssel bír, mint amennyi oktatói és kutatói létszáma alapján „kijárna neki”.

Beszédesebbek a számok, ha a teljes használat átlagértékét (156,1) 100%-nak vesszük, és ehhez mérten vizsgáljuk, hogy az intézmények folyóirat-használata milyen mértékben tér el az FTE-értékük alapján kikalkulált arányos részesedésüktől. Ezek szerint a Barcelonai Egyetemen 34,48%-kal több letöltés történt, mint amennyi az FTE alapján arányosan elvárható volna. További három egyetem ugyancsak jól jár a konzorciumban való részvétellel (UAV: +10,08%, UPF: +21,09%, URV: +16,63%). A másik oldalon megdöbbentő számokat találunk: UdL: -54,6%, UdG: -46,07%, UPC: -46,05%. Mint látható, az utóbbi intézmények körülbelül fele annyira használják ki a konzorciálisan előfizetett folyóiratcsomagokat, mint amennyire oktatói és kutatói létszámukból az következne.

A témakörök szerinti folyóirat-használat mértékének megállapításához a szerző az egyes témakörökhöz tartozó folyóiratok cikkeinek a letöltéseit feleltette meg az egyes tudományterületek teljes munkaidőre kiszámított oktatói létszámával. Az így vont átlag megmutatja, hogy egy-egy oktató körülbelül mennyi témakörébe vágó cikket tölt le. A vizsgálathoz a szerző a folyóiratokat előzetesen besorolta 33 témakörbe, valamint azzal a feltételezéssel élt, hogy az egyes tudományterülethez kapcsolódó folyóirat olvasói ugyanazon tudományterület oktatói közül kerülnek ki. Nyilvánvalóan némi pontatlanságot szül, hogy a cikketöltések számba vételekor nem az egyes cikkek, hanem a folyóiratok tematikus besorolásából indulunk ki, valamint

hogy a felhasználóknak a kutatások interdiszciplináris jellegéből eredő „elkalandozásait” sem tükrözi a vizsgálat. Kis létszámú oktatógárda esetén fennáll a veszélye annak, hogy aránytalanul nagy lesz az egy főre jutó letöltések száma, ezért a négynél kevesebb oktatót számláló fakultásokat a cikkszerző nem vette figyelembe. Így is jelentős aránytalanságokat találunk, elsősorban a természettudományos karok javára, amiből a következő következtetések vonhatók le: 1) míg a témakörönkénti folyóiratcím-kínálat megegyezik a konzorciumban részt vevő egyetemek esetén, az egy főre kiszámított használati átlag különbözik, sőt gyakran jelentős eltérést mutat; 2) a tudományterületek szerinti fejenkénti folyóirat-használatra vonatkozó adatok egybevágóan az egyes kutatások eredményességére vonatkozó empirikus ismereteinkkel.

A témakörök szerinti eltérés a cikk szerzője szerint két tényezőnek tudható be: a kínált folyóiratcsomagok nem fednek le minden területet egyenlő mértékben, a humán- és társadalomtudományok alulreprezentáltak a ténylegesen elérhető folyóiratcímekhez és az oktatói létszámhoz képest; az egyes témakörökhöz tartozó cikkek letöltésének számai nagymértékben függenek a témakörben publikált összes cikk számától és az adott cikknek a tudományos diskurzusban betöltött szerepétől. A humán tudományok alulreprezentáltsága ugyanakkor azt jelzi, hogy a jelenlegi folyóirat-kínálat valószínűleg nem elégíti ki az ilyen irányú kutatói igényeket.

A szerző azt is vizsgálta, mennyiben tükröződik az egyes intézmények oktatói és kutatói gárdáinak tudományterületi megoszlása a folyóirat-használatban. A kutatók besorolásakor újfent a spanyol oktatási minisztérium által használt tudományterületi besorolást alkalmazta, e szerint a következő kategóriákat különbözteti meg: természettudomány, orvostudomány, társadalomtudomány, humántudomány, műszaki tudományok. Az oktatók tudományterületi megoszlása tekintetében jelentős különbség van az egyes intézmények között. Meglepő, hogy ez a megoszlás nem olvasható ki a folyóirat-használat vonatkozó arányszámaiból. A legextrémebb eset az UPF-é, ahol a humán- és társadalomtudományok oktatói a teljes oktatói létszám 82,1%-át teszik ki, ennek ellenére

az ezekhez a tudományterületekhez kapcsolódó folyóiratok használati aránya mindösszesen a teljes folyóirat-használat 15,01%-a. A természettudományos folyóiratok használati aránya szinte minden esetben a legmagasabb (50% körüli).

A műszaki és a humán tudományok alulreprezentáltságának egyik oka a folyóiratcsomagok összetételében rejlik. A humán tudományok esetén külön kiemelendő a kulturális tényező: a csomagok elsősorban angolszász országok angol nyelvű folyóiratait tartalmazzák, amely kínálat egyes területeken – például országtörténelem – nem bizonyul kielégítőnek. Még egy fontos tényező, hogy a humán területeken továbbra is a könyvek töltik be a legfontosabb kommunikációs eszköz szerepét. Mindemellett egy másik, a katalán egyetemek oktatóinak folyóirat-használati szokásaira vonatkozó felmérés is megerősíti, hogy a humán területeken a hagyományos, papíralapú folyóiratok használata dominál, részint az elektronikus formában hozzáférhető humán folyóiratok kis száma miatt.

Mindezekből látszik, hogy az elektronikus folyóiratok használatának intenzitása terén nagymértékű eltérés mutatható ki az egyes intézmények, illetve az egyes tudományterületek képviselői között. Ennek a meglátásnak ki kellene hatnia a könyvtárak szerzeményezési politikájára is, hogy a vázolt helyzet a konzorciális együttműködésekben minél kevesebb feszültséget generáljon, valamint hogy egyes tudományterületek képviselői ne érezzék úgy, hogy méltánytalanul elhanyagolják őket.

Fontos megjegyzés, hogy a vizsgálat rámutatott: a COUNTER-statisztikák lehetőséget nyújtanak a folyóirat-használat alaposabb analizésére, illetve – némi kikötésekkel – a használati minták tudományterületek szerinti elemzésére. Annak megállapítása, hogy a használt módszer más konzorciumok esetén is hatékonyan bizonyul-e, további vizsgálatokat igényel.

/TERMENS, Miquel: Looking below the surface : the use of electronic journals by the members of a library consortium. = Library Collections, Acquisitions, & Technical Services, 32. köt. 2. sz. 2008. p. 76–85./

(Dancs Szabolcs)

Web 2.0 huszonhárom lépésben

Az ausztrál *Eith Cowan Egyetem (Edith Cowan University = ECU)* könyvtára 2007 áprilisában elkezdett egy projektet, amelynek az volt a célja, hogy felkészítse személyzetét a Web 2.0 technológiák befogadására és alkalmazására. A vezetők tisztában voltak a Web 2.0 lehetőségeivel, és volt már némi jártasságuk a Web 2.0-ás szolgáltatásokban. A személyzet nagy része azonban semmit sem tudott az új technológiákról, így nyilvánvaló volt, hogy szükség van valamiféle felkészítésre, képzésre.

A vezető beosztású könyvtárosok és a projektvezetők (utóbbiak az esettanulmány szerzői) bizakodva vágta bele a projektbe gondolván, hogy a Web 2.0 technológiák jelentik a „következő nagy dobást” az egyetemi könyvtárakban, mert ezek a közösségi hálók új lehetőségeket nyújtanak a könyvtár ügyfeleinek információellátásában és a szolgáltatások terén. Első lépésként megvizsgálták az elérhető tananyagokat. Úgy döntöttek, hogy a *Learning 2.0* program a lehetséges jó választás, de érezték, hogy ezt át kell dolgozni a helyi viszonyokra. A program kilenc héten át 23 lépésben zajlott.

A Web 2.0 meghatározása

A „Web 2.0” kifejezést *Tim O'Reilly* a számítástechnikai piac 2001-es összeomlását követő új generációs webszoftverek tervezési mintáinak és üzleti modelljeinek leírására alkotta 2004-ben. Mindamellett ez a gazdasági meghatározás nem foglalja magában a technológiákhoz és a használói szokásokhoz kapcsolódó jelentésrétegeket.

Egyesek számára a Web 2.0 a World Wide Web megteremtőjének, *Tim Berners-Leenek* a globális kollaboratív információs térről szóló víziójának a beteljesítését jelenti. Másoknak a Web 2.0 azonos a technológiák olyan csoportjaival, mint például a blogok, a wikik, a podcastok, az RSS csatornák stb., amelyekkel bárki képes szerkeszteni és hozzáadni tartalmakat, közösségi hálózatos webkörnyezetet alkotva.

A Web 2.0 technológia klasszikus példája a *Wikipedia* online enciklopédia, mint amely az együttműködést és a közösségi hálózathasználatot hangsúlyozza, és amellyel a használók kapcsolat-

ba lépnek, hogy tartalmakat hozzanak létre. Íme néhány további technológia, amelyek jól példázzák a Web 2.0-ba való váltást:

- *blog (web log)* – weboldal, amelynek a bejegyzései időrendben íródnak és általában fordított időrendben jelennek meg;
- *wiki* – számítógépes szoftvertípus, amely lehetővé teszi a használóknak, hogy könnyen alkossanak, szerkesszenek és linkeljenek weboldalakat;
- *RSS (Really Simple Syndication)* – a webes „feed” formátumok egyik családja, amelyet arra használnak, hogy gyakran frissített tartalmakat publikáljanak – az RSS lehetővé teszi, hogy a használók automatikusan tartsanak lépést kedvenc weblapjaikkal;
- *podcast* – digitális médiafájlok vagy ezek összekapcsolt gyűjteményei, melyeket „feed”-ek segítségével terjesztenek az interneten, hordozható eszközökön vagy személyi számítógépeken való lejátszáshoz.

A Web 2.0 és a könyvtárak

A projektvezetők egyik első feladata annak a felmérése volt, hogy a Web 2.0 technológiákat miként kezdték használni a könyvtárak szerte a nyugati világban. A Web 2.0-nak nevezett következő generációs web azzal kecsegtet, hogy a web életmóddá válhat. A web a pusztán csak önmagukban létező oldalaktól és keresőmotoroktól elmozdul afelé, hogy megosztott hálózati tér legyen, ami ösztönzi a munkát, a kutatást, az oktatást, a szórakozást és a közösségi tevékenységeket, vagyis lényegében mindazt, amivel az emberek foglalkoznak.

Amit most Web 1.0-nak neveznek, annak hihetetlen befolyása volt a könyvtári szolgáltatásokra. Úgy tűnik, hogy a Web 2.0-ás technológiáknak még nagyobb lesz a hatásuk.

A netnemzedék

Amikor a Web 2.0-ás technológiák egyetemi könyvtárakra gyakorolt hatásáról esik szó, fontos figyelembe venni az új és az eljövendő használók profilját; ezeket a használókat úgy nevezik, hogy „a netgeneráció”, „az ezredfordulósok”, vagy a „digitális bennszülöttek”.

Gardner és *Eng* az egyetemisták könyvtárhasználatáról készült vizsgálata szerint négy alapvető jellegzetessége van a netgenerációnak:

- igényli a minőségi oktatási lehetőségeket;
- szüksége van a technológia és a kutatás testreszabására;
- szüksége van a technológiák tanulásba történő integrációjára, és
- az új közlésmódok használatára.

Könyvtár 2.0

A Web 2.0 technológiák számos kihívást jelentenek a könyvtáraknak. Különböző fórumokon zajlottak le viták arról, hogy ezek a technológiák miként változtathatják meg a könyvtárakat. A könyvtári gyakorlatban manapság már közkeletű „könyvtár 2.0” kifejezést először *Michael Casey* használta „Library Crunch” nevű blogjában.

Sok könyvtáros úgy találta, hogy a Web 2.0 közösségi technológiák jó lehetőségeket nyújthatnak a személyzet tudásának fejlesztésére és a könyvtárhasználók bevonására. A cikk szerzőit mint projektvezetőket azzal bízták meg, hogy megbirkózzanak a Web 2.0 kihívással az ECU-n: először összegyűjtötték az összes idevágó szakirodalmat, majd stratégiát terveztek könyvtáruk számára. Ez volt az ECU könyvtárának első lépése a 2.0 „státusz” elnyeréséhez vezető úton.

Az Edith Cowan Egyetemi Könyvtárról

Az ECU Könyvtár teljes körű szolgáltatást nyújt mind a négy telephelyén. A négy könyvtár saját kampusza közösségi központjává fejlődött: nyomtatott és online gyűjteményeket, hallgatói tanulótereket, wifi hálózatot, zsebongókat, helybeni segítséget, e-laborokat, könyvesboltot és kávézót kínál használóinak. Az ebben az évben nyílt, díjnyertes *Joondalup Campus* könyvtára tükrözi ezt az ideált, és a már korábban létező többi könyvtárépület is ugyanezen az úton újul meg. A könyvtár fizikai terei már most 21. századiak, de még dolgozni kell egy 21. századi online közösségi tanulótér kiépítésén is.

A technológiában jártas hallgatók ellátásának a középpontjában az online szolgáltatások állnak a könyvtári adatbázisok, elektronikus folyóiratok és elektronikus könyvek széles gyűjteményével, egy „Kérdezze a könyvtárost” elektronikus referenzszolgálattal, illetve 2006-ban elkezdtek podcastokat is fejleszteni. Így már a könyvtár megfelelően

felkészült arra, hogy beillessze a Web 2.0 technológiákat a szolgáltatásaiba.

A könyvtári stratégiai terv 2007 januári vitájában a könyvtári vezetés a Web 2.0-es eszközök megismerését nagyon fontosnak ítélte és eldöntött kérdésnek tekintette, hogy a dolgozókat meg kell tanítani ezeknek az új technikáknak a használatára.

Érvek a Learning 2.0 mellett

Adott volt a könyvtár elhatározása a Web 2.0 technológiák megismerésére. Szükség volt tehát arra, hogy kialakítsanak egy tudásbázist a könyvtári alkalmazottak számára. Olyan tájékozott dolgozók kellene, akik be tudnak kapcsolódni a könyvtár jövőjének tervezésébe, illetve akik segíteni tudnak a könyvtárhasználóknak abban, hogy hogyan alkalmazzák a Web 2.0-es eszközöket a tanulásban és az oktatásban.

Felmerült a kérdés, hogy mi a legjobb Web 2.0 oktatóprogram az ECU könyvtári munkatársak kiképzéséhez? Egy több kampuszal rendelkező egyetemen összehozni a könyvtári személyzetet egy személyes részvételt igénylő tréningre logisztikai kihívást jelentett, így egy rugalmas, webalapú program tűnt a legjobb lehetőségnek. Az ECU könyvtárosainak látókörébe került a *Learning 2.0* nevű tananyag, egy a Victoria állambeli *Yarra Plenty* könyvtárról szóló cikkben; ez volt az első olyan közkönyvtár, ahol elkezdtek és végrehajtottak egy ilyen programot.

A fenti cikkből kiderült, hogy a Learning 2.0-át 2006 augusztusában *Helene Blowers*, az Észak-Karolinában lévő *Charlotte és Mecklenburg Megyei Közkönyvtár (Public Library of Charlotte and Mecklenburg County = PLCMC)* olvasószolgálatának műszaki vezetője fejlesztette ki.

Blowerst viszont *Stephen Abram*, a SirsiDynix fejlesztési alelnökének egyik cikke ihlette meg, amelyben Abram 43 *dolgot* körvonalazott, amelyeket meg kellene tanulni az új technológiákról. Abram 43 tételét Blowers átalakította 23 tétellé: ez a Learning 2.0. A Learning 2.0 program Creative Commons licenc alatt jelent meg, így ezek a tartalmak szabadon hozzáférhetők bárki számára. A 23 eredeti gyakorlat tartalma megtalálható a PLCMC Learning 2.0 blogján. Úgy tűnt, hogy a Learning 2.0 alkalmazható az ECU elvárásaihoz. Az ECU programvezetői elhatározták, hogy először egy kísérleti tanfolyamot tartanak, így 2007 áprilisában önkénteseket kértek fel erre a feladat-

ra, és nem okozott különösebb problémát, hogy hat lelkes munkatársat találjanak. A próbacsoport tagjai a könyvtár összes részlegéből érkeztek. A kísérlet alapcélja az volt, hogy teszteljék a program informatikai követelményeit, és lássák, hogy vajon többször kell-e emiatt a számítóközpont már így is eléggé leterhelt ügyfélszolgálatához fordulni. Az ECU próbacsoportja azt tesztelte, hogy ez a tananyag mennyire állja meg a helyét egyetemi környezetben, tekintve, hogy eredetileg egy közönyvtárban készült.

Learning 2.0 az ECU-n

A legtöbb könyvtár a Learning 2.0 tananyagok közzétételére egy központi blogot használt, és az ECU is emellett döntött, holott kezdetben felmerült egy honlap, illetve egy wiki is a blog alternatívájaként.

A Learning 2.0 blog létrehozására az ingyenes *Blogger* (Google) oldalt használták. Egy olyan nyilvános blogoldal, mint a *Blogger* használatának az az előnye, hogy több kész sablonja van, és semmiféle HTML szakértelem nem kell a blog létrehozásához.

Az ECU-n lezajlott kísérletben 23 tanulási tevékenységet mutattak be kilenc hét alatt. (A 23 tevékenység teljes listája a függelékben található.)

A program blogjához minden héten hozzáadtak egy új bejegyzést, és abban részletezték az adott hét követelményeit. A gyakorlatok tartalmazták a blogolást, az RSS-t, a közösségi címkézést, a wikiket, a podcastokat, az olyan videó- és képmegosztó oldalakat, mint a YouTube és a Flickr. A tanfolyam második hetében minden résztvevő létrehozta a saját blogját, amelyeket a fő tanfolyami bloghoz linkeltek.

Minden hét gyakorlata tartalmazott szakirodalmi olvasmányokat és gyakorlati példákat, valamint lehetőséget adtak a tagoknak arra, hogy használják vagy létrehozzák az adott technológiát, és észrevételeket tegyenek róla. A résztvevők elvégezték az előírt heti tevékenységeket, és bejegyezték előrehaladásukat saját blogjaikba. A próbacsoport tagjait arra bátorították, hogy kommenteket írjanak a többiek blogbejegyzéseihez többek között azért, hogy megerősödjön a közösségi interakció, amely segítette a csoportot online módon összehozni. Elleneztek az e-mail használatát, és arra kérték a csoportot, hogy csak a blog kommentálásának lehetőségével éljenek.

A Learning 2.0 elsajátításának az értékelése

A Blowers által jegyzett program nem tipikus tananyag, hanem a tanuláshoz a *felfedező* megközelítést használja. A „23 dolog” gyakorlatait végezve a résztvevők képesek lettek arra, hogy felfedezzék a Web 2.0 technológiák jellegzetességeit.

Tudomásunk szerint hivatalosan még nem értékelték a Learning 2.0 programot. Mindenesetre figyelemre méltóan nagy arányban használták már világszerte a könyvtárakban ezt a programot, és ezt egyfajta „jóváhagyásnak” tekinthetjük. A Learning 2.0 tanfolyamot – főleg az USA-ban – elvégző lelkes munkatársaktól érkező elismerések a könyvtári blogszférában megtalálhatók.

Felnőttoktatási elvek

Az ECU-n tartott próbatanfolyam kilenc hete alatt mindenekelőtt abból a szempontból értékelték a Learning 2.0-át, hogy hogyan tudnak vele belemerülni a résztvevők a Web 2.0 világába, de hasznosnak tartották azt is megvizsgálni, hogy mennyire követi a felnőttoktatásra vonatkozó alapelveket. *Malcolm Knowles* az andragógiai koncepciójának kifejtésekor (1984) így jellemezte a felnőtt tanulókat: önmagukat irányítják élettapasztalataik alapján, készek tanulni a társadalmi helyzetükkel összhangban levő módszerekkel problémaorientált módon, és belső motivációjuk van a tanulásra. Úgy ítélték meg, hogy a Learning 2.0 program megerősíti ezeket az elveket. Egyrészt, mert rugalmas és képessé teszi a résztvevőket arra, hogy meghatározzák saját tanulási céljaikat; másrészt pedig, mert a program konkrét feladatokat ad nekik és arra bátorítja őket, hogy együttműködjenek a többiekkel.

A tanulók autonómok lehetnek, mert nem minden feladat kötelező, és a résztvevők a saját ütemükben haladhatnak. Elmélyedhetnek olyan technikákban, amelyek a saját ismereteikhez kötődnek: például egy fotózásban jártas munkatárs a Flickr alkalmazásokban, mialatt mások csak nagyjából tekintik át ezeket.

A Learning 2.0 program több tanulási stílust támogat, és különféle médiát használ. A heti gyakorlatok tartalmazhattak podcastot, videót, és ezek használatára gyakorlati példákat, valamint olvasnivalókat a szakirodalomból. A program lehetőséget nyújtott arra, hogy a résztvevők az új technológiák tartalmának keverésével mashup-okat használjanak vagy hozzanak létre.

Fókuszcsoportos vizsgálat

Az ECU-ban a Learning 2.0 befejezésekor fókuszcsoport találkozót tartottak. A próbacsoport tagjai a program tartalmáról, felépítéséről és hasznosságáról, illetve a tanulás hatékonyságáról szóló kérdésekre válaszoltak a következő kérdések alapján:

- Az ECU Könyvtári Learning 2.0 program elérte-e azt a kitűzött célját, hogy fejlessze a személyzetet a Web 2.0 megértésében?
- Ezek után Ön képesnek érzi-e magát arra, hogy részt vegyen a könyvtár eredményes Web 2.0-ás megjelenítésében?
- Miként használhatják a hallgatók ezeket a technológiákat a könyvtár online környezetének részeként?
- Ajánlaná a Learning 2.0 programot más munkatársak számára is?

A feltett kérdésekre a próbacsoporttól érkező válaszok pozitívak voltak. A munkatársak arról számoltak be, hogy most már van első kézből származó tapasztalatuk a blogolásról és most mélyedtek először olyan dolgokban, mint a Second Life, a Flickr és a YouTube. Jobban tisztában vannak azzal, hogy mi zajlik a tágabb könyvtári világban, és hogy az emberek miként alkalmazzák a közösségi hálózati technológiákat. A próbacsoport összes tagja 30 és 50 év közötti volt; úgy érezték, hogy most már jobban megértik azokat az új módokat, amelyek összekapcsolják a netgenerációt a könyvtárral és az egyetemmel. A próbacsoport szerint ez a program hasznos egy felsőoktatási könyvtár számára, és javasolta a részvétel kiterjesztését a könyvtár többi munkatársára is.

A próbacsoport tagjainak viselkedése a kilenches tanfolyam alatt bebizonyította, hogy a tanulás hatásosabb, amikor az elképzeléseket közösségi kontextusban meg lehet osztani. A blogok és a wikik által generált interaktivitás nagyban segítette a csoportos tanulást. A fókuszcsoport tagjai a program alatt úgy találták, hogy a bloggyakorlatok „tanulmányosak” voltak, néhányan azt mondták, hogy sokat tanultak a csoport többi tagjával folytatott beszélgetésekből, és a többiek blogjaiból vettek át ötleteket arról, hogy miként kellene megoldani és továbbfejleszteni a dolgokat. A kilenc hét ugyanakkor túl kevés volt, ilyen tempó mellett a résztvevők nem tudtak rendszeresen elmélyülni a részletekben, és egyes új eszközök fontosságát és

jelentőségét csak a program befejezése után kezdték felismerni.

A Web 2.0 munkahelyi integrációja

A személyzet most már több Web 2.0 alkalmazást is láthat a könyvtáron belül. Például már az RSS és a közösségi címkézés új technológiai működnek a minőségében feljavított könyvtári OPAC-ban. Több folyóirat-adatbázisból és számos külső időszaki kiadványból, illetve weboldalról szolgáltatnak RSS-eket. A személyzet – mialatt végigcsinálta a Learning 2.0 kurzust – betekintést nyert ezekbe az új technológiákba. A tanultak napi munkába történő integrációja most zajlik.

Az ECU Könyvtár személyzete nagyra értékelte, hogy megtanulhatta az új technológiákat. A könyvtár most már adoptál néhányat ezekből az interaktív megoldásokból, hogy megszólítsa az egyetemi hallgatókat.

A Web 2.0-ás szolgáltatások melletti elkötelezettség elvét az ECU könyvtárának alábbi kezdeményezései támasztják alá:

- egy belső használatú blogban zajlik a jelenlegi Web OPAC felülvizsgálatával kapcsolatos információcsere;
- kommunikációs eszközként egy könyvtári blogot fejlesztettek ki az ügyfelek számára;
- egy wikit kezdtek el használni a legújabb könyvtári témák megtárgyalására;
- a Del.icio.us közösségi oldalon át osztják meg webes könyvjelzőiket az egyes könyvtári munkacsoportok;
- elkezdték kiterjeszteni podcastok választékát;
- Camtasia-t használnak „információs műveltség/írástudás” terjesztésére;
- népszerűsítik a felhasználók között az RSS hírcsatornáikat, amelyek „riasztásokat” küldenek az adatbázisok változásairól.

A program sikeres lebonyolítása megnövelte a könyvtár presztízsét: most már úgy tekintenek rájuk az egyetemen, mint akik vezető szerepet játszanak a új technológiák alkalmazásában. Az egyetem továbbképzési részlege egy hasonló program szervezésén gondolkodik a tudományos munkatársak számára is. (A szerzők a közeljövőben publikálni fognak egy cikket az ECU Learning 2.0 programjának második fázisáról.)

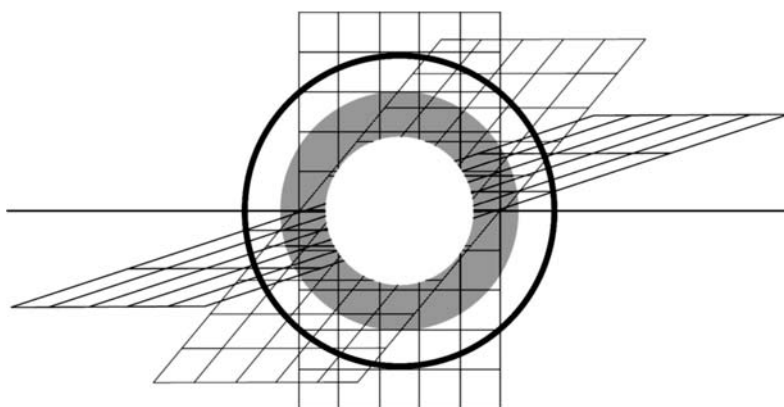
Függelék: 23 lépés a Web 2.0 technológiák elsajátítására (eculibrary-23things.blogspot.com)

1. Olvass a Web 2.0-ról és a Learning 2.0-ról!
2. Hozz létre egy Gmail fiókot a Bloggeren!
3. Hozd létre a blogodat a Bloggeren és írd meg egy bejegyzést!
4. Regisztráld a blogodat a könyvtári intraneten!
5. Tanulj az RSS hírcsatornákról és hozd létre a saját hírolvasó fiókot a Bloglines-on!
6. Telepíts néhány könyvtári RSS feedet!
7. Hozz létre egy RSS feedet valamelyik könyvtári folyóirat adatbázisból (vagy könyvtári e-folyóiratból) a Bloglines olvasódba!
8. Olvass a wikiről!
9. Írd meg egy címszót az ECU Learning 2.0 wikibe a Blackboardon!
10. Tegyél pár digitális fényképet a blogodra. Kérj kölcsön hozzá egy kamerát!
11. Fedezd fel a Flickr-t és tanulmányozd ezt a népszerű képmegosztó oldalt!
12. Szórakozz kicsit a Flickr-rel, fedezz fel pár mashup alkalmazást és partneroldalt, és csinálj velük néhány saját „remix”-et!
13. Nézd meg a könyvtár „Csak kétszer élsz” („You Only Live Twice”) DVD-jét, vagyis az ABC Four Corners műsorát a Second Life-ről és a virtuális világozokról!
14. Nézd meg az ABC Four Corners weboldalon a műsor kiegészítő anyagait!
15. Írd meg egy bejegyzést a blogodba arról, hogy milyen hatása lehet a könyvtárakra a Second Life-nak, már ha úgy gondolsz, hogy lehet!

16. Tanulmányozd a címkézést és fedezd fel a delicious.com-ot (közösségi könyvjelző gyűjtőhely)!
17. Fedezd fel a Technokratit és tanulmányozd, hogy hogyan használhatók a blogbejegyzések címkéi!
18. Olvass el pár írást az Endnote cikkgyűjteményünkben a Web 2.0-ról és a könyvtárak jövőjéről!
19. Fedezd fel a YouTube-ot és néhány olyan más oldalt, amelyek lehetővé teszik a felhasználóknak, hogy feltöltsék és megosszák a videóikat!
20. Hallgass meg néhány podcastot a Podcasting@ECU oldalon, és amit megtanultál, tedd fel a blogodra!
21. Fedezz fel néhány jó ausztrál könyvtári podcastot!
22. Válassz ki néhány oldalt a Web 2.0 Awards díjazottak listájáról, szórakozz el kicsit velük, és blogolj róluk!
23. Írd meg egy bejegyzésben a blogodon, hogy mit gondolsz a Learning 2.0 programról!

/GROSS, Julia – LESLIE, Lyn: Twenty-three steps to learning Web 2.0 technologies in an academic library. = The Electronic Library, 26. köt. 6. sz. 2008. p. 790–802./

(Kukor Ferenc)

Orvostudomány

Folyóiratok, e-könyvek és más gyűjtemények egyetemi, kórházi, köz- és vállalati könyvtáraknak valamennyi klinikai és orvosbiológiai tárgyban

- Alkalmazott egészségügy
- Bizonyítékokon alapuló orvostudomány
- Bizonyítékokon alapuló ápolás
- Családegészségügy
- Egészségügyi menedzsment
- Betegápolás
- Gyógyszerészet

Érdeklődés esetén hivatkozzon az AD 643 09 kódra.
E-MAIL: healthsciences@proquest.co.uk
LD. MÉG: www.proquest.co.uk/go/healthsciences